

SİĞORTA

Müəllim: XUDİYEV Nizami

Tərtib etdi: İSGƏNDƏROV Elmin

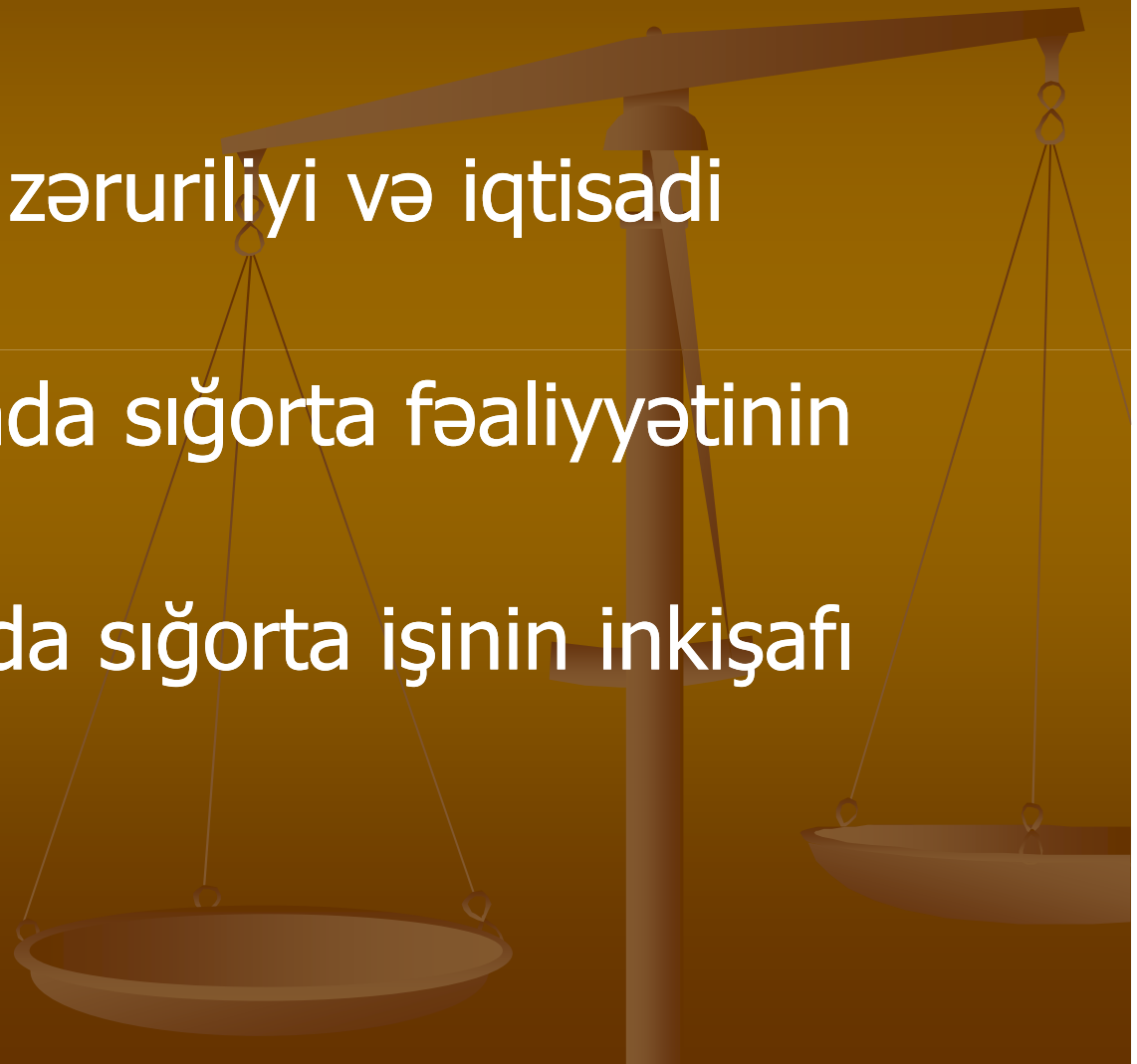
Bakı-2009

Ədəbiyyat siyahısı

- 1. “Sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu. AR MM-in 25 iyul 1999-cu il tarixli qərarı.
- 2. “Azərbaycan Respublikasında nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu. AR MM-in 31 may 1996-cı il tarixli qərarı.
- 3. “Hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu. AR MM-in 20 may 1997-ci il tarixli qərarı.
- 4. “Məhkəmə və hüquq mühafizə orqanları işçilərinin dövlət icbari şəxsi sığortası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu. AR MM-in 05 may 1999-cu il tarixli qərarı.
- 5. “Tibbi sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu. AR MM-in 28 may 1999-cu il tarixli qərarı.
- 6. Xudiyev N.N “Dövlət sığortası və sığorta münasibətlərinin təkmilləşdirilməsi.” Bakı, Azərnəşr – 1993.
- 7. Abdullayev Ş.Ə., Xudiyev N.N “Kommersiya banklarında kredit resurslarının təşkili və kredit risklərinin sığortası.” Bakı – 2000.
- 8. Akif Kərimov “Sığorta” (sığortaçının stoüstü kitabı). Bakı – 2000.
- 9. Xudiyev N.N. “Maliyyə dərsləri” Az.DIU., “Sığorta işi” fəsl. S.249-283. Bakı – 2001.
- 10. Xudiyev N.N. “Straxovanie v APK”. Jurnal “Finansı SSSR”. Moskva – 1988, №:5.

1. SİĞORTANIN İQTİSADI VƏ SOSIAL MAHİYYƏTİ

- ❖ 1. 1. Sığortanın zəruriliyi və iqtisadi mahiyyəti
- ❖ 1.2. Azərbaycanca sığorta fəaliyyətinin təsnifatı
- ❖ 1.3. Respublikada sığorta işinin inkişafı

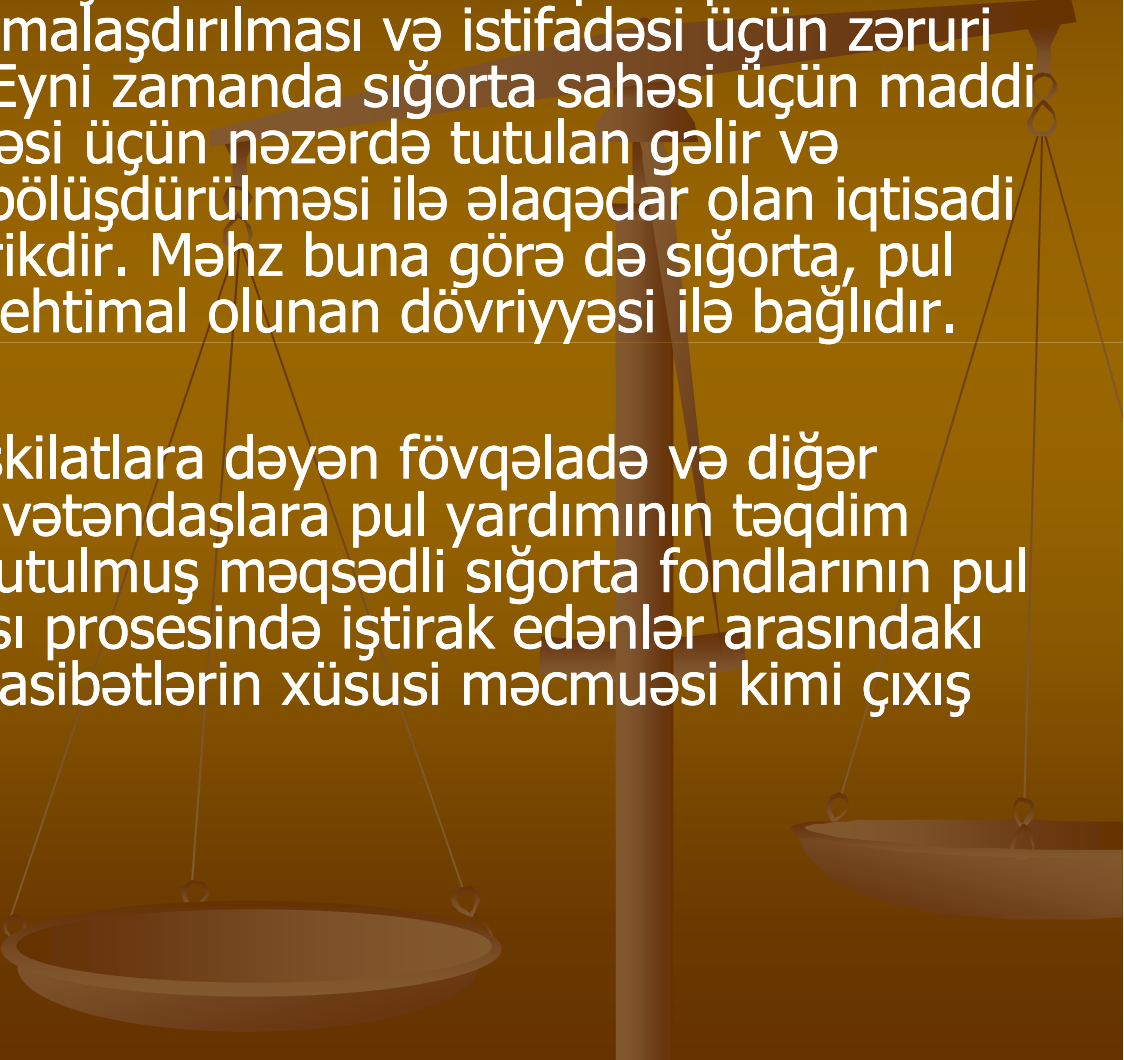

1.1. SIĞORTANIN ZƏRURİLİYİ VƏ İQTİSADI MAHİYYƏTİ

- **Siğorta işi** – iqtisadi fəaliyyətin xüsusi növü olub, ixtisaslaşmış təşkilatlar tərəfindən (siğortaçı) siğorta iştirakçılarının (siğorta etdirən və olunanlar) iqtisadi maraqlarına dəyə biləcək zərərlər üzrə risklərin yenidən bölgüsünü xarakterizə edir.

Siğorta işi bir iqtisadi fəaliyyət sahəsi olmaqla əmlak maraqları daşıyıcılarının - siğorta olunanların- onların fəaliyyəti ilə bağlı olan siğorta risklərinin bölüşdürülməsi yolu ilə siğorta müdafiəsinin təşkilatçısı vəzifəsini yerinə yetirir.

Siğorta dəymiş zərərlərin kompensasiya edilməsi ilə bağlı olub siğorta olunanların əmlak maraqlarının qorunması vasitəsidir. Siğorta işinin aparılması praktikası belə münasibətlərin çox optimal bir formasını yaratmışdır: ixtisaslaşmış təşkilat (siğortaçı) siğorta olunanların pay haqqları hesabına siğorta fondu yaradır və onlara dəymiş zərərləri siğorta ödənişləri ilə təmin edir.

-
- **Sığorta**, maliyyə kateqoriyası ilə qarşılıqlı şəkildə əlaqədə olan iqtisadi kateqoriyadır. Maliyyə sahəsində olduğu kimi, sığorta da pul vəsaitlərinin dövriyyəsinə və eləcə də pul vəsaitinin bölüşdürülməsi prosesində iştirak edən müvafiq məqsədli fondların vəsaitlərinin formalaşdırılması və istifadəsi üçün zəruri olan məbləğə əsaslanır. Eyni zamanda sığorta sahəsi üçün maddi və digər itkilərin ödənilməsi üçün nəzərdə tutulan gəlir və toplanmış pul vəsaitinin bölüşdürülməsi ilə əlaqədar olan iqtisadi münasibətlər də xarakterikdir. Məhz buna görə də sığorta, pul formasında olan dəyərin ehtimal olunan dövriyyəsi ilə bağlıdır.
 - **Sığorta**, müəssisə və təşkilatlara dəyən fəvqəladə və digər zərərin ödənilməsi və ya vətəndaşlara pul yardımının təqdim olunması üçün nəzərdə tutulmuş məqsədli sığorta fondlarının pul vəsaitlərinin formalaşması prosesində iştirak edənlər arasındakı qapalı bölüşdü-rücü münasibətlərin xüsusi məcmuəsi kimi çıxış edir.

1.2. AZƏRBAYCANDA SIĞORTA FƏALİYYƏTİNİN TƏSNİFATI

- Sığorta ixtisaslaşdırılmış dövlət və özəl sığorta təşkilatları tərəfindən həyata keçirilir. Sığorta təşkilatlarının fəaliyyət dairəsi daxili (məhdud), xarici və qarışıq sığorta bazarını əhatə edə bilər. Bununla bərabər inkişaf etmiş sığorta bazarı şəraitində sığorta həm ölkə daxilində, həm də ölkənin sərhədlərindən (hüdudlarından) kənarda da həyata keçirilir.
- Sığorta təsnifatının əsasında əsasən iki meyar mövcuddur:
 - 1) sığorta obyektlərində müxtəliflik
 - 2) sığorta məsuliyyətinin həcmində müxtəliflik.
- Bu meyarlara müvafiq olaraq iki təsnifat tətbiq edilir:
 - a) sığorta obyekti üzrə təsnifat;
 - b) məhlükəlilik növü üzrə təsnifat

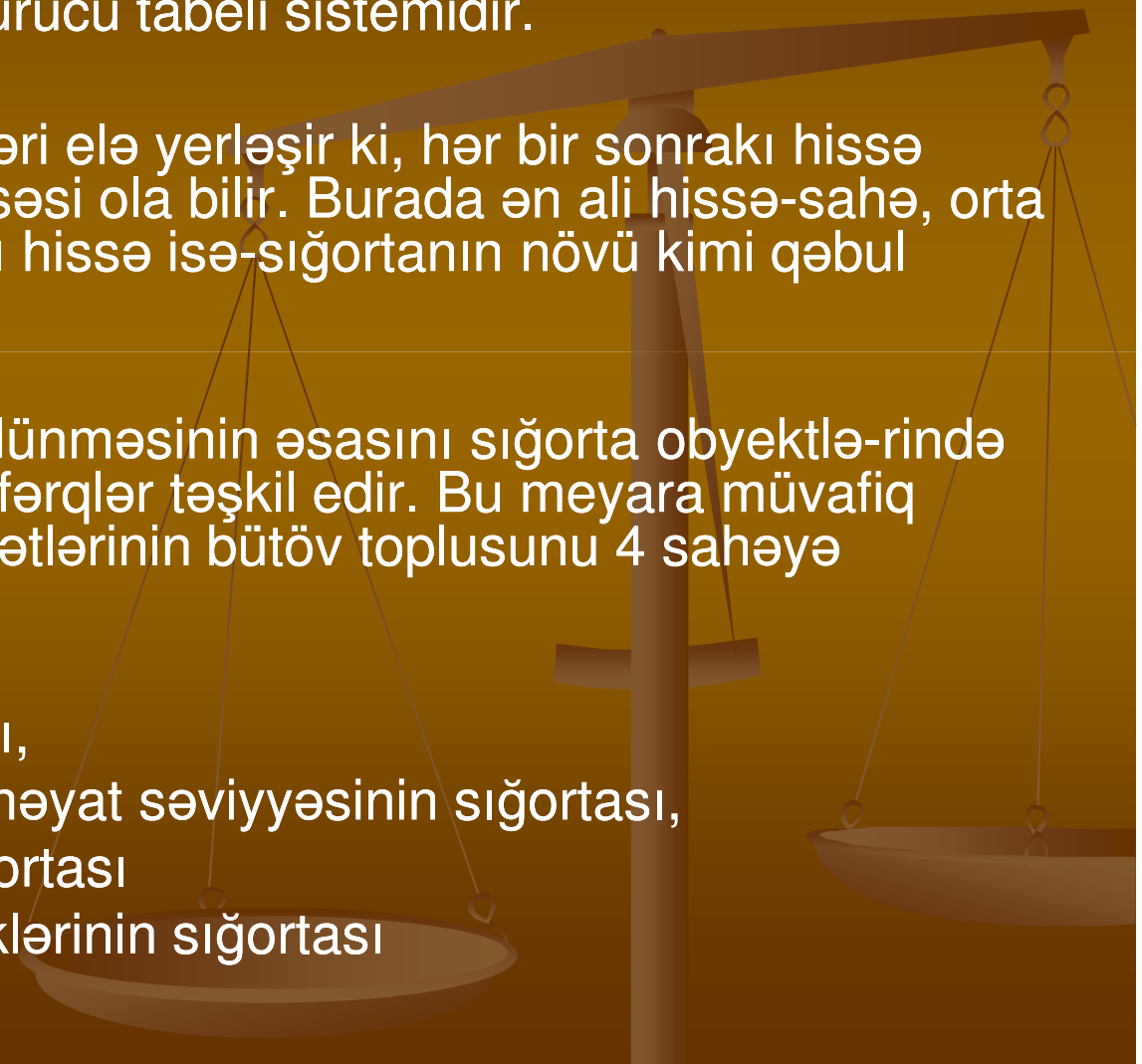
- Birinci təsnifat ümumi xassəyə, ikinci isə yalnız əmlak sığortasını əhatə edən xüsusi xassəyə malikdir.

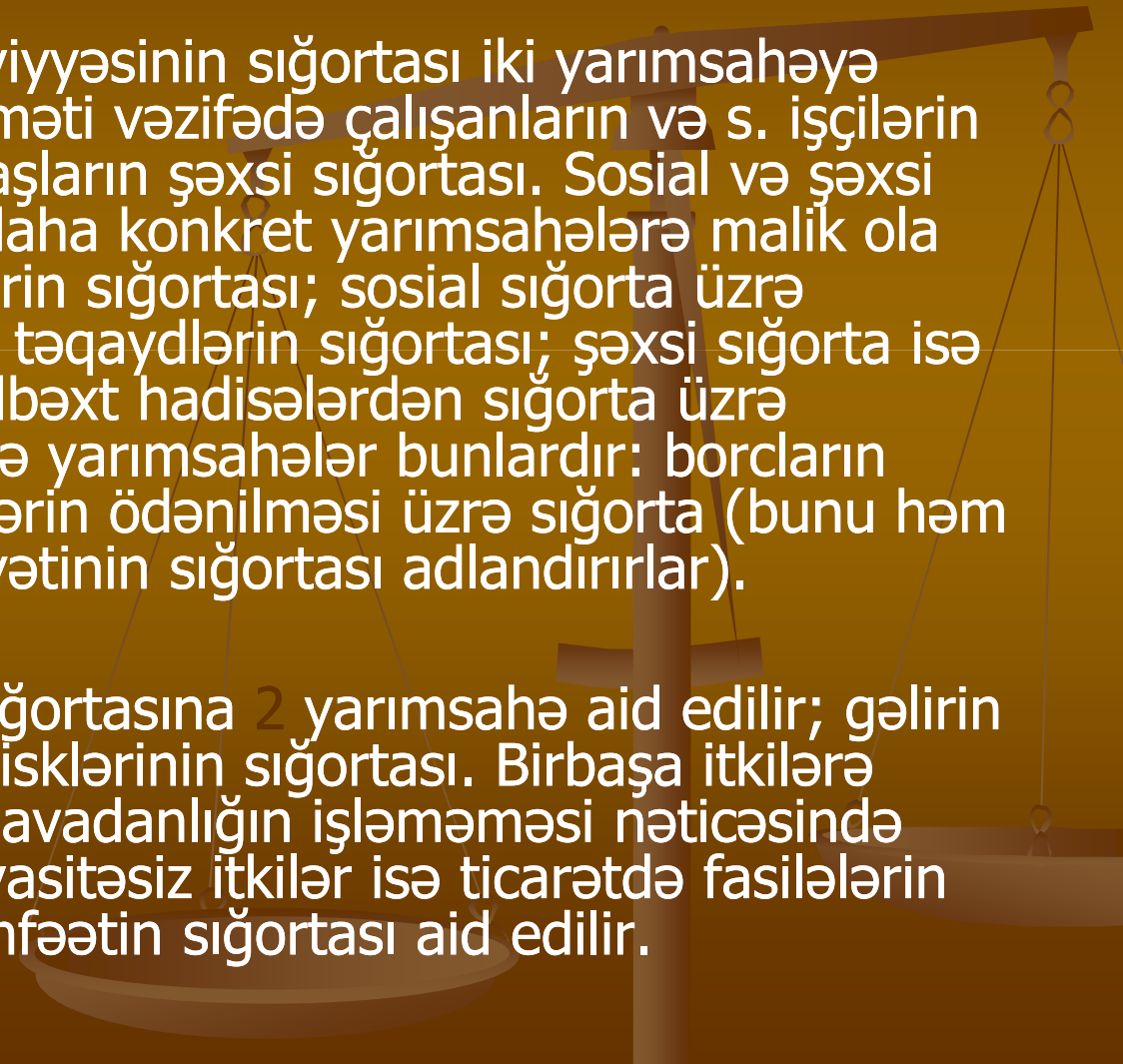
Sığorta obyektləri üzrə sığortanın ümumi təsnifatına aşağıdakı kimi tərif vermək olar. Sığorta obyektləri üzrə sığortanın ümumi təsnifatı təsnifatın hissələri olan sahələr, yarım sahələr və növlər üzrə sığortanın bölüşdürücü tabeli sistemidir.

- Təsnifatın bütün hissələri elə yerləşir ki, hər bir sonrakı hissə əvvəlki hissənin bir hissəsi ola bilər. Burada ən ali hissə-sahə, orta hissə-yarım sahə, aşağı hissə isə sığortanın növü kimi qəbul olunmuşdur.

- Sığortanın sahələrə bölünməsinin əsasını sığorta obyektlərində mövcud olan prinsipial fərqlər təşkil edir. Bu meyara müvafiq olaraq sığorta münasibətlərinin bütöv toplusunu 4 sahəyə ayırmaq olar;

1. əmlak sığortası,
2. vətəndaşların həyat səviyyəsinin sığortası,
3. məsuliyyət sığortası
4. sahibkarlıq risklərinin sığortası

-
- Əmlak sığortası mülkiyyət formalarında və sığorta etdirən şəxslərin kateqoriyalarından asılı olaraq bir neçə yarım sahələrə bölünür; dövlət müəssisələrinin, fermer təsərrüfatlarının, icarə-darların, kooperativ və ictimai təşkilatların, vətəndaşların əmlakının sığortası.
 - Vətəndaşların həyat səviyyəsinin sığortası iki yarım sahəyə malikdir; fəhlələrin, xidməti vəzifədə çalışanların və s. işçilərin sosial sığortası; vətəndaşların şəxsi sığortası. Sosial və şəxsi sığorta öz növbəsində daha konkret yarım sahələrə malik ola bilər. Məsələn; güzəştlərin sığortası; sosial sığorta üzrə müavinətlərin sığortası; təqaydlərin sığortası; şəxsi sığorta isə həyatın sığortası və bədbəxt hadisələrdən sığorta üzrə məsuliyyət sığortası üzrə yarım sahələr bunlardır: borcların sığortası və vurulan zərərin ödənilməsi üzrə sığorta (bunu həm də vətəndaşlıq məsuliyyətinin sığortası adlandırırlar).
 - Sahibkarlıq risklərinin sığortasına 2 yarım sahə aid edilir; gəlirin *birbaşa* və *dolayısı* itki risklərinin sığortası. Birbaşa itkilərə bunlar aiddir. Məsələn; avadanlığın işləməməsi nəticəsində meydana çıxan itkilər; vasitəsiz itkilər isə ticarətdə fasilələrin sığortası və itirilmiş mənfəətin sığortası aid edilir.

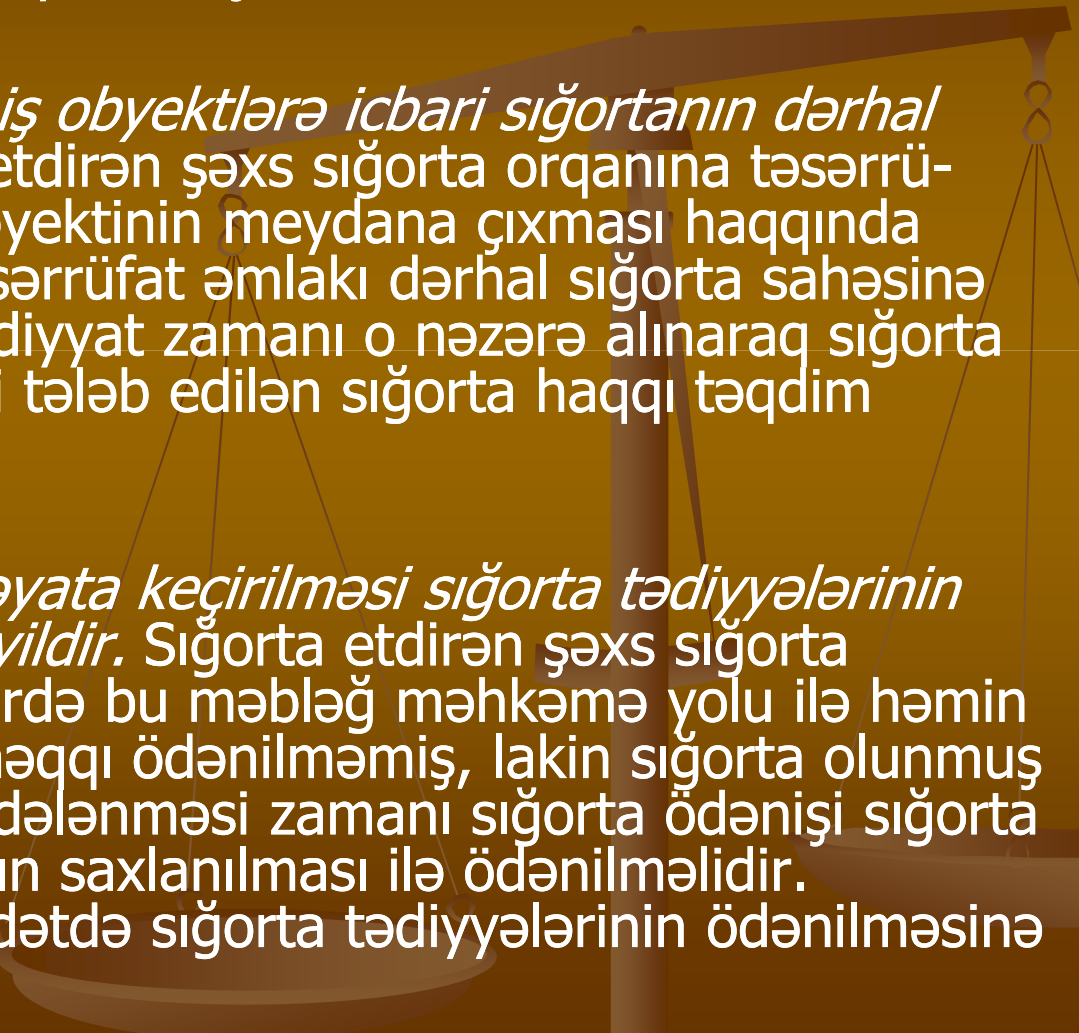
- Sığorta icbari və könüllü qaydada keçirilə bilər. Cəmiyyət dövlətin simasında icbari sığortanı müəyyən edir, yəni burada maddi zərərin ödənilməsi zəruriyyəti və ya bu və ya digər pul yardımının göstərilməsinin həm zərərçəkən konkret şəxs, həm də ictimai maraqlarına toxunan zamanı sığorta etdirən şəxslərin müvafiq dairəsi tərəfindən təsdiq edilmiş sığorta tədiyyələrinin icbari ödənməsi nəzərdə tutulur.

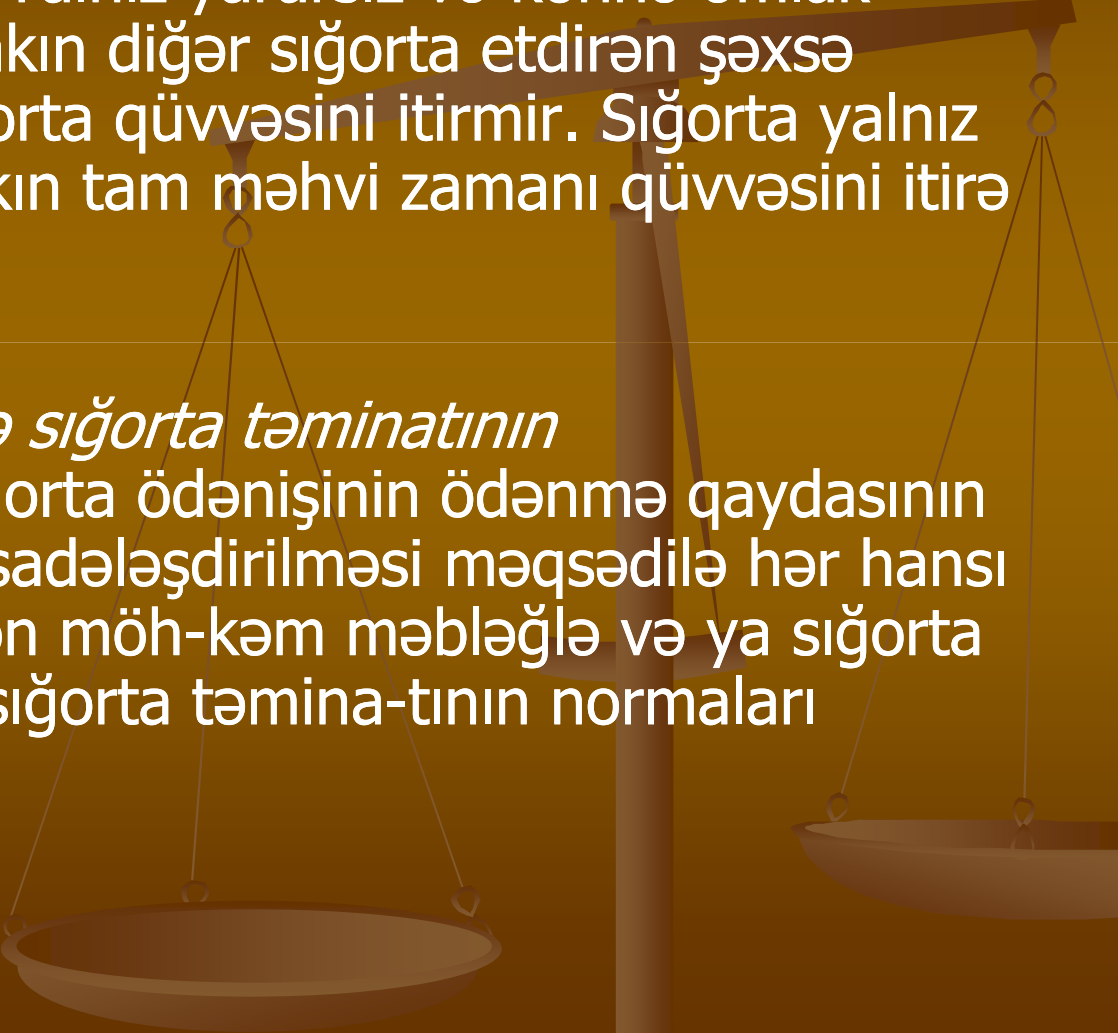
- Icbari sığortanı aşağıdakı prinsiplər fərqləndirir;

1. Icbari sığorta qanun vasitəsilə müəyyən olunur.

Bu qanuna müvafiq olaraq sığortaçı müvafiq obyektləri sığorta etdirməyə, sığorta etdirən şəxslər isə- nəzərdə tutulan sığorta tədiyyələrini ödəməyə borcludur. Qanun aşağıdakıları əhatə edir;

- ✓ icbari sığortadan keçəsi obyektlərin siyahısı;
- ✓ məsuliyyət sığortasının miqyası;
- ✓ sığorta təminatının səviyyəsi və yaxud norması;
- ✓ tarif stavkalarının müəyyən olunma qaydası və yaxud tarif stavkalarına yerlərdə differensasiya etmə hüququnu verməklə bərabər onların orta ölçüləri;
- ✓ sığorta tədiyyələrinin mütəmadi olaraq ödənilməsi;
- ✓ sığortaçı və sığorta etdirən şəxsin əsas hüquq və vəzifələri və s.

-
- **2.** *Qanunda göstərilmiş obyektlərin icbari sığorta ilə tam şəkildə əhatə olunması.* Bunun üçün sığorta orqanları hər il bütün ölkə üzrə sığorta olunmuş obyektlərin qeydiyyatını, sığorta tədiyyələrinin hesablanması və müəyyən olunmuş müddətə ödənilməsini həyata keçirirlər.
 - **3.** *Qanunda göstərilmiş obyektlərə icbari sığortanın dərhal şamil edilməsi.* Sığorta etdirən şəxs sığorta orqanına təsərrüfatda məqbul sığorta obyektinin meydana çıxması haqqında xəbər verməməlidir. Təsərrüfat əmlakı dərhal sığorta sahəsinə daxil edilir. Növbəti qeydiyyat zamanı o nəzərə alınaraq sığorta etdirənə qarşı ödənməsi tələb edilən sığorta haqqı təqdim olunacaqdır.
 - **4.** *İcbari sığortanın həyata keçirilməsi sığorta tədiyyələrinin ödənilməsindən asılı deyildir.* Sığorta etdirən şəxs sığorta haqqını ödəmədiyi təqdirdə bu məbləğ məhkəmə yolu ilə həmin şəxsdən alınır. Sığorta haqqı ödənilməmiş, lakin sığorta olunmuş əmlakın məhvi və ya zədələnməsi zamanı sığorta ödənişi sığorta tədiyyələri üzrə borc-ların saxlanması ilə ödənilməlidir. Müəyyən olunmuş müddətdə sığorta tədiyyələrinin ödənilməsinə görə peniya hesablanır.

-
- **5.** *Icbari sığortanın müddətsizliyi.* Qanun sığorta etdirən şəxsin sığorta etdirdiyi əmlakdan istifadə etdiyi müddət ərzində qüvvədə olur. Yalnız yararsız və köhnə əmlak sığorta olunmur. Əmlakın digər sığorta etdirən şəxsə ötürüldüyü zaman sığorta qüvvəsini itirmir. Sığorta yalnız sığorta olunmuş əmlakın tam məhvi zamanı qüvvəsini itirə bilər.
 - **6.** *Icbari sığorta üzrə sığorta təminatının normalaşdırılması.* Sığorta ödənişinin ödənmə qaydasının və sığorta qiymətinin sadələşdirilməsi məqsədilə hər hansı bir obyektin dəyərindən möh-kəm məbləğlə və ya sığorta qiymətinə görə faizlə sığorta təminatının normaları müəyyənləşdirilir.

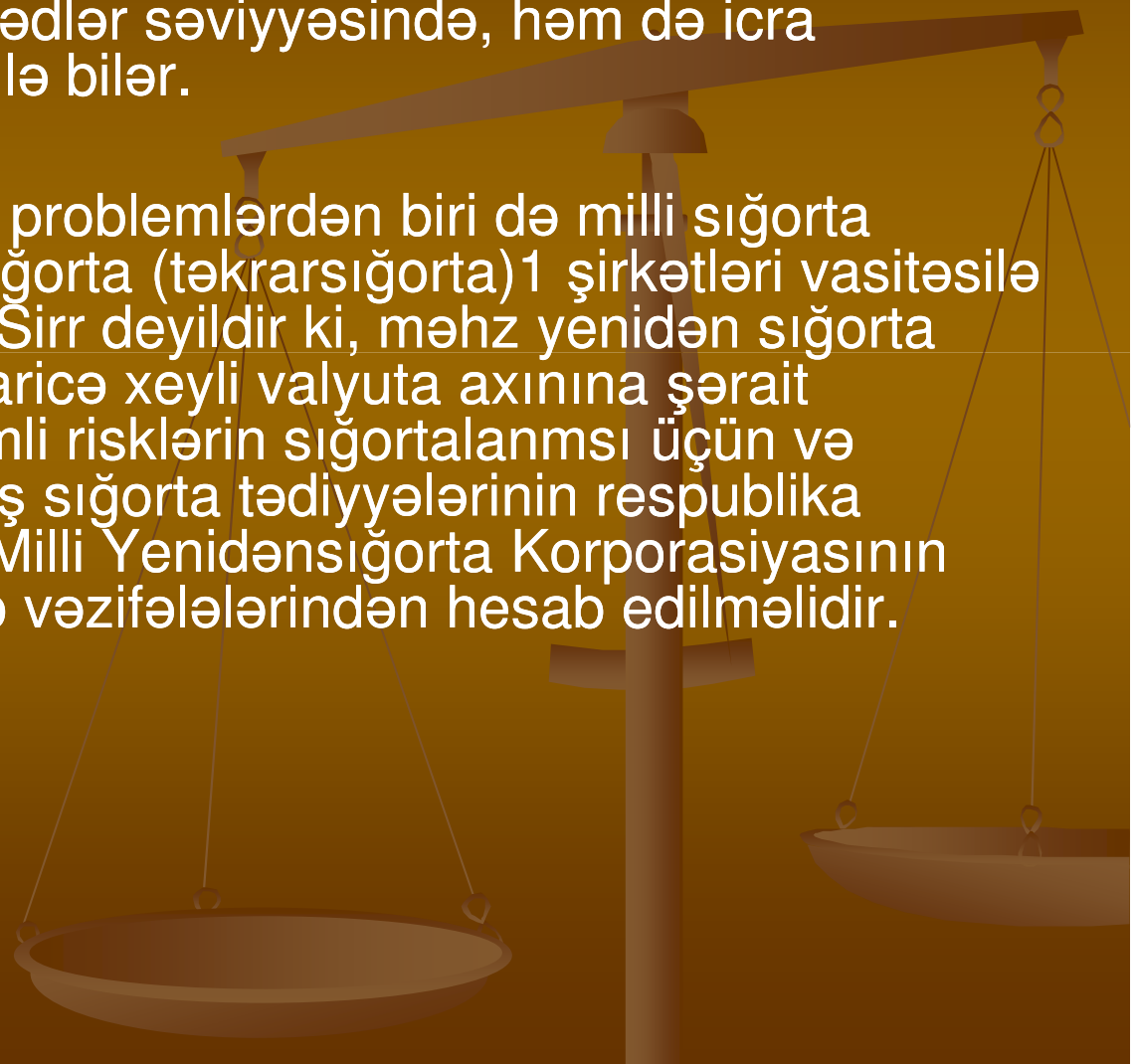
- Sığortanın könüllü növləri isə (könüllü sığorta) aşağıdakı prinsiplərə istinad edir;

1. Könüllü sığorta qanun vasitəsilə və könüllü şəkildə tətbiq edilir. Qanun könüllü sığortadan keçməyə yararlı olan obyektləri və sığortanın daha umumi şərtlərini müəyyən edir.
2. Sığortada könüllü surətdə iştirak etmə sığorta etdirən şəxslər üçün xarakterikdir. Əgər sığorta etdirənin iradəsini izhar etməsi sığortanın şərtlərinin ziddinə olmadıqda sığortaçı obyektin sığortasından imtina etmək hüququna malik deyildir.
3. Könüllü sığorta ilə seçimli əhatə olunma sığorta etdirən şəxslərin bu prosesdə iştirak etmə arzusunu ifadə etmələri ilə əlaqədardır.
4. Könüllü sığorta hər zaman sığorta müddəti ilə məhdudlaşdırılır. Bu zaman müddətin əvvəli və sonu xüsusi olaraq müqavilədə razılaşdırılır.
5. Könüllü sığorta yalnız birdəfəlik və ya dövrü sığorta haqqlarının ödənilməsi zamanı həyata keçirilə bilər. Könüllü sığorta müqaviləsinin qüvvəyə minməsi birdəfəlik və ya birinci sığorta haqqının ödənməsi ilə şərtləşdirilmişdir.
6. Könüllü sığorta üzrə sığorta təminatı sığorta etdirənin arzu və istəyindən asılıdır. Əmlak sığortası üzrə sığorta etdirən şəxs əmlakın sığorta qiymətinin həddi daxilində sığorta məbləğinin miqdarını təyin edir.

1.3. RESPUBLİKADA SIĞORTA İŞİNİN İNKİŞAFI

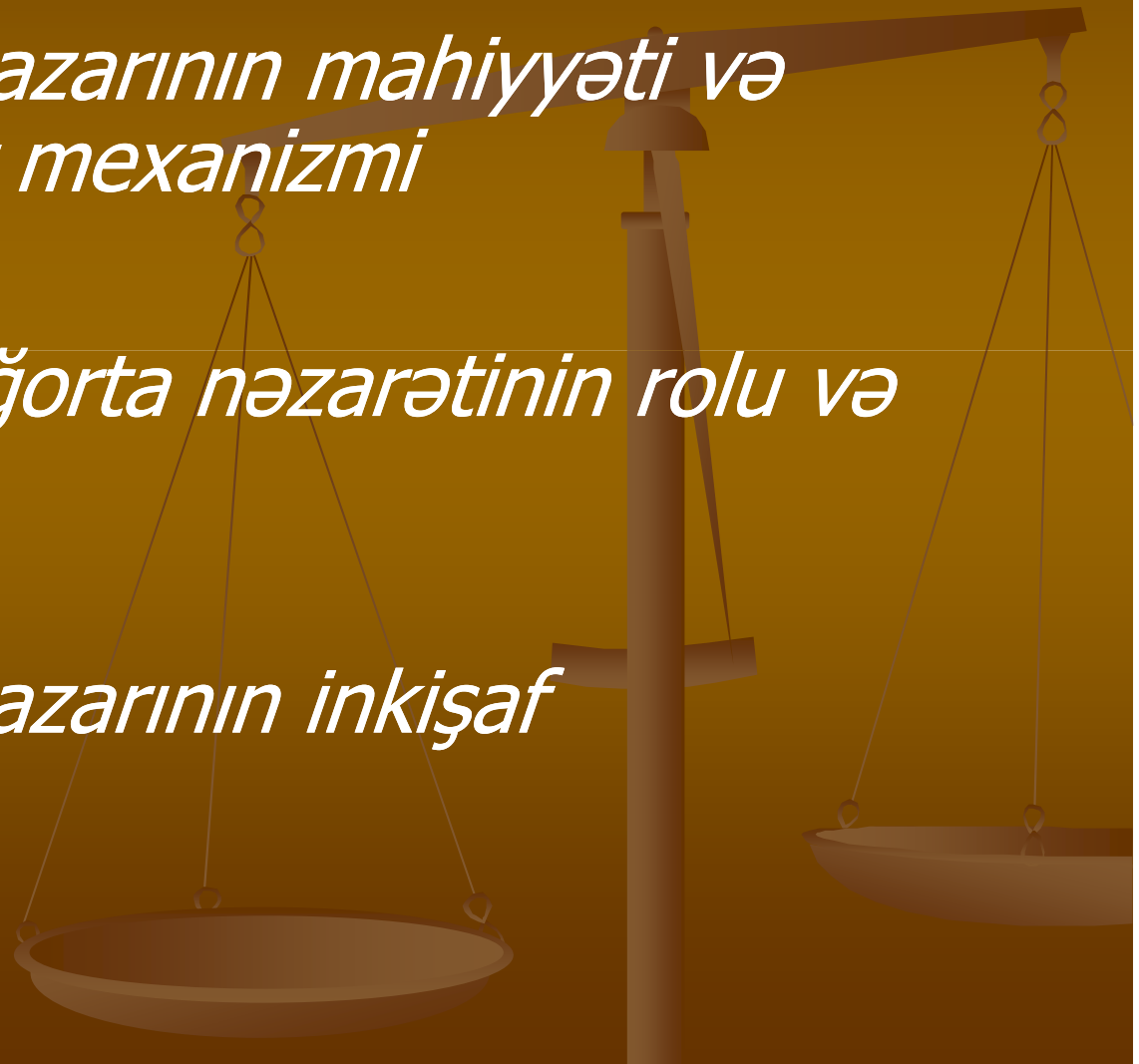
- Sığorta bazarında fəaliyyət göstərən sığorta təşkilatları, hüquqi şəxs olub, sığorta fəaliyyətinə icazə verən lisenziyaya malik olmalıdırlar. Lisenziya verilməsi, onun ləğvi, sığorta təşkilatlarının fəaliyyəti üzərində konkret nəzarət Azərbaycan Sığorta Nəzarəti orqanı tərəfindən həyata keçirilir. Bu orqan tarif siyasətinə, lazımlı ehtiyatları yaradılmasına, sığorta məsuliyyətinin səviyyəsinə, maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsinə və s. məsələlərə nəzarət edir və onları nizamladır.
- Müstəqilliyinin onuncu ildönümündə respublikamızın milli sığorta sisteminin formalaşması və inkişafı həm strateji, həm də taktiki yönümdə dəyərləndirilməlidir.
- *Strateji istiqamət* dedikdə, hər şeydən əvvəl, sığorta sisteminin bazar iqtisadiyyatının tələbləri səviyyəsində qurulması, onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, tədiyyə qabiliyyətli şirkət-lərin böyük həcmli riskləri qəbul etmək imkanının formalaşmasını, milli sığorta bazarının özünüqoruma və sabit inkişaf potensialının reallaşmasını və s. bu tipli məsələlərin təmin edilməsini başa düşürük.

- *Taktiki addımlar* isə strateji məqsədlərə çatmaq üçün atılan konkret tədbirlərdən ibarətdir. Belə tədbirlər həm qanunvericilik və normativ- hüquqi sənədlər səviyyəsində, həm də icra prosesində həyata keçirilə bilər.
- Həll edilməsi zəruri olan problemlərdən biri də milli sığorta bazarının milli yenidənsığorta (təkrarsığorta)¹ şirkətləri vasitəsilə qorunması məsələsidir. Sırr deyildir ki, məhz yenidən sığorta yolu ilə respublikadan xaricə xeyli valyuta axınına şərait yaradılır. Ölkədə iri həcmli risklərin sığortalanması üçün və müvafiq olaraq toplanmış sığorta tədiyyələrinin respublika daxilində qalması üçün Milli Yenidənsığorta Korporasiyasının yaradılması günün vacib vəzifələlərindən hesab edilməlidir.

II Fəsil- Sığorta bazarının sosial- iqtisadi məzmunu

- ❖ *2.1. Sığorta bazarının mahiyyəti və onun fəaliyyət mexanizmi*
- ❖ *2.2. Dövlət sığorta nəzarətinin rolu və funksiyaları*
- ❖ *2.3. Sığorta bazarının inkişaf problemləri*

- Sığorta bazarı əmtəə təsərrüfatının inkişaf prosesindən asılı olaraq formalaşır, onun ayrılmaz hissəsi və əsas elementi olur. Bu və ya digər amilin yaranma şərtləri ictimai əmək bölgüsü və xüsusi əmtəə istehsalçıları olan ayrı-ayrı mülkiyyətçilərin mövcud olmasına əsaslanır. Bu şərtlərin real əlaqəsi bazar münasibətlərinin inkişaf səviyyəsini müəyyən edir.
- Sığorta bazarının strukturu *təsisat* (institusional) və *ərazi* aspektləri üzrə xarakterizə oluna bilər.

Təsisat aspektində sığorta bazarının strukturu səhmdar, korporativ, qarşılıqlı və dövlətin sığorta kompaniyaları tərəfindən təqdim olunur.

Territorial (ərazi) aspekt isə regional, daxili (milli) və dünya sığorta bazarına ayrılır. Bazar münasibətlərinin inkişafı etməsi ictimai-iqtisadi tərəqqi yolundakı ərazi sərhədlərini aradan qaldırır, integrasiya prosesini gücləndirir, milli sığorta bazarının dünya bazarına integrasiya olmasına şərait yaradır

- Sığorta xidmətlərinə tələbat və təklifin miqyasına görə isə sığorta bazarını daxili, xarici və beynəlxalq sığorta bazarına ayırmaq olar.

Konkret sığortaçılar tərəfindən təmin olunan sığorta xidmətlərinə bilavasitə tələbatı olan yerli bazarı *daxili sığorta bazarı* adlandırırlar.

Daxili bazarın sərhədlərindən kənarda yerləşən və regionun sərhədləri xaricində bir-bir ilə əlaqədar olan sığorta kompaniyaların-dan asılı olan bazarı *xarici sığorta bazarı* adlandırırlar.

Dünya sığorta bazarı dedikdə isə dünya təsərrüfatı miqyasında sığorta xidmətləri üzrə təkliflər və onlara olan tələbat başa düşülür.

- Sahə xüsusiyyətinə görə isə bazarı ***şəxsi sığorta*** və ***əmlak sığortası*** bazarına bölürlər. Bu bazarlardan hər birini isə xüsusi seqmentlərə ayırmaq olar
- Sığorta bazarının iştirakçılarının tərkibinə *satıcılar, alıcılar vasitəçilər* və eləcə də *onların assosiasiyaları* daxil olurlar. Satıcı kateqoriyası sığorta və yenidən sığorta ilə məşğul olan kompaniyalardan ibarətdir. Alıcılar isə bu və ya digər satıcı ilə sığorta müqaviləsini bağlayan edən fiziki və ya hüquqi şəxslər –sığorta etdirən şəxslərdir..

■ Xarici mühitin idarəetmə tərkibi. Sığorta kompaniyasının qismən təsir göstərdiyi xarici mühitin əsas elementlərinə bunlar daxildir:

- bazar tələbatı
- rəqabət
- sığorta xidmətlərinin nou-xausu
- sığortaçının infrastrukturu.

Potensial sığorta etdirən şəxs tərəfindən qərarların qəbul edilməsi aşağıdakı iqtisadi və psixoloji şərtlərə əsaslanır:

- ❖ İnsan həmişə minimal maliyyə itkiləri zamanı öz sığorta maraqlarını həmişə maksimum təmin etməyə çalışır; sığorta müqaviləsini imzalamaq qərarını qəbul etməzdən əvvəl hər bir şəxs sığorta maraqlarının təmin olunması üçün bütün alternativləri nəzərdən keçirir;
- ❖ sığorta etdirən şəxs həmişə məqsədəuyğun şəkildə fəaliyyət göstərir;
- ❖ ideal alternativ tapmayan şəxs həmişə öz sığorta maraqlarının təmin olunması üçün əldə etdiyi pul vəsaitlərini nəzərə almaqla, şəxsi arzu və imkanları arasındakı optimal balansı taparaq güzəşt üsulu ilə danışıqlar aparır

2.2. DÖVLƏT SİĞORTA NƏZARƏTİNİN ROLU VƏ FUNKSİYALARI.

- Dövlət sığorta orqanlarının tənzimləyici rolu, sığorta etdirən şəxslərin etibarlı müdafiəsini təmin edən 3 əsas funksiyanın yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur.
- *Sığorta müqavilələrinin bağlanması ilə əlaqədar olan fəaliyyətin həyata keçirilməsinə razılıq verən qeydiyyatın aparılması*- Qeydiyyat sığortaçının peşəkarlıq səviyyəsini və onun maliyyə vəziyyətini müəyyən edir.
- *Aşkarlığın təmin olunması*- sığorta fəaliyyəti ilə peşəkar səviyyədə məşğul olan hər bir şəxs sığortaçının maliyyə vəziyyəti haqqında tam, doğru və aydın informasiyadan ibarət olan prospekti nəşr etdirməlidir
- *sahədə hüquq qaydalarına riayət etmək*- Dövlətin sığorta nəzarəti orqanı qanun pozuntularına görə istintaqa başlamaq, sığortaçıların marağına zidd fəaliyyət ilə məşğul olan şəxslərə qarşı inzibati ölçülər tətbiq etmək və ya istintaq işini məhkəməyə təqdim etmək hüququna malikdir.

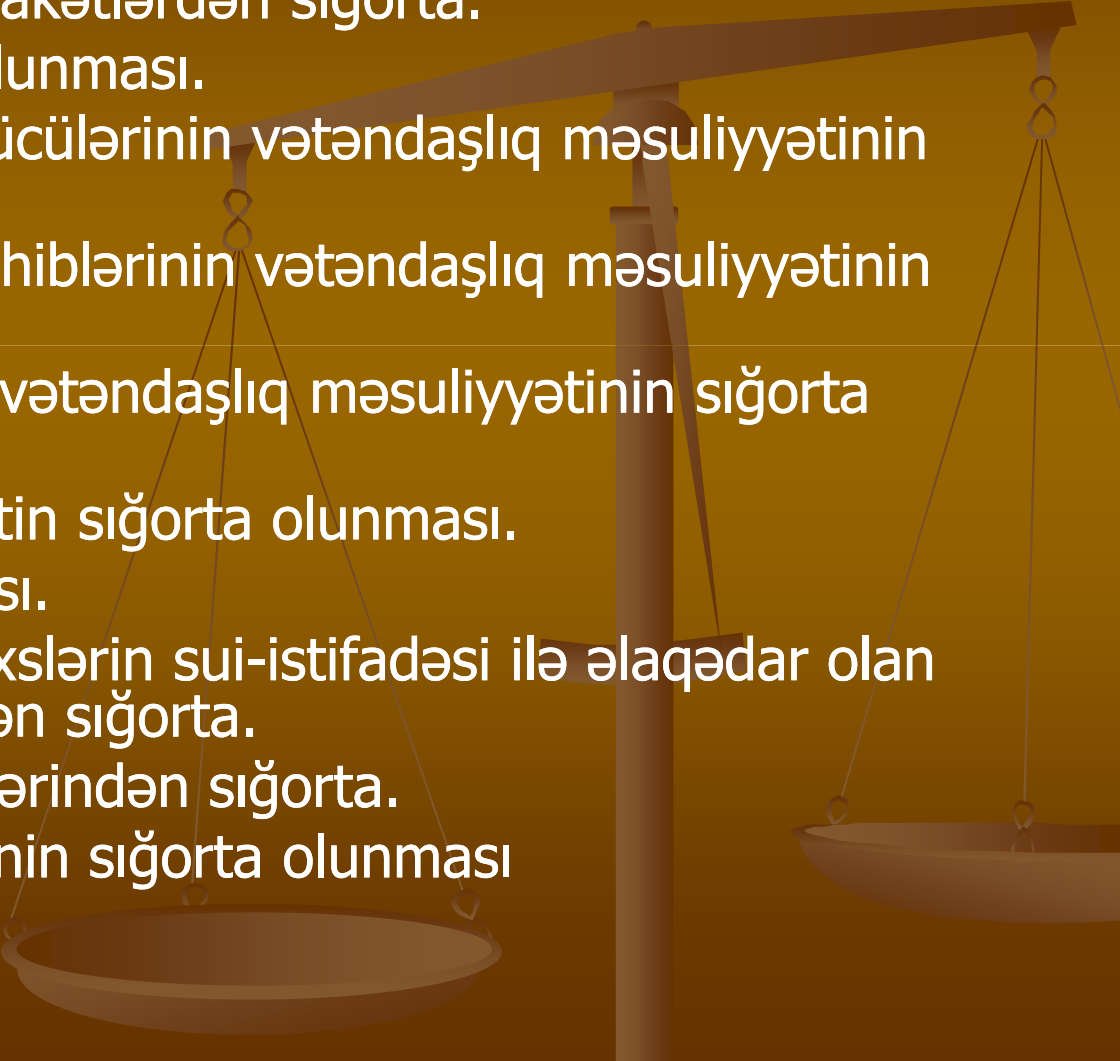
■ AŞ direktivləri üzrə sığorta növlərinin təsnifatı

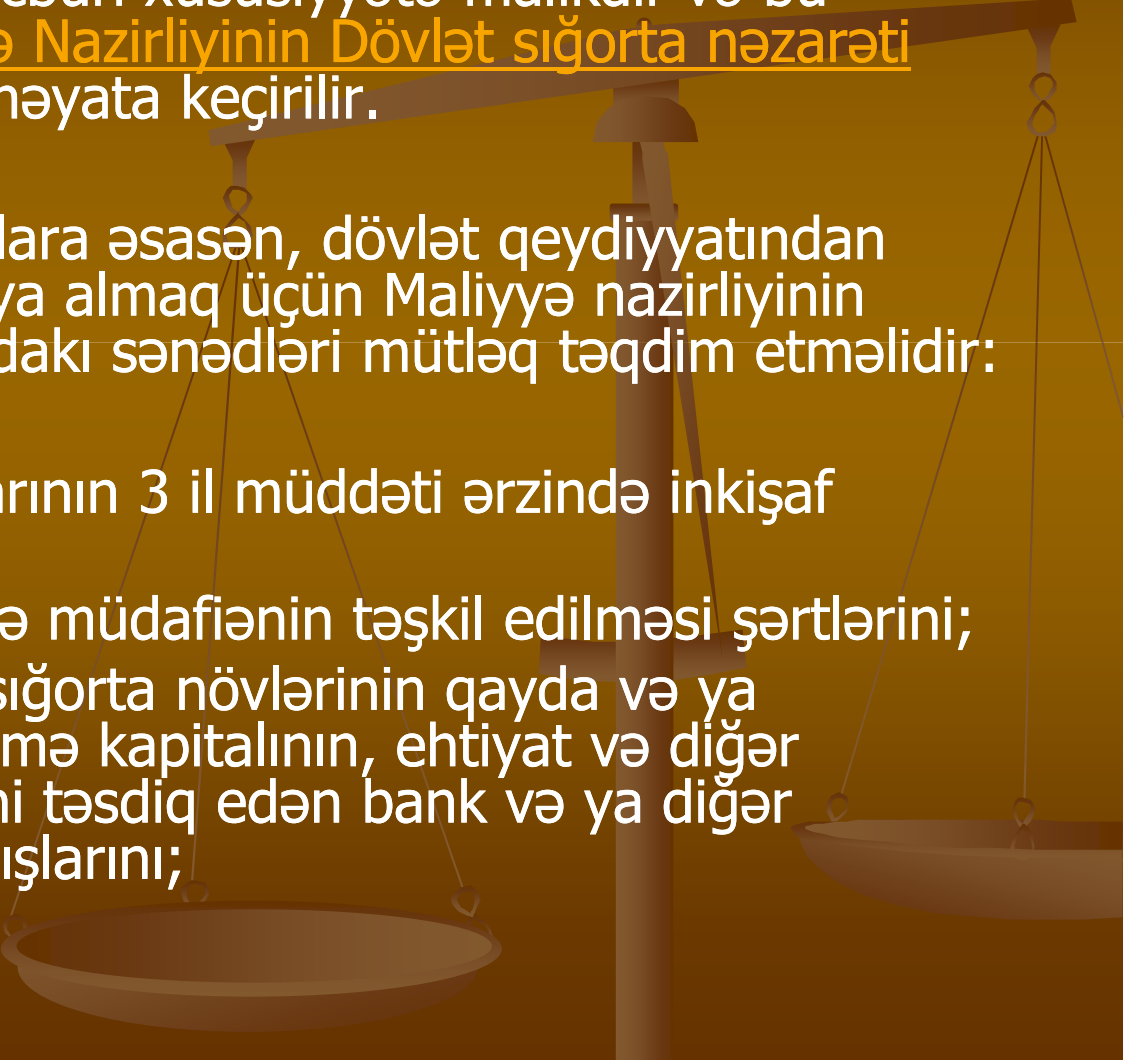
A- Uzun müddətli sığorta

- I. Həyatın və annuitetlərin sığortası.
- II. Nigahın bağlanması və uşağın anadan olmasının sığorta edilməsi.
- III. Əlaqəli uzunmüddətli sığorta.
- IV. Sağlamlığın fasiləsiz şəkildə sığorta olunması.
- V. Tontin sığortası.
- VI. Kapitalın qaytarılmasının sığorta olunması.
- VII. Pensiya sığortası.

B- Sığortanın ümumi növləri

1. Bədbəxt hadisələrdən sığorta.
2. Xəstəlik hadisəsinə görə sığorta.
3. Avtomobillərin sığorta olunması.
4. Dəmiryolunun hərəkət sisteminin sığorta olunması.

-
5. Təyyarələrin sığorta olunması.
 6. Gəmilərin sığorta olunması.
 7. Yüklərin nəqliyyat sığortası.
 8. Yanğın və təbii fəlakətlərdən sığorta.
 9. Əmlakın sığorta olunması.
 10. Avtonəqliyyat sürücülərinin vətəndaşlıq məsuliyyətinin sığorta olunması.
 11. Aviakompaniya sahiblərinin vətəndaşlıq məsuliyyətinin sığorta olunması.
 12. Gəmi sahiblərinin vətəndaşlıq məsuliyyətinin sığorta olunması.
 13. Ümumi məsuliyyətin sığorta olunması.
 14. Kreditlərin sığortası.
 15. Muzdlə işləyən şəxslərin sui-istifadəsi ilə əlaqədar olan maliyyə itkilərindən sığorta.
 16. Digər maliyyə itkilərindən sığorta.
 17. Məhkəmə xərclərinin sığorta olunması

-
- Sığorta fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması ona dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsinin respublikamızda da öz xüsusiyyətləri var. Bütün bunlar isə AR "Sığorta haqqında" Qanunu ilə tənzimlənir. Belə ki, Sığortaçıların Azərbaycan ərazisində həyata keçirdikləri sığorta əməliyyatlarının lisenziyalaşdırılması məcburi xüsusiyyətə malikdir və bu əməliyyatlar AR Maliyyə Nazirliyinin Dövlət sığorta nəzarəti Baş İdarəsi tərəfindən həyata keçirilir.
 - Fəaliyyətdə olan qaydalara əsasən, dövlət qeydiyyatından keçmiş sığortaçı lisenziya almaq üçün Maliyyə nazirliyinin sığorta İdarəsinə aşağıdakı sənədləri mütləq təqdim etməlidir:
 - sığorta əməliyyatlarının 3 il müddəti ərzində inkişaf proqramını;
 - yenidənsığorta üzrə müdafiənin təşkil edilməsi şərtlərini;
 - əməliyyatlar üzrə sığorta növlərinin qayda və ya şərtlərini; nizamnamə kapitalının, ehtiyat və digər fondların nəqdiliyini təsdiq edən bank və ya digər müəssisələrin arayışlarını;

- Müəyyən olunmuş vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün nəzarət İdarəsi bu tədbirlərdən istifadə etməlidir:

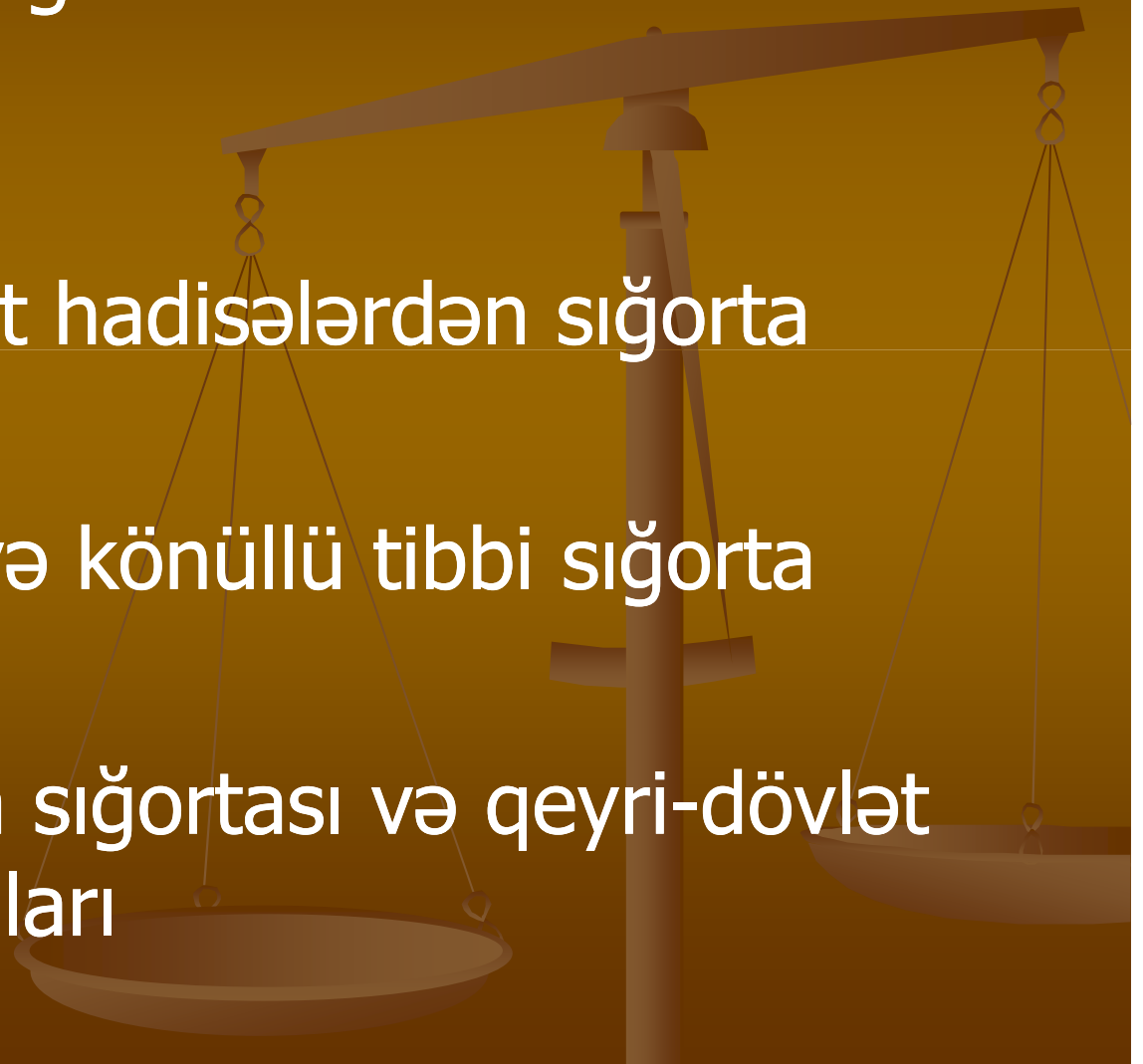
- sığorta təşkilatlarının sığorta haqqında qanunvericiliyə, müəyyən olunmuş qayda və qeydlərə aid olan maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin müxtəlif istiqamətlərinə dair yoxlamaları həyata keçirmək;
- alınan məlumatların doğruluğunu təsdiq edən arayış və digər informasiyaların sığorta təşkilatlarından alınması və həmçinin informasiyanın alınması məqsədilə bank və digər müəssisə və təşkilatlara müraciət etmək;
- sığorta təşkilatları tərəfindən qəbul olunan öhdəçiliklər və bura daxil olan vəsaitlər arasındakı müvafiqliyin təmin olunması üçün sığorta təşkilatlarında yaradılmış zəruri ehtiyatlara nəzarət etmək;
- kapital qoyuluşlarının etibarlılıq səviyyəsini və bu təşkilatların aktivlərinin likvidliyi səviyyəsini təyin etmək məqsədilə müvəqqəti sərbəst vəsaitlərin sığorta təşkilatları tərəfindən yerləşdiril-məsinə nəzarət etmək.

2.3. Sığorta bazarının inkişaf problemləri.

- İqtisadiyyatın bazar münasibətləri əsasında fəaliyyət göstərən hər bir sahəsi kimi sığorta biznesidə son illər ərzində xeyli inkişaf etmişdir. Buna misal olaraq, onlarla sığorta təşkilatlarının, yaranmasını, sığortanın yeni növlərinin tətbiqini qeyd etmək olar. Azərbaycan, bazar iqtisadiyyatının formalaşmasına yönəldilən islahatları fəal şəkildə həyata keçirir, sığorta isə bazar elementlərinin əsas hissəsi və pul axınının normal dövriyyəsinə təmin edən pul-kredit mexanizminin ən fəal üsürlərindən biri olduğu üçün, bu prosesi daha da sürətləndirir.
- Mühüm problemlərdən biri də beynəlxalq sığorta bazarına çıxışdır. Milli sığorta bazarı təkmilləşdikcə, beynəlxalq sığorta qurumları ilə əlaqələr güclənir. Bu baxımdan *BMT Avropa İqtisadi Komissiyası yanında nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin Beynəlxalq, "Yaşıl Kart" sığorta sisteminin* Büro Şurasının 3-4 iyun 1999-cu il tarixdə İngiltərənin Oksford şəhərində keçirilmiş Baş Assambleyasında ölkəmiz **"Yaşıl Kart"** Sığorta bürosuna keçid üzv kimi qəbul edilmişdir.

III Fəsil- Şəxsi sığorta

- ❖ 3.1. Həyat sığortası və onun əsas növləri
- ❖ 3.2. Bədbəxt hadisələrdən sığorta
- ❖ 3.3. İcbari və könüllü tibbi sığorta
- ❖ 3.4. Pensiya sığortası və qeyri-dövlət pensiya fondları

3.1. Həyat sığortası və onun əsas növləri

- **Həyatın sığorta olunması** dedikdə, sığorta etdirən şəxsin ölməsi və ya müəyyən müddətə qədər yaşaması zamanı sığortaçı tərəfindən üçüncü şəxsə və ya sığorta etdirən şəxsə sığorta mükafatının əvəzinə müəyyən edilmiş məbləğin ödənilməsi üzrə zəmanətin verilməsi, başa düşülür.
- sığorta olunmuş risk **3** meyardan təşkil olunur;
 - gənc yaşlarında və ya həyatın orta davamiyyətinin erkən mərhələsində ölmək;
 - ölmək və ya zamanın müəyyən dövrü ərzində yaşamaq;
 - davamlı həyata malik olmaqla, qocalıq dövrünü müəyyən qədər yaşamaq- belə hallarda bu şəxs davamlı əmək fəaliyyəti olmadan müntəzəm şəkildə gəlir ilə təmin olunur.

Sosial xarakterli qrupun vəzifələrinə aşağıdakılar aid edilir:

- 1) ailə başçısının itirilməsi və ya ailə üzvlərinin birinin ölməsi zamanı ailənin gəlirlərinin müdafiəsi;
- 2) əmək qabiliyyətinin müvəqqəti və ya həmişəlik itirilməsi zamanı şəxsin gəlir ilə təmin olunması;
- 3) qoca yaş dövründə pensiya ilə təmin olunma;
- 4) yeniyetməlik dövrünə çatan uşaqlara maliyyə yardımının təqdim olunması (məsələn, onların təhsil haqqlarının ödənilməsi üçün) məqsədilə pul vəsaitlərinin toplanılması;
- 5) mərasim xidmətlərinin ödənilməsi;

Maliyyə xarakterli qrupun vəzifələrinə isə aiddir:

- 1) investisiya gəliri və ya kapital qoyuluşlarının əldə olunması ilə əlaqədar olaraq toplanan vəsaitlər
- 2) fərdi biznesin müdafiəsi, biznes üzrə portnyorun, müəssisənin qorunub saxlanılmasının təmin olunması;
- 3) mirasın müxtəlif üsullar vasitəsilə müdafiə olunması.

■ Həyatın sığorta olunmasının əsas prinsipləri.

1. *Sığorta marağı*

- Sığorta marağına aşağıdakı şəxslər malik olur;
- Sığorta etdirən şəxs öz həyatında;
- İş verən şəxs öz işçilərinin həyatında;
- Valideynlər övladlarının həyatında;
- Biznes üzrə portnyorlar şəxsi həyatlarında;
- Kredit verən şəxs borclu olan şəxsin həyatında.

2. *Sığorta kompaniyasının mədaxilində yaxından iştirak etmək.*

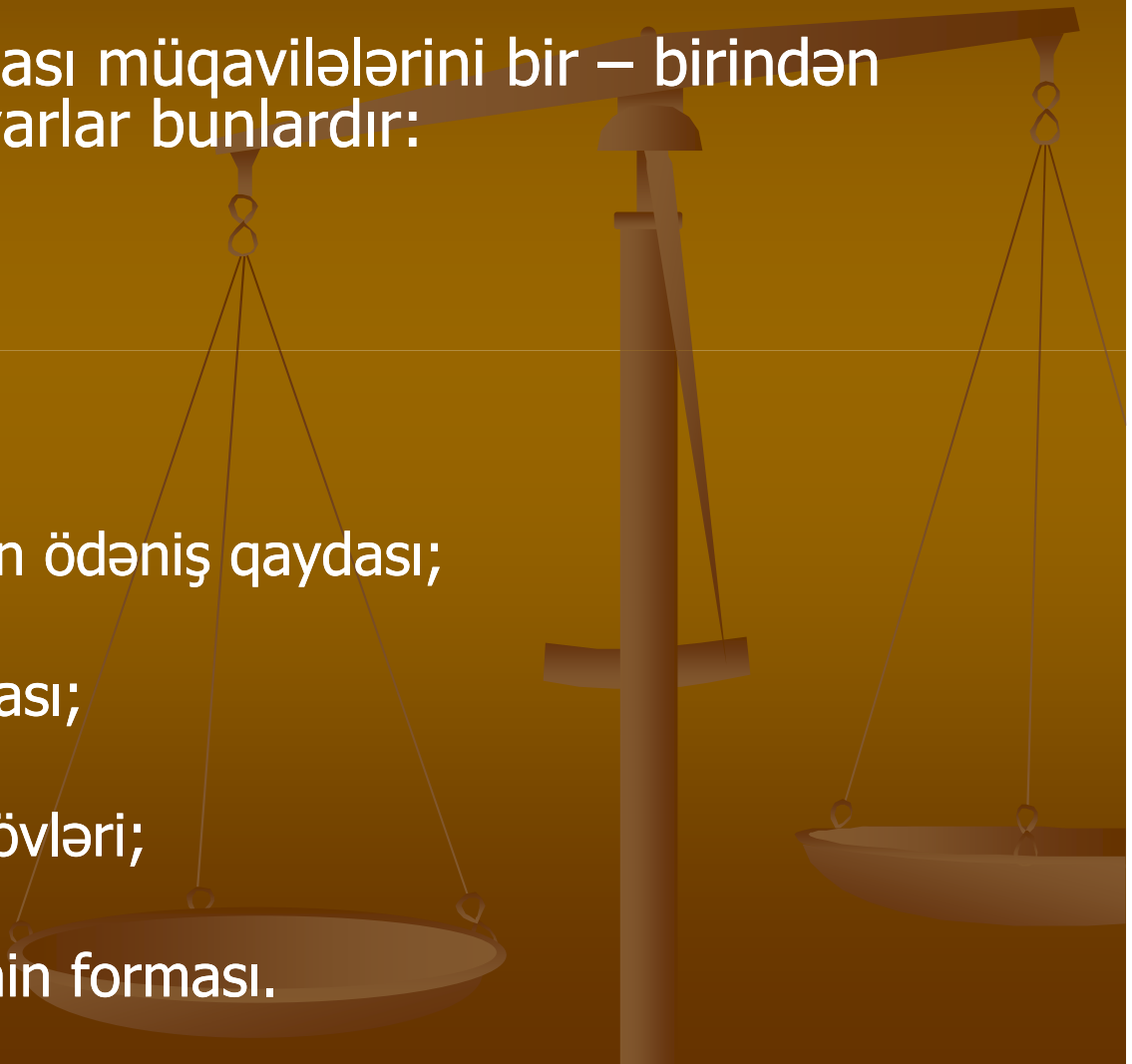
- sığorta məbləğindən elan olunmuş faiz şəklində hesablanan illik bonuslar
- müqavilənin təsirinin bütün müddət ərzində saxlanılmasına olan marağın artırılması məqsədilə sığorta kompaniyası tərəfindən hesaba köçürülən sonuncu bonus.

3. *Sığorta müqaviləsinin dayandırılması*

4. *Həyatın sığorta olunmasının "şəffaf" olması*

■ Həyatın sığorta olunması müqavilələrini bir – birindən fərqləndirən əsas meyarlar bunlardır:

- sığorta obyektı;
- sığorta predmeti;
- sığorta mükafatlarının ödəniş qaydası;
- sığorta təminat forması;
- sığorta ödənişlərin növləri;
- imzalanan müqavilənin forması.

Sığorta təminatını **formasına** görə aşağıdakılara bölürlər:

- ciddi şəkildə müəyyən olunmuş sığorta məbləğinin sığorta olunması;
- cüzi şəkildə olan sığorta məbləği vasitəsilə sığorta olunma;
- artmaqda olan sığorta məbləği vasitəsilə sığorta olunma;
- pərakəndə qiymət indekslərinin artmasına uyğun olan sığorta məbləğinin artması;
- sığortaçının gəlirində iştirak edən sığorta məbləğinin artırılması;
- sığorta mükafatlarının xüsusiləşmiş investisiya fondlarına cəlb olunması vasitəsilə sığorta məbləğinin artırılması.

Sığorta ödənişlərini **növlərinə** görə bu cür ayrırırlar:

- sığorta məbləğinin eyni zaman ərzində ödənilməsi vasitəsilə həyatın sığorta olunması;
- rentanın ödənilməsi vasitəsilə həyatın sığorta olunması;
- pensiyanın ödənilməsi vasitəsilə həyatın sığorta olunması.

- Sığorta kompaniyaları, sığorta etdirən şəxsin öz maliyyəsini yerləşdirməsi mümkün olan müxtəlif **fondları** şəxslərə təklif edirlər. Daha geniş şəkildə inkişaf etmiş fondlar bunlardır;

- 1) birjada qiyməti təyin edilmiş adi səhmlər fondu;
- 2) təsbit olunmuş gəlir normalı fondlar (investləşdirilmə, dövlət və ya yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən buraxılan istiqrazlar üzrə həyata keçirilir);
- 3) daşınmaz əmlak fondu (binalara, torpaq sahələrinə və tikililərə investləşdirilmə);
- 4) beynəlxalq fond (xarici fond bazarlarında təyin olunmuş qiymətli kağızlara və xarici aktivlərə investləşdirilmə);
- 5) nəqd maliyyə fondu (bazarda qısa müddətli vəsaitlərə (bank depozitləri, xəzinə vekselləri) investləşdirilməsi);
- 6) parəkəndə qiymətlərin artım indeksi ilə əlaqədar olan qiymətli kağızlara investləşdirilən fond (əsasən dövlət fondları);
- 7) tikinti cəmiyyətlərinin depozitlərinə investləşdirilən fond;

3.2 Bədbəxt hadisələrdən sığorta

- XIX-cü əsrdə sığortanın bu növü İngiltərədə geniş şəkildə inkişaf etməyə başladı. 1849-cu ildə İngiltərədə dəmiryolunda baş verən bədbəxt hadisələrin sığorta olunması ilə məşqul olan ilk kompaniya (Railway Death Passengers Company) təsis edildi. 1850-ci ildə isə Accidental Death Insurance Company adlı sığorta cəmiyyəti yarandı. Bu cəmiyyət hər hansı bir səbəb nəticəsində yaranan bədən xəsarətlərinin sığorta edilməsi ilə məşqul olurdu
- Hal-hazırda bədbəxt hadisələrdən sığorta, sığorta olunmuş şəxslərin, onların ailə üzvlərinin iqtisadi risklərdən kompleks müdafiəsini təmin edir.
- Bədbəxt hadisələrdən sığortanın təcrübəsindən göründüyü kimi, bu sığorta növü vahid sosial-iqtisadi məzmununu saxlamaqla, müxtəlif formalar üzrə həyata keçirilə bilər.

- Bədbəxt hadisələrdən sığorta qanunla həyata keçirilən ***icbari sığortaya*** və ya kommersiyaya əsaslanan ***könüllü sığortaya*** ayrılır.

a) Bədbəxt hadisələrdən icbari sığorta.

Sığorta hadisəsinin baş verməsi zamanı sığorta təminatı aşağıdakı zəmanətləri təqdim edir;

- iş qabiliyyətinin müvəqqəti itirilməsi ilə əlaqədar olaraq, əmək haqqının 100% məbləğinə uyğun olaraq ödənilən maddi yardım (müavinət);
- birdəfəlik sığortanın ödənilməsi (işçinin vəfat etməsi ilə əlaqədar olaraq, onun əmək haqqının müəyyən nisbətində);
- əlillik zamanı sığorta olunmuş şəxsə və ailə başçısının vəfatı ilə əlaqədar olaraq onun ailə üzvlərinə ödənilən aylıq sığorta;
- tibbi yardım, dərman preparatları, xüsusi qulluq, protezləmə və s. ilə əlaqədar olan əlavə xərclərin ödənilməsi;

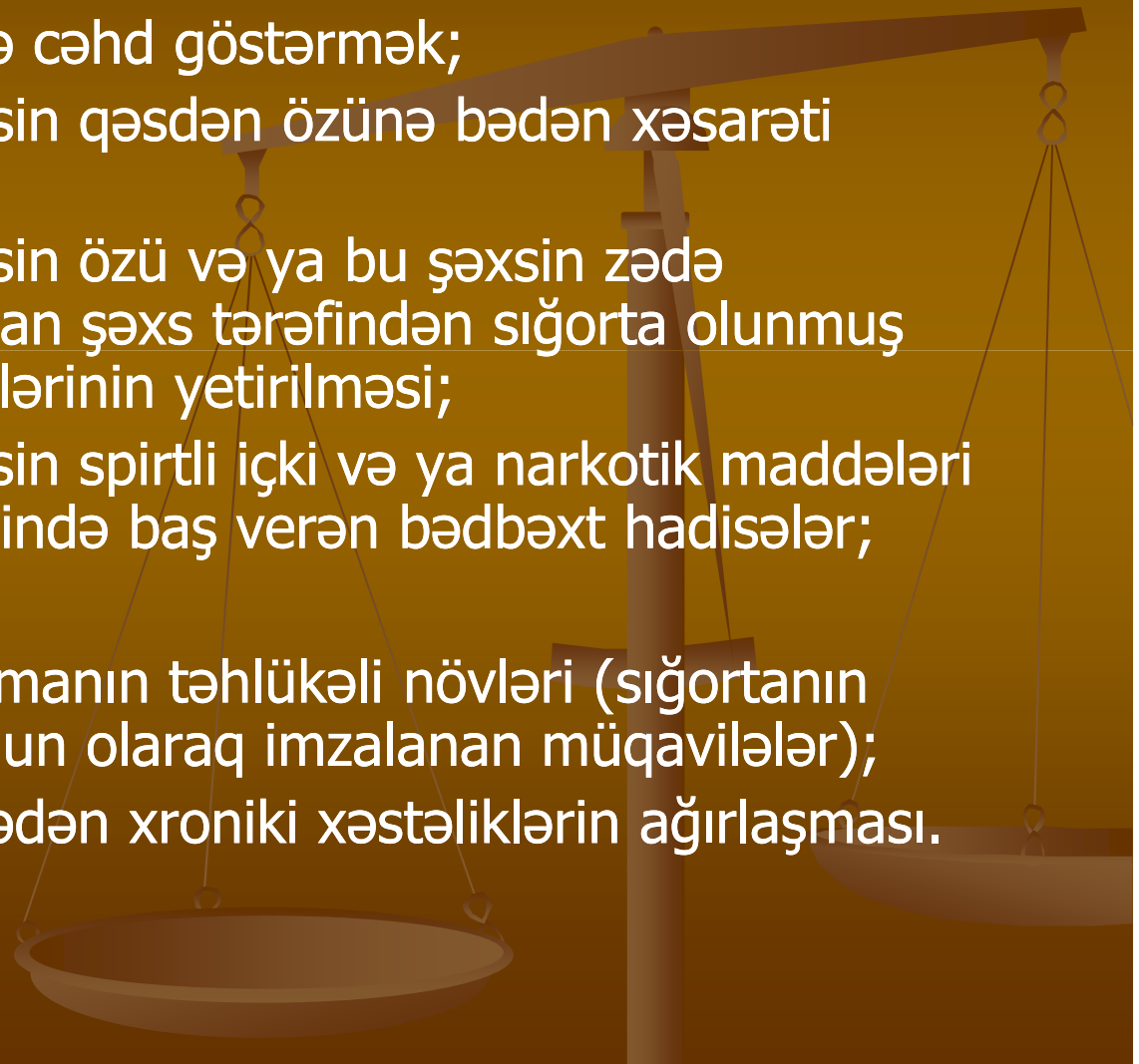
b) Bədbəxt hadisələrdən könüllü sığorta.

Bədbəxt hadisələrdən fərdi könüllü sığortanı aşağıdakılara bölürlər;

- müqavilənin fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində insanın fərdi və peşəkar həyatının müxtəlif dövrünü sığorta zəmanəti ilə təmin edən bədbəxt hadisələrdən tam sığorta;
- insanın həyat fəaliyyətinin müəyyən dövrünü zəmanət ilə təmin edən qismən sığorta -səfər, səyahət, o cümlədən xarici ölkələrə səfər zamanı tətbiq edilən bədbəxt hadisələrdən sığorta, daha geniş yayılmış sığorta növüdür;
- əldə sığorta, yəni, bədbəxt hadisələrdən sığortanın müxtəlif şəklində kombinə edilmiş və ya paket polislərinin tərkib hissəsi kimi istifadə etmək (məsələn, bədbəxt hadisələrdən avtomobil sığortasını avtomobil sığortasının polisi çərçivəsində, bədbəxt hadisə nəticəsində baş verən ölüm hadisəsi zamanı ikiqat sığorta məbləğinin ödənilmə zəmanətini həyatın sığorta olunma növü üzrə həyata keçirmək).

■ Sığorta təminatından kənar edilmiş istisnalara aşağıdakıları aid etmək olar:

- sui-qəsd və ya qəsdə cəhd göstərmək;
- sığorta olunmuş şəxsin qəsdən özünə bədən xəsarəti yetirməsi;
- sığorta olunmuş şəxsin özü və ya bu şəxsin zədə almasından faydalanan şəxs tərəfindən sığorta olunmuş şəxsə bədən xəsarətlərinin yetirilməsi;
- sığorta olunmuş şəxsin spirtli içki və ya narkotik maddələri qəbul etməsi nəticəsində baş verən bədbəxt hadisələr;
- hərbi fəaliyyət;
- peşəkar idman və idmanın təhlükəli növləri (sığortanın xüsusi şərtlərinə uyğun olaraq imzalanan müqavilələr);
- xəstəliklərin, o cümlədən xroniki xəstəliklərin ağırlaşması.

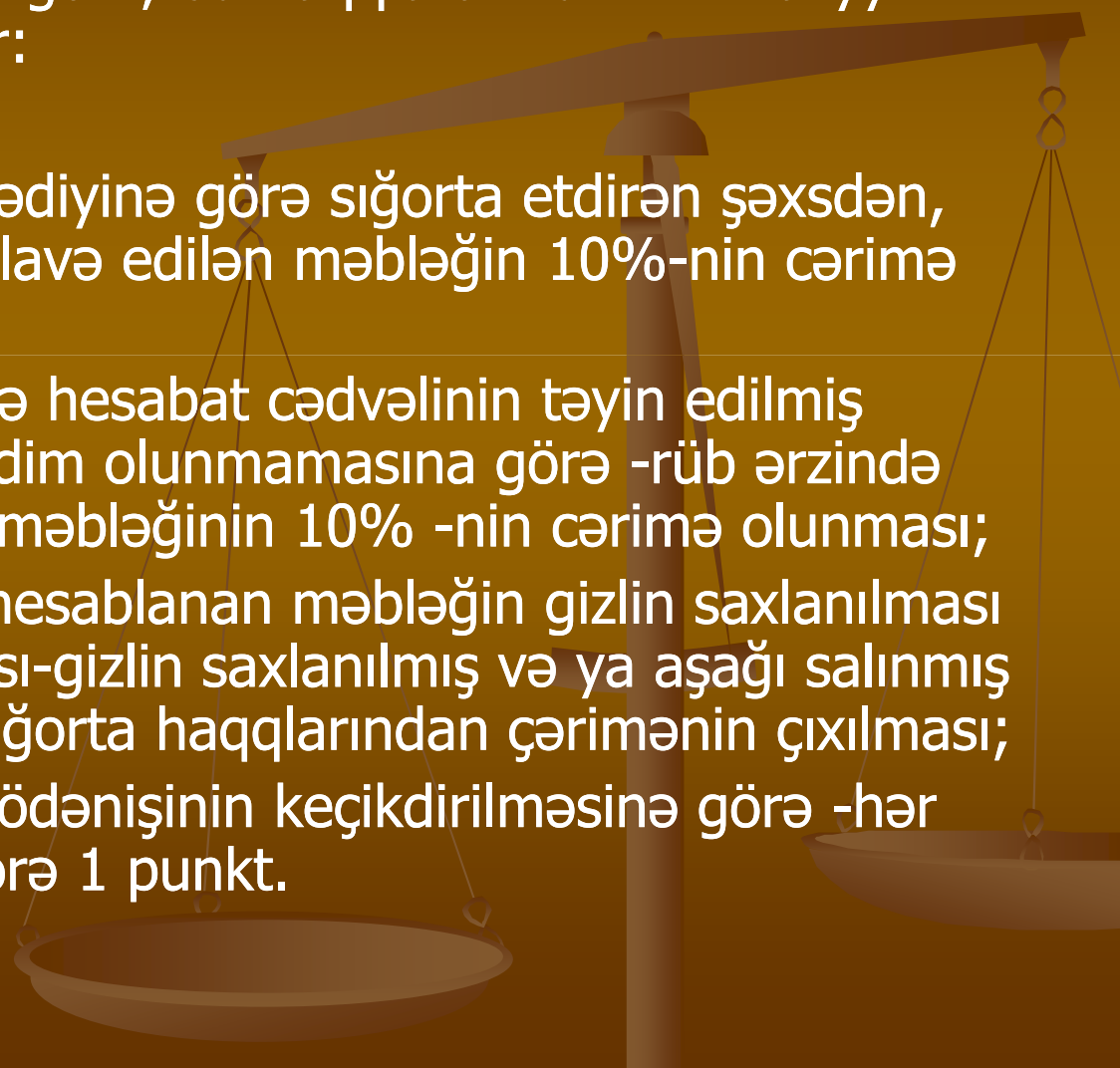

3.3 *İcbari və könüllü tibbi sığorta*

- *İcbari tibbi sığorta (ITS)*-əhalinin sosial müdafiəsi sisteminin, sağlamlığın mühafizəsi və xəstəliklər zamanı zəruri tibbi yardımın alınmasının əsas elementlərindən biridir. ITS dövlət tərəfindən yaradılmış və ümumi şəkildə əhali üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu o deməkdir ki, dövlət özünün qanunvericilik və icra orqanlarının simasında ITS-nin təşkilinin əsas prinsiplərini, ödənişlərin tariflərini, sığorta etdirən şəxslərin əhatə dairəsini müəyyən edir və ödəniş haqqının icbari tibbi sığortaya akkumulyasiya olunması üçün nəzərdə tutulan dövlət fondlarını yaradır. ITS -nin ümumiliyi, bütün vətəndaşların tibbi, dərman və profilaktik yardım alması üçün yeni zəmanətli imkanlarla təmin edilməsi ilə əlaqədardır.
- ITS-nin əsas *məqsədi*, sığorta haqqlarının yığılması, kapitallaşdırılması və toplanmış vəsaiti bütün təbəqələrdən olan vətəndaşlara qanunvericilik ilə müəyyən olunmuş qaydada və zəmanətli ölçülərə uyğun olaraq, tibbi yardımın göstərilməsindən ibarətdir.
- ITS dövlət sisteminin maliyyə vəsaitləri, sığorta etdirən şəxslərin müxtəlif təbəqələrindən alınan məqsədli icbari ödənişin hesabına formalaşır.

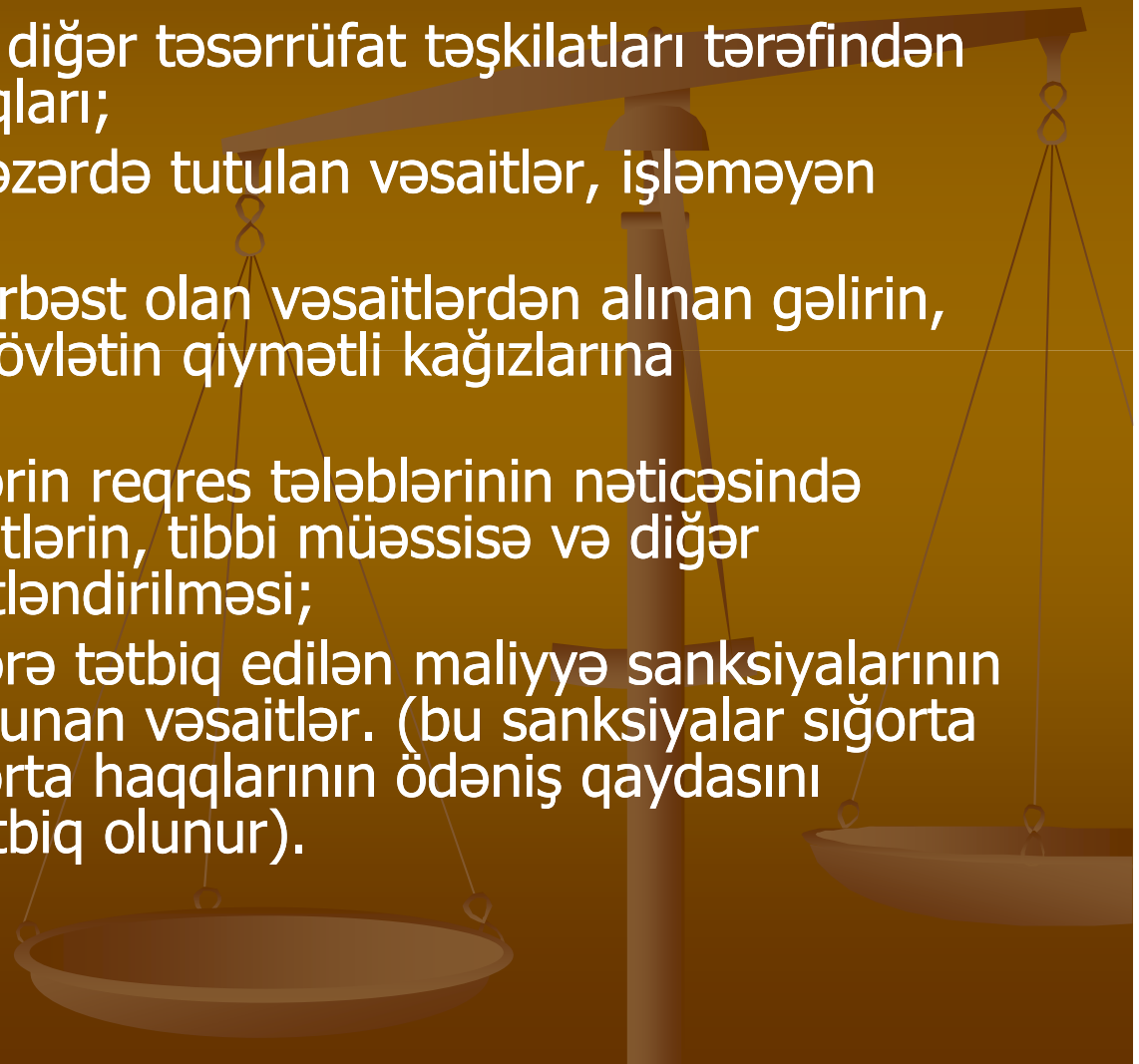
- Sığorta etdirən şəxslər, sığorta məbləğinin düzgün şəkildə və vaxtlı-vaxtında ödənilməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar. Məsələn, MDB ölkələrində sığorta haqqlarının ödənilməsi üzrə qaydaların pozulmasına görə, bu haqqlara müxtəlif maliyyə sanksiyaları tətbiq edilir:

- 1) qeydiyyatdan keçmədiyinə görə sığorta etdirən şəxsdən, sığorta haqqlarına əlavə edilən məbləğin 10%-nin cərimə şəklində çıxılması;
- 2) sığorta haqqları üzrə hesabat cədvəlinin təyin edilmiş müddət ərzində təqdim olunmamasına görə -rüb ərzində köçürülmüş sığorta məbləğinin 10% -nin cərimə olunması;
- 3) sığorta haqqlarına hesablanan məbləğin gizlin saxlanması və ya aşağı salınması-gizlin saxlanılmış və ya aşağı salınmış məbləğ həcmində sığorta haqqlarından cərimənin çıxılması;
- 4) sığorta haqqlarının ödənişinin keçikdirilməsinə görə -hər gecikdirilən günə görə 1 punkt.

- ITS maliyyə vəsaitləri dövlətin mülkiyyətini təşkil edir, büdcə və digər fondların tərkibinə daxil olmur və aşağıdakıların hesabına yaradılır;

- müəssisə, təşkilat və digər təsərrüfat təşkilatları tərəfindən ödənilən sığorta haqqları;
- Dövlət büdcəsində nəzərdə tutulan vəsaitlər, işləməyən əhalinin ITS-na;
- müvəqqəti şəkildə sərbəst olan vəsaitlərdən alınan gəlirin, bank depozitləri və dövlətin qiymətli kağızlarına investləşdirilməsi;
- sığorta etdirən şəxslərin regres tələblərinin nəticəsində onlardan alınan vəsaitlərin, tibbi müəssisə və digər subyektlərə istiqamətləndirilməsi;
- sığorta etdirən şəxslərə tətbiq edilən maliyyə sanksiyalarının istifadəsindən əldə olunan vəsaitlər. (bu sanksiyalar sığorta etdirən şəxslərə, sığorta haqqlarının ödəniş qaydasını pozduqlarına görə tətbiq olunur).

■ ITS təşkili üzrə aşağıdakı *funksiyaları* yerinə yetirir:

- ITS üzrə sığorta haqqları toplayır;
- ITS-nın ərazi proqramlarını maliyyələşdirir;
- ITS tərəfindən həyata keçirilən proqramların maliyyələşdirilməsi üçün tibbi sığorta təşkilatları ilə müqavilə imzalayır;
- investisiya və digər maliyyə-kredit fəaliyyətini həyata keçirir, o cümlədən maliyyə çatışmamazlığı zamanı, tibbi sığorta təşkilatlarına kredit təqdim edir;
- ITS-nın fəaliyyətinin sabitliyinin təmin olunması üçün maliyyə ehtiyatlarını, o cümlədən ərazi proqramlarının iki aylıq həcm ölçüsündə maliyyələşdirilməsini sığorta ehtiyatı ilə təmin olunmasını formalaşdırır.
- şəhərin ərazi və rayonları üzrə fəaliyyət göstərən ITS-nın maliyyələşdirilməsi şərtlərinin bərabərləşdirilməsini həyata keçirir;
- sığorta etdirən şəxslərin bütün məlumatları üzrə bank yaradır və sığorta haqqlarının ödənilməsi və köçürülməsi qaydası üzrə nəzarəti həyata keçirirlər;
- tibbi xidmətlərin ödəniş tarifinin işlənilib hazırlanmasında iştirak edirlər;

- Tibbi sığorta təşkilatlarına aylıq təqdim edilən vəsaitlərin həcmi, sığorta olunmuş təşkilatların sayı Səhiyyə və Maliyyə Nazirliyi ilə razılaşdırılmış maliyyələşdirilmənin adambaşına olan normativi ilə təyin edilir.

1. Maliyyələşdirmənin adambaşına olan normativi (MAN), sığorta ehtiyatının norma üzrə cəmləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan hesabları və eləcə də ərazi üzrə əhalinin sayına tətbiq olunan (işlər üzrə xərcləri çıxmaq şərtlə) ay ərzində fond tərəfindən toplanılan məbləğdən ayrılan vəsait kimi müəyyən olunur. Fonda əlavə vəsaitlərin çox daxil olması zamanı MAN, icra hakimiyyəti orqanları, tibbi assosiasiyalar ilə fond arasında razılaşdırılmış indeksasiya əmsalına (IƏ) vurulur.
2. ITS vəsaitlərinin bərabərləşdirilməsi məqsədilə istifadə olunan və fond filialları üçün nəzərdə tutulan adambaşına differensiallaşdırılmış normativ (ADN) bu düstura əsasən hesablanır:

$$ADN = \partial I \partial \times I \partial \times MAN$$

- 3 Tibbi sığorta təşkilatları üçün nəzərdə tutulan adambaşına olan differensiallaşdırılmış normativ bu düstur üzrə həyata keçirilir;

$$AN = CY \partial \times ADN$$

Əhəlinin yaş üzrə qrupu		Tibbi xidmətdən istifadə əmsalları		
		Kişilər	Qadınlar	Orta yaşlar
<i>Əmək qabiliyyəti olan yaşdan cavan dövr üzrə</i>	0-2	1,504	1,268	1,383
	3-15	0,691	0,595	0,641
<i>Əmək qabiliyyəti olan yaş dövrü üzrə</i>	16-54	-	1,045	-
	16-54	16-54	-	1,014
<i>Əmək qabiliyyətinə malik olan böyük yaş dövrü üzrə</i>	55	-	1,145	1,235
	60	1,456	-	-

- Tibbi xidmətə yönəldilən maliyyə xərcləri sisteminin öz xüsusiyyətləri vardır. Vəsaitlərin toplanması sisteminə müvafiq olaraq aşağıdakı sistemlər fəaliyyət göstərir:

- a) sosial təminatın bütün sahələri üçün nəzərdə tutulan vahid sosial gəlir;
- b) tibbi sığorta fondunun uyğun şəkildə formalaşması;
- c) səhiyyə sisteminin vergi qoyuluşu vasitəsilə maliyyələşdirilməsi.

İcbari tibbi sığortaya aid olan şəxsləri, özünün əmək fəaliyyətinin ilk günlərdən etibarən sığortada iştirak edən şəxs hesab edirlər. Sahibkar işçinin əmək fəaliyyəti haqqında müvafiq xəstəxana kassasına məlumat verir. İşçi sığorta nömrəsini, sosial sığorta haqqında şəhadətnaməni və sosial pasportu əldə edir. Bundan başqa, sosial sığortanın sığorta haqqlarının qeydiyyatının aparılması üçün onun adına dəftərçə açılır.

- Könüllü tibbi sığorta - Könüllü tibbi sığorta icbari tibbi sığortaya oxşar olub, vətəndaşlara sığortanın maliyyələşdirilməsi üsulu ilə tibbi yardımın təqdim olunmasından ibarətdir. Lakin bu vahid məqsəd hər sistemdə müxtəlif vasitələrlə həyata keçirilir.

- *Birincisi*, könüllü tibbi sığorta icbari tibbi sığortadan fərqli olaraq, kommersiya sığortasının bir sahəsidir. KTS, həyatın sığorta olunması və bədbəxt hadisələrdən sığorta növü ilə yanaşı, şəxsi sığorta sahəsinə aiddir.
- *İkincisi*, KTS vətəndaşların tibbi xidməti əldə etməsi imkanlarını təmin edən və ya dövlət büdcənin imkanları çərçivəsində tibbi xidmətlərə zəmanət verən ITS sisteminə əlavədir.
- *Üçüncü*, hər iki sistemin sığorta sistemi olmasına baxmayaraq, ITS-sığortanın həmrəylik prinsipini, KTS isə sığortanın ekvivalentlik prinsipini rəhbər tutur.
- *Dördüncü*, KTS proqramında iştirak, dövlət tərəfindən nizamlanmır və bu sığorta növü, hər bir vətəndaş və ya kollektivin tələb və imkanlarına uyğun həyata keçirilir.

KTS-nin yaranmasının iqtisadi əsasları.

1. Birincisi, kTS-tibbi xidmətin ödənilməsi zamanı yaranır. Tibbi yardım pulsuz olduqda və dövlət və ya ITS sistemi vasitəsilə tam şəkildə maliyyələşdikdə, əlavə tibbi sığortaya tələbat yaranmır.
2. İkincisi, insanın həyatı ərzində xəstəlik riskinin baş verməsinin periodik olması, bu riskin sığorta olunmuş risklərin siyahısına daxil edilməsinə şərait yaradır
3. Üçüncüsü, KTS-na olan tələbat, xəstəlik riskinin hansı hissəsinin tibbi sığortanın icbari sistemi ilə təmin olunmasından asılıdır.
4. Dördüncü, xüsusi tibbi sığortaya olan tələbat, əksər hallarda tibbi müəsisədə yalnız müalicə zamanəti deyil, həm də xidmətin yüksək səviyyəsini əldə etmək arzusu ilə təyin olunur
5. Beşincisi, KTS-na olan tələbat xaricə, xüsusilə tibbi sığortanın təqdim edilməsi lazım olan ölkələrə səfər edilən zamanı, daha aktual olur.

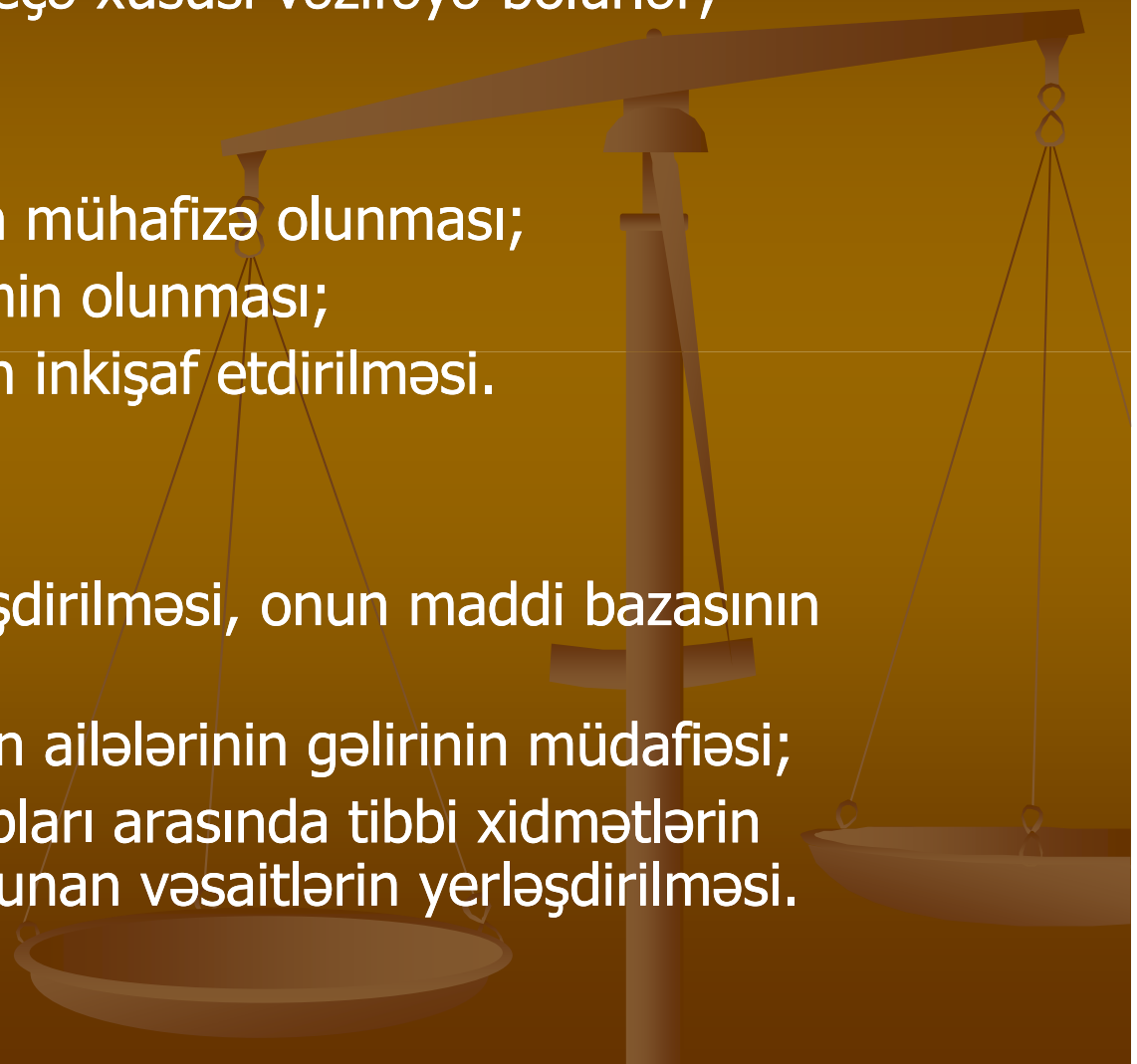
- Vətəndaşların tibbi sığortası haqqında" qanununda tibbi sığortanın əsas məqsədi aşağıdakı şəkildə formalaşmışdır
- Ümumi məqsədləri bir neçə xüsusi vəzifəyə bölürlər;

Sosial vəzifələr:

- əhalinin sağlamlığının mühafizə olunması;
- əhalinin artımının təmin olunması;
- tibbi xidmət sahəsinin inkişaf etdirilməsi.

Iqtisadi vəzifələr:

- səhiyyənin maliyyələşdirilməsi, onun maddi bazasının yeniləşdirilməsi;
- vətəndaşlar və onların ailələrinin gəlirinin müdafiəsi;
- əhalinin müxtəlif qrupları arasında tibbi xidmətlərin ödənilmə-sinə sərf olunan vəsaitlərin yerləşdirilməsi.

- Sığorta hadisəsinin baş verməsi zamanı sığorta etdirən şəxs müalicəyə sərf olunan xərclərin bir hissəsini sərbəst şəkildə ödəyir. Məsuliyyət limitini ifadə edən tarif, sığortaçı tərəfindən öz iştirakını sığorta etdirən şəxsin tibbi xərclərinin müəyyən məbləğə və onun tələbatına uyğun təmin olunması ilə məhdudlaşdırılmasına şərait yaradır.

Məsuliyyət limiti 3 üsula müəyyən edilir;

- 1) sığortaçı tərəfindən sığorta etdirən şəxsin tibbi xərclərinin ödənilməsi zamanı sığorta təminatının illik məbləği təyin olunur;
- 2) tibbi xidmətlərin müəyyən növü üçün nəzərdə tutulan sığorta təminatının məbləği təyin edilir.
- 3) sığorta etdirən şəxsin tibbi xərclərinin təmin olunmasında sığortaçının iştirak payı müəyyən olunur (şərtləri-sığorta etdirən şəxsə baş verən hər bir sığorta hadisəsi ilə əlaqədar olan xərclərin x%-i qaytarılır).

Zəmanətlər	Həcm	Ambulator yardım üzrə proqram	Kombinə edilmiş I-ci proqram	Kombinə edilmiş II-ci proqram	Stasionar yardım üzrə proqram
Əməliyyat və dərman preparatların daxil olması şərtilə hospitalaşdırılma	-		1000 şərt. iş / sosial təminat tarifləri üzrə ödəniş 100%-i	2000 şərt. iş/ sosial təminat tarifləri üzrə ödəniş 200%-i	1000 şərt. iş/ sosial təminat tarifləri üzrə ödəniş 100%-
Nəqliyyat	-		zəmanət verilir	zəmanət verilir	zəmanət verilir
Xüsusi palata	-		opcion	sutka ərzində 1000 şərti işarə	opcion
Xüsusi qulluq	-		>>	sutka ərzində 20 şərti iş	>>
Təcili yardım		500 şərti iş/ 100%	500 şərti iş/ 100%	1000 şərti iş/ 200%	-
Dərman preparatları		200 şərti iş/ real xərclərin 50%-i	200 şərti iş/ real xərclərin 50%-i	300 şərti iş/ real xərclərin 75%-i	-

3.4. Pensiya sığortası və qeyri dövlət pensiya fondları.

- Pensiya sığortası zamanı sığorta təminatının əsas ödənişləri, sığorta olunmuş şəxsin pensiya yaş həddinə çatması üzrə həyata keçirilir. Verilmiş şərtlər məcburi xüsusiyyətə malik deyildir, çünki müqavilənin sərbəstlik prinsipinə əsasən, sığorta müqaviləsini imzalayan hər iki tərəf (yəni sığorta etdirən şəxs və sığortaçı), sığorta təminatının və ya sığorta müqaviləsi üzrə sığorta məbləğinin ödənilməsi üzrə yaş həddini özləri şəxsən müəyyən etməlidirlər.
- **Pensiya sığortası**, həyatın sığorta olunmasının digər növləri kimi, müqavilənin uzunmüddətli olmasından və sığorta olunmuş şəxsin müqavilə üzrə təyin edilmiş yaş həddinə qədər yaşamasından asılıdır. Lakin əlavə pensiyanın sığorta olunması üzrə müqavilənin tərkibinə, bədbəxt hadisələrlə və ya ölüm halları ilə əlaqədar olan risklər də daxildir.

■ Sığorta olunmuş şəxs tərəfindən alınan pensiyanın ölçüsü *dörd* əsas şərtdən asılıdır:

- sığorta etdirən şəxs tərəfindən ödənilən sığorta haqqının ölçüsündən;
- sığorta müqaviləsinin imzalanması müddətindən, pensiya ödənişlərinin həyata keçirilməsinin başlanğıc anına qədər keçən illərin sayından; cəmlənmə dövrü və toplanmış məbləğ nə qədər çox olarsa, alınmış pensiyanın ölçüsü də bir o qədər yüksək olacaqdır;
- sığorta olunmuş şəxsin yaşından; sığorta olunmuş şəxsin yaş həddi yüksək olduğundan, toplanma dövrü az, sığorta haqqı isə çox olacaqdır;
- sığorta olunmuş şəxsin cinsi mənsubiyyətindən; bu şərt pensiyanın ölçüsünə təsir edir, belə ki o sığorta olunmuş şəxsin həyatının davamiyyətindən asılıdır və buna görə də pensiya ödənişlərinin davamiyyət dövrünü və onun üçün zəruri olan sığorta fondunu təyin edir.

Kişilər üçün nəzərdə tutulmuş əlavə pensiyanın könüllü sığortası üzrə
tariflər (şerti pul vahidləri üzrə).

Parametrlər: pensiyaların illik ölçüsü-12000 şerti / iş pensiyasının
ödənilməsi hər ay.

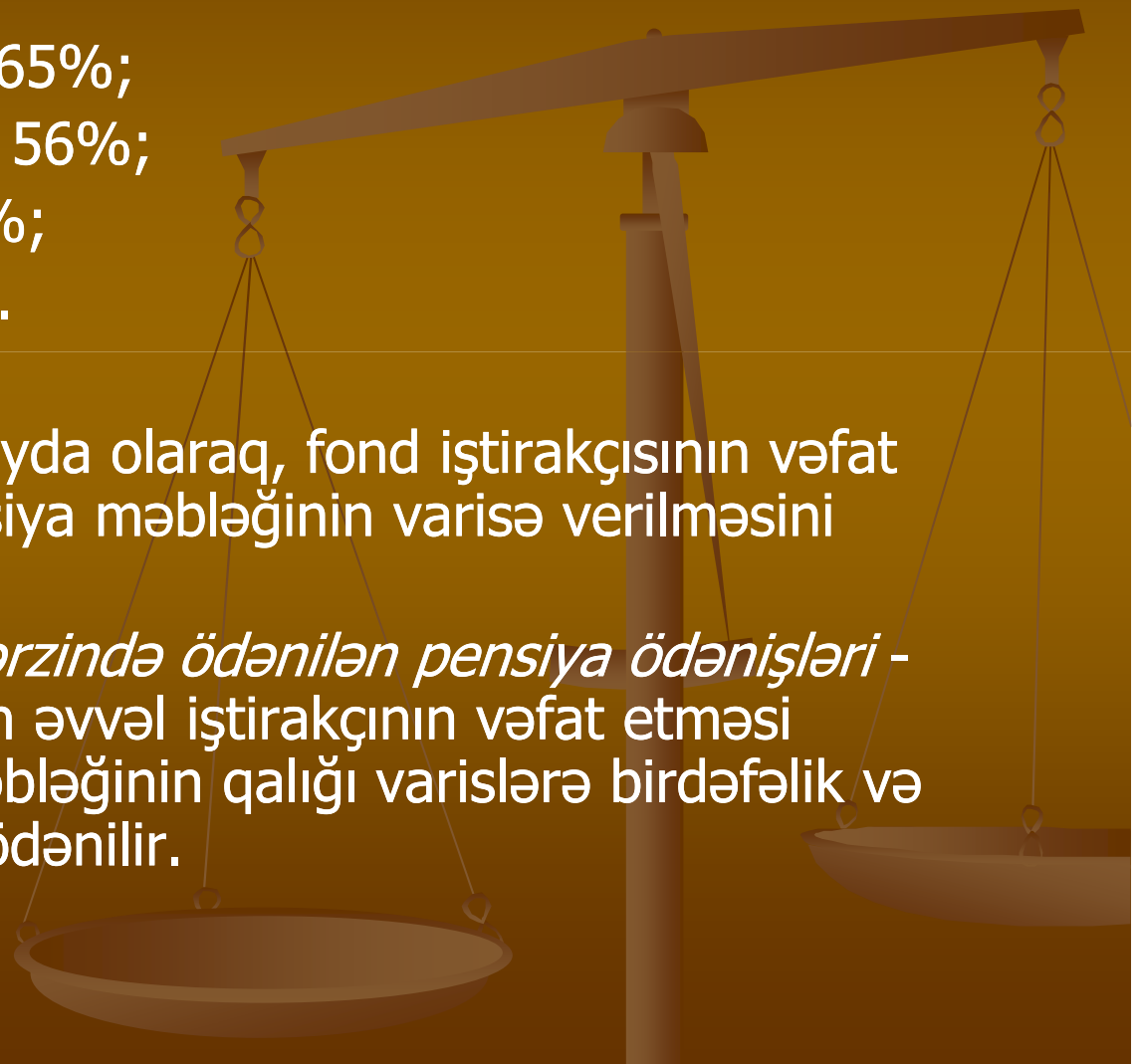
Sığorta olunmuş şəxsin yaşı	Sığorta haqqlarının ölçüsü və ödənilmə üsulu		
	Hər il	Rüblük	Hər ay
20	1095	279	93
25	1466	373	125
30	1991	507	170
35	2772	706	236
40	4001	1019	341
45	6131	1561	522
50	10519	2678	896
55	23944	6096	2040
59	132307	33684	11274

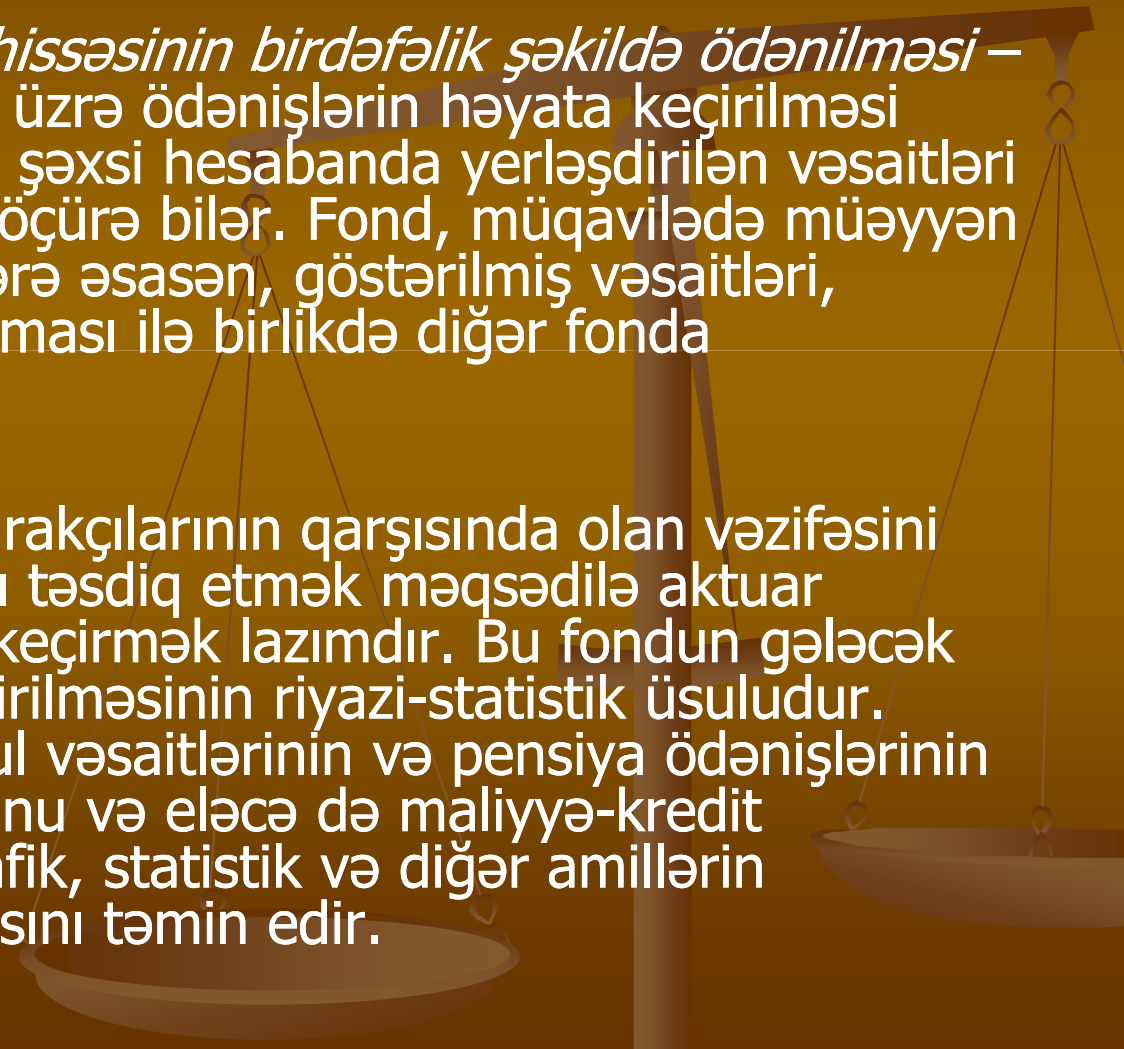
- Pensiya ödənişlərinin növləri, iştirakçı tərəfindən sərbəst şəkildə müəyyən olunur. Növlər üzrə əsas təkliflər aşağıdakılardır:

1. Ömürlük pensiya – 65%;
2. Birdəfəlik pensiya – 56%;
3. Təcili pensiya – 59%;
4. Digər növlər – 18%.

Ömürlük pensiya- bir qayda olaraq, fond iştirakçısının vəfat etməsi zamanı pensiya məbləğinin varisə verilməsini nəzərdə tutmur.

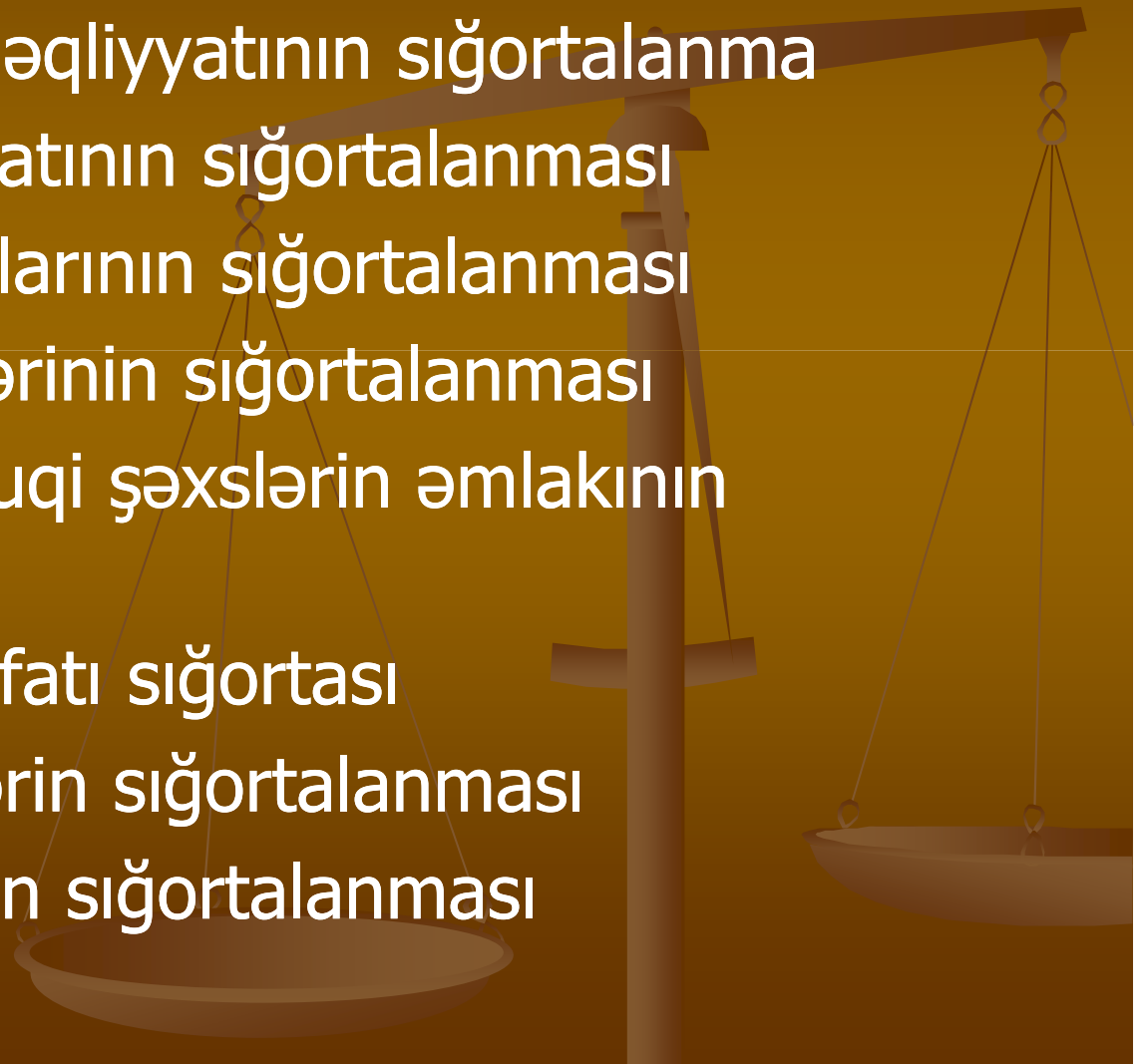
Razılaşdırılmış müddət ərzində ödənilən pensiya ödənişləri - ödəniş müddətindən əvvəl iştirakçının vəfat etməsi zamanı, pensiya məbləğinin qalığı varislərə birdəfəlik və ya pensiya şəkildə ödənilir.

-
- *Pensiya məbləğinin birdəfəlik ödənişi* – müqavilə müddətinin bitməsindən sonra personal hesabda toplanmış bütün məbləğ ödənilir.
 - *Pensiya toplusunun bir hissəsinin birdəfəlik şəkildə ödənilməsi* – və qalan bütün üç sxem üzrə ödənişlərin həyata keçirilməsi QPF-nun iştirakçısı onun şəxsi hesabında yerləşdirilən vəsaitləri digər pensiya fonduna köçürə bilər. Fond, müqavilədə müəyyən edilmiş müddət və şərtlərə əsasən, göstərilmiş vəsaitləri, zərərlərin də nəzərə alınması ilə birlikdə digər fonda köçürməlidir.
 - Pensiya fondunun öz iştirakçılarının qarşısında olan vəzifəsini yerinə yetirmək imkanını təsdiq etmək məqsədilə aktuar hesablaşmaları həyata keçirmək lazımdır. Bu fondun gələcək öhdəçiliyinin qiymətləndirilməsinin riyazi-statistik üsuludur. Aktuar hesablaşmalar pul vəsaitlərinin və pensiya ödənişlərinin daxil olunması proqnozunu və eləcə də maliyyə-kredit sahəsində olan demografik, statistik və digər amillərin göstəricilərinin dinamikasını təmin edir.

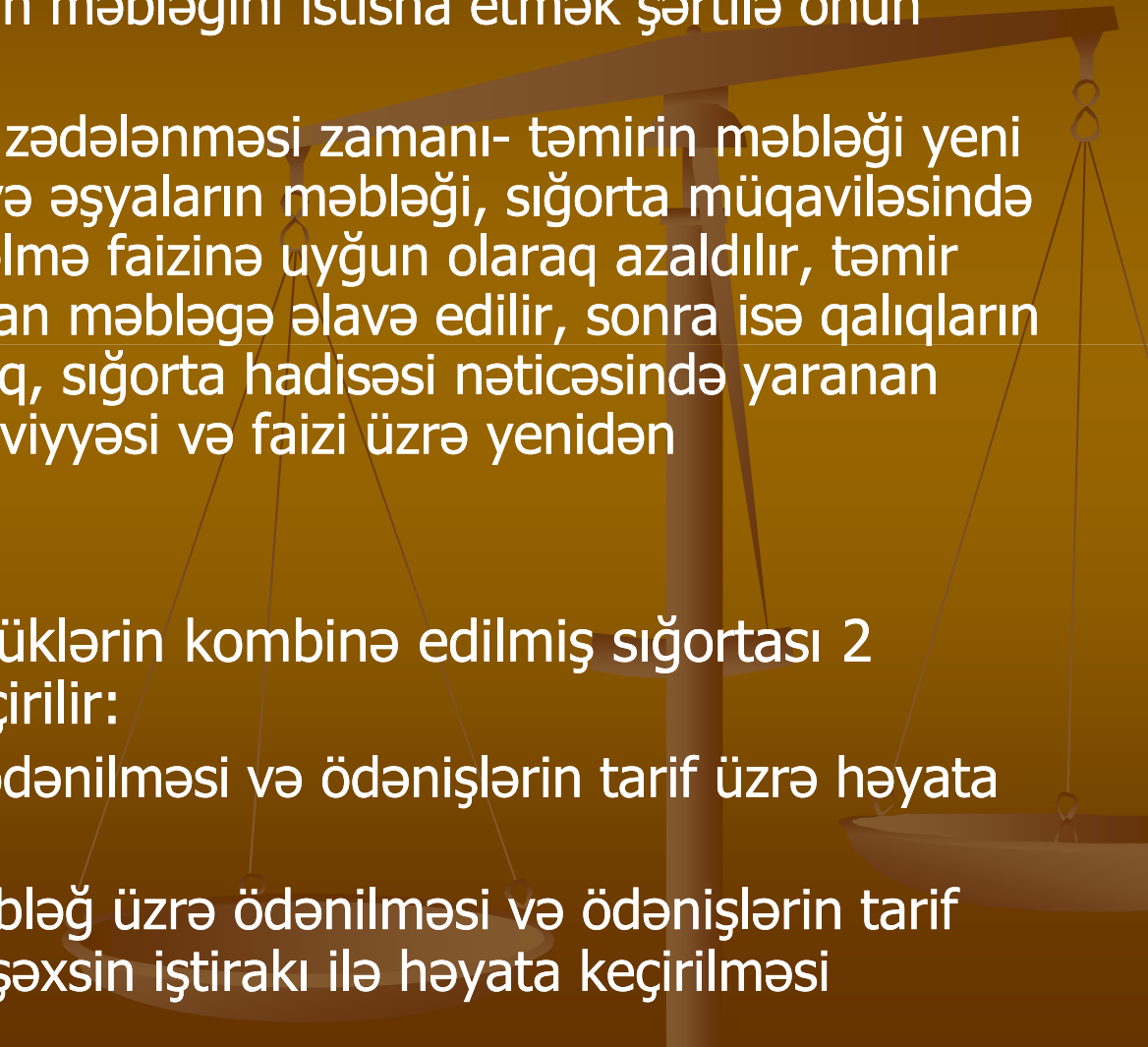
IV Fəsil- Əmlak Sığortası

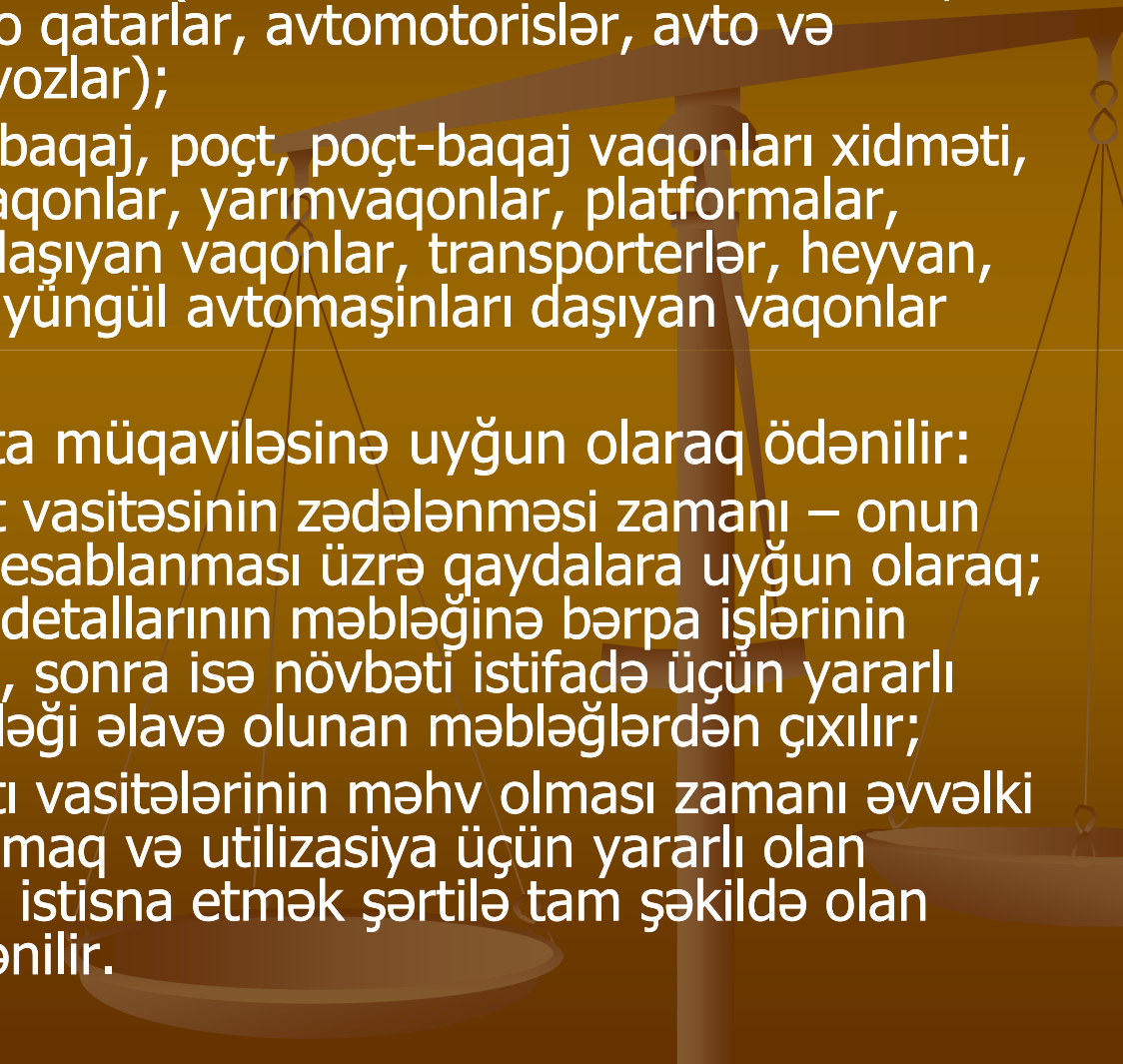
- 4.1. Əmlak sığortasının mahiyyəti
- 4.2. Quru və su nəqliyyatının sığortalanma
- 4.3. Hava nəqliyyatının sığortalanması
- 4.4. Yük daşınmalarının sığortalanması
- 4.5. Maliyyə risklərinin sığortalanması
- 4.6. Fiziki və hüquqi şəxslərin əmlakının sığortası
- 4.7. Kənd təsərrüfatı sığortası
- 4.8. Texniki risklərin sığortalanması
- 4.9. Siyasi risklərin sığortalanması

4.2. Quru və su nəqliyyatının sığorta olunması

- Nəqliyyat vasitələrinin sığorta olunması- nəqliyyatın mexaniki və digər vasitələrinin sığortasını əhatə edən avtonəqliyyat sığortasının bir növüdür. Sığortanın bu növü könüllü şəkildə həyata keçirilir.
- Nəqliyyat vasitələrinin sığorta olunmasına dair müqavilələr- respublika vətəndaşları, onun ərazisində yaşayan əcnəbi vətəndaşlar və eləcə də ölkə vətəndaşı olmayan şəxslərə imzalanır. Sığorta aşağıdakı vasitələrə tətbiq olunur; DIN orqanlarında qeydiyyatdan keçən avtonəqliyyat vasitələrinə; avtomobillərə; motosikllərə; motorrollerlərə; mühərrikinin işgücü 49,8 sm³ olan mopedlərə; xüsusi orqanlar tərəfindən qeydiyyata alınmış su nəqliyyatlarına; pərli, yelkənli, motorlu qayıqlara; motorlu, yelkənli, motorlu yelkənli kater və yaxtalara.

-
- Sığorta aşağıdakı hallara uyğun olaraq həyata keçirilir;
 - a) nəqliyyat vasitəsinin oqurlanması zamanı onun məbləği üzrə (aşınma dəyəri nəzərə almaqla);
 - b) nəqliyyat vasitəsinin məhv edilməsi zamanı- istifadə üçün əlverişli olan qalıqların məbləğini istisna etmək şərtlə onun məbləği üzrə;
 - c) nəqliyyat vasitəsinin zədələnməsi zamanı- təmirin məbləği yeni hissəçilər, detallar və əşyaların məbləği, sığorta müqaviləsində qeyd olunmuş köhnəlmə faizinə uyğun olaraq azaldılır, təmir işlərinin məbləği alınan məbləgə əlavə edilir, sonra isə qalıqların məbləği hesablanaraq, sığorta hadisəsi nəticəsində yaranan qiymətdən düşmə səviyyəsi və faizi üzrə yenidən qiymətləndirilir.
 - Avtomobil, sürücü və yüklərin kombinə edilmiş sığortası 2 variant üzrə həyata keçirilir:
 - 1) zərərin tam şəkildə ödənilməsi və ödənişlərin tarif üzrə həyata keçirilməsi;
 - 2) zərərin müəyyən məbləğ üzrə ödənilməsi və ödənişlərin tarif üzrə sığorta etdirən şəxsin iştirakı ilə həyata keçirilməsi

-
- Dəmiryolu nəqliyyatı vasitələrinin sığorta olunması- sığorta etdirən şəxsin, dəmiryolunun hərəkət edən tərkibindən istifadə olunması ilə əlaqədar olan əmlak marağını təmin edir. Sığorta aşağıdakı birləşmələrə tətbiq olunur:
 - 1) dartıçı nəqliyyat vasitələri (bütün növlər üzrə lokomotivlər, dizel qatarları, turbo qatarlar, avtomotorisler, avto və motodizeller, motovozlar);
 - 2) vaqonlar (sərnişin, baqaj, poçt, poçt-baqaj vaqonları xidməti, izotermik, xüsusi vaqonlar, yarımvaqonlar, platformalar, sistern və sement daşıyan vaqonlar, transporterlər, heyvan, diri balıq, bitum və yüngül avtomaşinləri daşıyan vaqonlar
 - Sığorta ödənişi, sığorta müqaviləsinə uyğun olaraq ödənilir:
 - 1) dəmiryolu nəqliyyat vasitəsinin zədələnməsi zamanı – onun bərpa məbləğinin hesablanması üzrə qaydalara uyğun olaraq; ehtiyat hissələri və detallarının məbləğinə bərpa işlərinin məbləği əlavə edilir, sonra isə növbəti istifadə üçün yararlı olan qalıqların məbləği əlavə olunan məbləğlərdən çıxılır;
 - 2) dəmiryolu nəqliyyatı vasitələrinin məhv olması zamanı əvvəlki ödənişləri nəzərə almaq və utilizasiya üçün yararlı olan qalıqların məbləğini istisna etmək şərtlə tam şəkildə olan sığorta məbləği ödənilir.

■ Gəmilərin, yüklərin sığortası (dəniz sığortası) aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

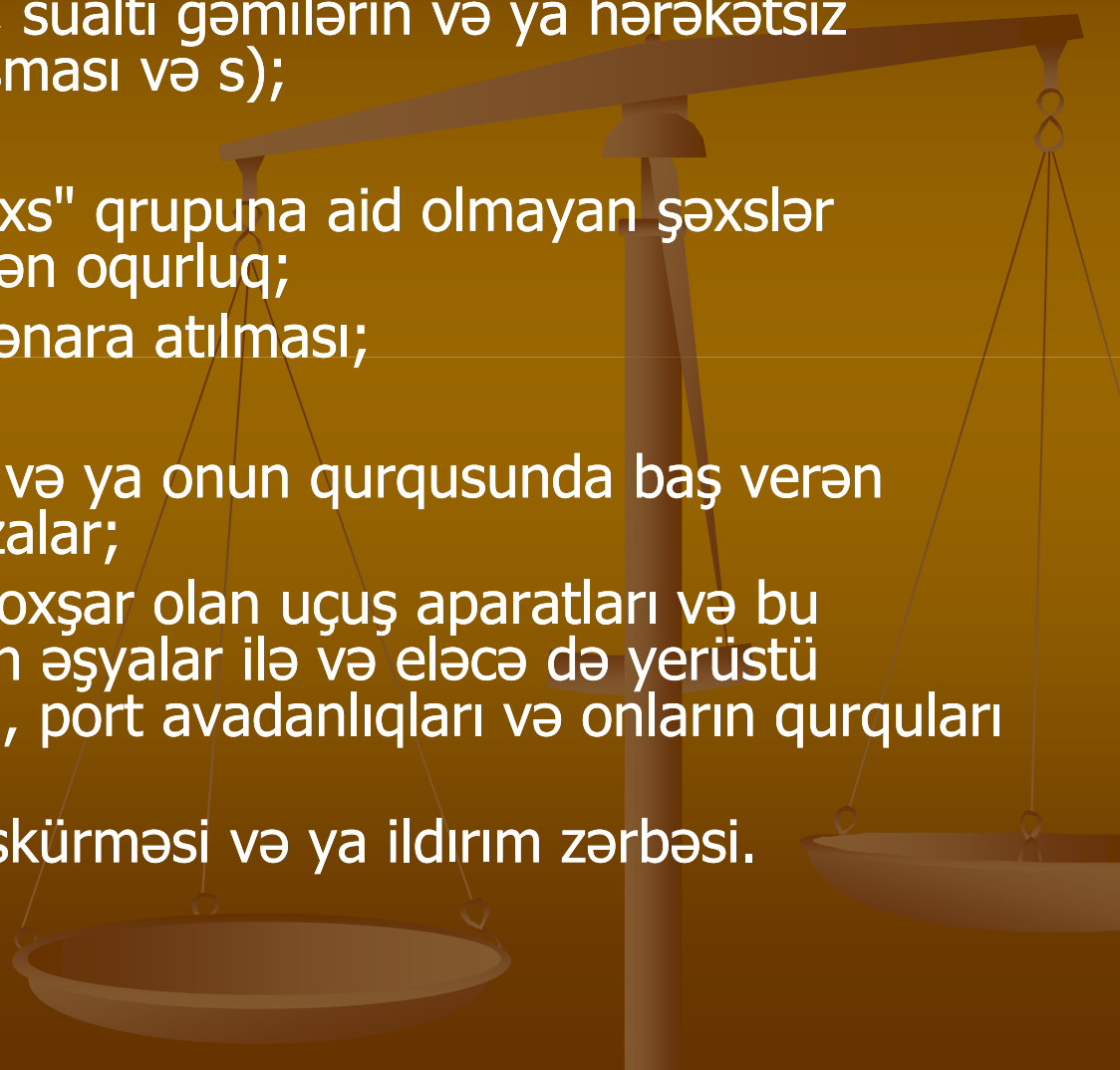
- 1) əmlak marağının olması;
- 2) tərəflərin etimadının yüksək səviyyədə olması (müşəri, sığortanın rəqabət qabiliyyətini təyin etməyə şərait yaradan sığorta olunmuş obyektlər haqqında informasiyanı sığortaçıya bəyan etməlidir);
- 3) zərər və onu əmələ gətirən hadisələrdə səbəb-nəticə əlaqələrinin çox olması
- 4) ödənişin real zərərin ölçüsünə uyğun olaraq həyata keçirilməsi (ödəniş faktiki zərərin həddində olan məbləğə uyğun olaraq həyata keçirilir);
- 5) subroqasiya – sığorta ödənişini həyata keçirən sığortaçıya, tələb hüququnun verilməsi

■ Sığorta məsuliyyətinin həcmi, gəmi sahiblərinin zərərlərinin üç qrupu üzrə müəyyən edilir:

- 1) korpus, maşın və ya gəmi avadanlıqlarının korpusunun fiziki şəkildə məhv olması, zədələnməsi və ya sınması;
- 2) üçüncü şəxslər qarşısında məsuliyyətin yaranması;
- 3) gəmi sahiblərinin zərərin ölçüsünün azaldılması üzrə xərcləri.

■ Birinci qrupa aşağıdakılar daxildir:

- 1) Dəniz, çay, göl və digər növlər üzrə gəmiçilik ilə əlaqədar olan təhlükəli hallar fırtına, gəminin batması və ya enməsi, müxtəlif gəmilərin, sualtı gəmilərin və ya hərəkətsiz obyektlərin toqquşması və s);
- 2) yanğın, partlayış;
- 3) "sığorta etdirən şəxs" qrupuna aid olmayan şəxslər tərəfindən baş verən oqurluq;
- 4) əmlakın borddan kənara atılması;
- 5) quldurluq;
- 6) atom reaktorunda və ya onun qurqusunda baş verən sınımlar və ya qəzalar;
- 7) təyyarələr, onlara oxşar olan uçuş aparatları və bu aparatlardan düşən əşyalar ilə və eləcə də yerüstü nəqliyyat vasitələri, port avadanlıqları və onların qurquları ilə toqquşma;
- 8) zəlzələ, vulkan püskürməsi və ya ildırım zərbəsi.

■ Sığorta müqaviləsinə aşağıdakılar daxil edilir:

- 1) hərbi və tətill risklər (sığortanın bu növü nisbətən ucuzdur və avtomatik olaraq yalnız yüksək təhlükəsi olan ərazilərin hüduqlarından kənarda fəaliyyət göstərir, lakin gəmilər təhlükəli əraziyə daxil olduqda, əlavə sığorta mükafatı ödənilir);
- 2) fraxtın itirilməsi riski. Bu zaman gəmi sahibinə, gəminin qəza şəraitində dayanması ilə əlaqədar olmayan gəlir ödənilir;
- 3) xərclərin artım riski (sığortanın ümumi məbləğinin azaldılması məqsədilə, gəminin dəyərinin 80%-i tam şəraitə uyğun olaraq, gəminin dəyərinin 20%-i isə yalnız tam şəkildə məhv olan zamanı və ən aşağı stavkalar üzrə olan sığorta təminatının praktiki cəhətdən təqdim olunması şəraitində sığorta edilir);
- 4) kreditörün maraqları - sığortanın reysə aid şərtləri, təmir və ya tikinti dövrü (belə hallarda nəinki sığortaçının məsuliyyət müddətini ciddi şəkildə təyin etmək, eləcə də xüsusi şərtləri müəyyən etmək lazımdır). Məsələn, marşrutu, "buz təshihlərini" və s.

4.3- 4.4 Hava nəqliyyatının və yük daşınmalarının sığorta olunması

- *Hava gəmilərinin sığorta olunması*- hava gəmisinin istismarçılarının, aeroport və anbarların sahiblərinin (operatorlarının), uçuş aparatlarının və aviasiya sahəsi ilə əlaqədar olan aviasiya –sənaye kompleksinin məsuliyyətinin müxtəlif növlərinin sığortasının daxil olduğu aviasiya sığortasının əsas növlərindən biridir.
- Hava gəmisinin sığortası üzrə polisə adətən bu şərtlər daxil edilir:
 - 1) hava gəmisinin itməsi (adətən hava gəmisi xəbərdarlıq olmadan itdikdə və onun haqqında 15 gün ərzində məlumat olmadıqda, sığorta ödənişi ödənilir);
 - 2) məcburi eniş və hava gəmisinin xilas olunması üzrə xərclər
 - 3) zədələnmiş hava gəmisinin təmirinin qiyməti (zədələnmənin sığorta hadisəsi nəticəsində baş verməsi sübut olunduqda, xərclərin müvafiq ödənişinin şərtləri və həddi müəyyən edilir);
 - 4) hava gəmisinin tam şəkildə məhv olmasının müəyyən edilməsi;
 - 5) abandon hüququna malik olmaq

- *Yüklərin sığorta olunması*- yükün sahibinin və ya yükə görə maddi məsuliyyət daşıyan şəxsin əmlak marağını müdafiə edir. Daşınmanın əsas iştirakçıları aşağıdakı şəxslərdir:

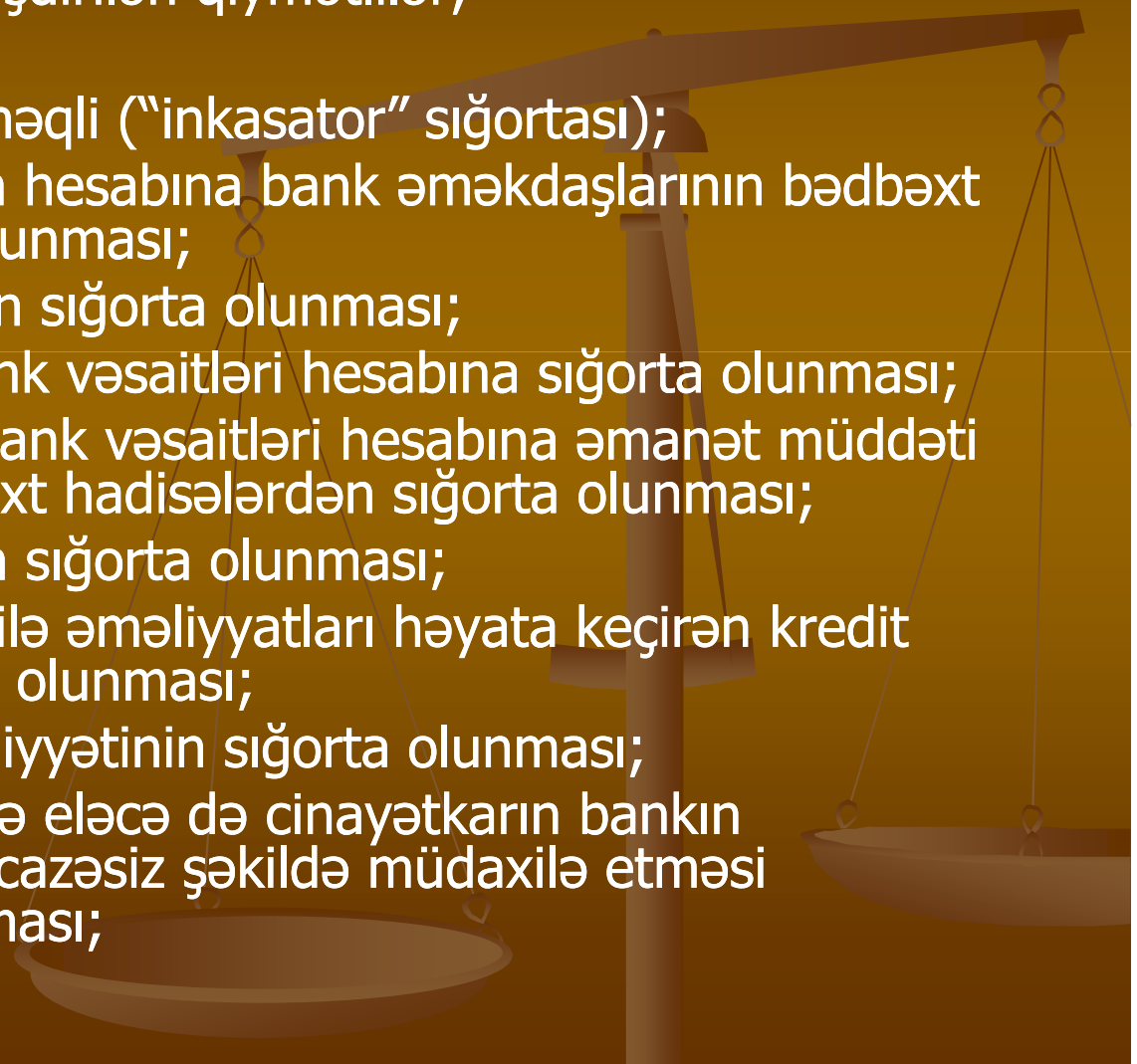
- 1) yükü göndərən şəxs- ona məxsus olan yükü göndəriş məntəqəsindən təyinat məntəqəsinə göndərən fiziki və ya hüquqi şəxs;
- 2) yükü alan şəxs- təyinat məntəqəsində bu yükü əldə edən fiziki və ya hüquqi şəxs;
- 3) bərəçi- nəqliyyat vasitəsinə malik olan və ya onu icarəyə götürən fiziki və ya hüquqi şəxs (nəqliyyat təşkilatı)- Bərəçi, yük göndərən tərəfindən ona təqdim olunan yükü göndəriş məntəqəsindən təyinat məntəqəsinə gətirməli və bu yükü səlahiyyətli şəxsə (yük alana) təqdim etməlidir;
- 4) ekspeditor- daşınmaya cəlb olunmuş bütün tərəflərin qarşılıqlı fəaliyyətini və koordinasiyasını təmin edən, daşınma müqaviləsi ilə əlaqədar olan yükboşaltma əməliyyatlarını həyata keçirən hüquqi şəxs.

4.5 Maliyyə risklərinin sığorta olunması

- **Maliyyə risklərinin sığorta olunması**- müxtəlif səbəblər nəticəsində mədaxilin əldə olunmaması və ya gəlirin itirilməsi riskinin sığorta olunmasını ifadə edən əmlak sığortasının əsas növlərindən biridir. Maliyyə riskləri müxtəlif olur, məsələn, fiziki şəxs iş yerinin itirilməsinə görə (ştatın ixtisar olunması, müəssisənin ləğv edilməsi və s.) gəlirin əldə edilməməsi üzrə, hüquqi şəxs isə personalın səhvi, bank işçilərinin səhlənkarlığı ilə əlaqədar olan itkilər üzrə sığorta oluna bilər. Sığorta hadisələrinə adətən aşağıdakıları aid edirlər:
- Sığortanın bu növü sığortanın aşağıdakı növlərini bir-birinə birləşdirir:
 - 1) maliyyə riskinin sığorta olunması- gəlir itkilərinin yeni əldə olunmamış faizlərin kompensasiya edilməsi;
 - 2) əmlakın sığorta olunması- banka təqdim olunan və qaytarılmayan kredit vəsaitlərinin məbləği.

- Bank risklərinin sığorta olunmasına aşağıdakı növlər üzrə sığortalar daxil edilir:

- 1) bankın xəzinəsində olan nəğd pullar;
- 2) abonent seyflərinin içində olanlar;
- 3) bankın anbarında yerləşdirilən qiymətlilər;
- 4) bankın əmlakı;
- 5) nəğd pul vəsaitlərinin nəqli ("inkasator" sığortası);
- 6) bankın pul vəsaitlərinin hesabına bank əməkdaşlarının bədbəxt hadisələrdən sığorta olunması;
- 7) bankın başdayanmadan sığorta olunması;
- 8) bank əmanətlərinin bank vəsaitləri hesabına sığorta olunması;
- 9) bank əmanətçilərinin bank vəsaitləri hesabına əmanət müddəti və məbləği üzrə bədbəxt hadisələrdən sığorta olunması;
- 10) bank bankomatlarının sığorta olunması;
- 11) plastik kartlar vasitəsilə əməliyyatları həyata keçirən kredit müəssisələrinin sığorta olunması;
- 12) bank işçilərinin məsuliyyətinin sığorta olunması;
- 13) intellektual risklərin və eləcə də cinayətkarın bankın kompüter şəbəkəsinə icazəsiz şəkildə müdaxilə etməsi hallarının sığorta olunması;

4.6 Fiziki və hüquqi şəxslərin əmlakının sığortası

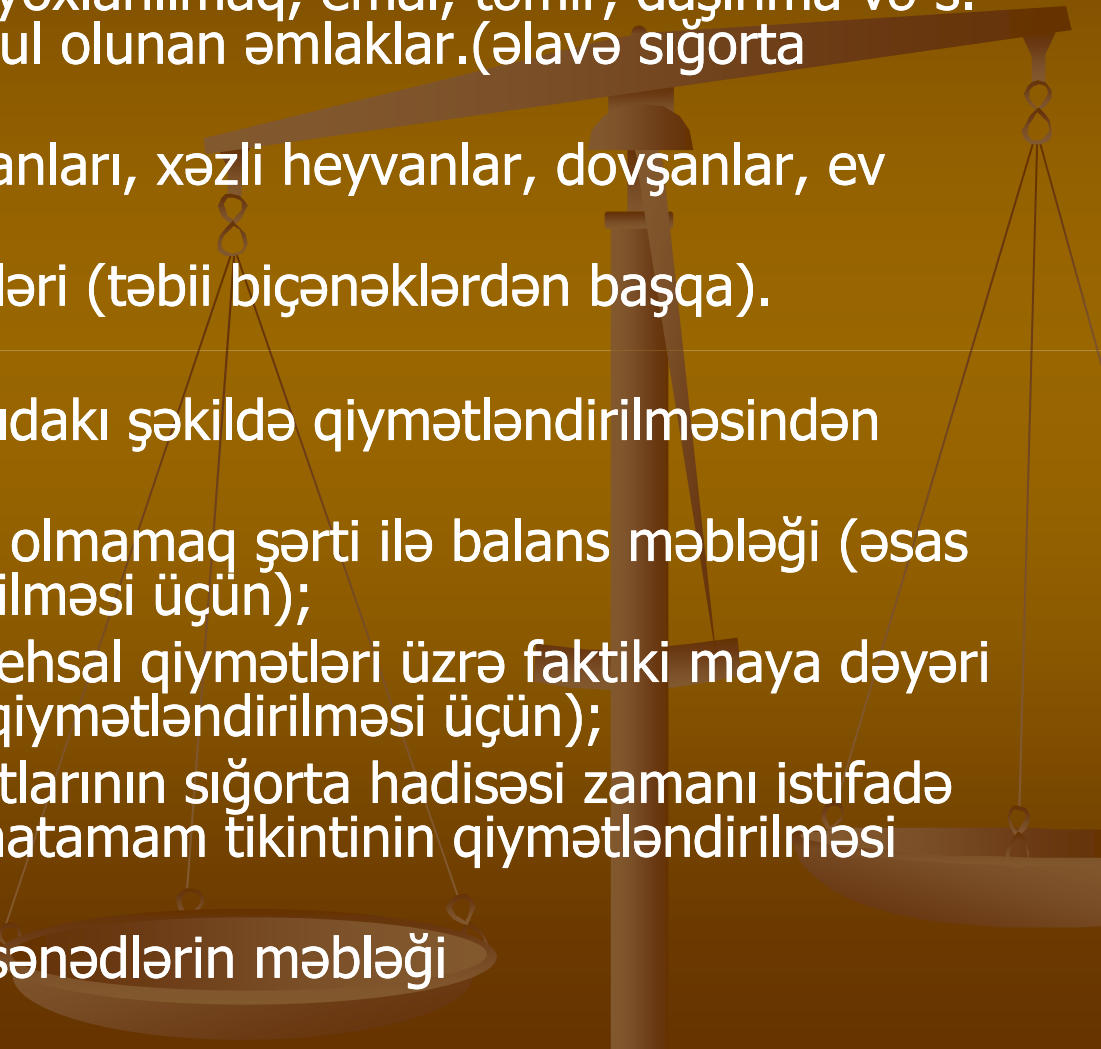
- Vətəndaşların əmlakının sığorta olunmasının müxtəlif növləri vardır və o sığortanın müstəqil növlərinə aid olunur:
 - 1) şəxsi avtomobil nəqliyyatının sığorta olunması;
 - 2) yaşayış binaları (mənzil və ya otaq) və onların konstruktiv elementlərinin (örtüklər, daşıyıcı və qoruyucu arakəsmələr) və eləcə də tavan, divar və döşəmələrin haşiyələrinin məcmuyunun sığorta olunması;
 - 3) tikililər (bağ evləri, kotteclər, şəhərdən kənarda olan yaşayış evləri, təsərrüfat blokları, hamamlar və s.) və onların konstruktiv elementlərinin (dam, divar, örtüklər, fundament və s.) sığorta olunması;
 - 4) ev və digər əmlakın, yəni məişət, şəxsi istehlak və eləcə də yardımçı təsərrüfat predmetlərinin sığorta olunması;
 - 5) buxar çənlərinin, qaz anbarının, qaz kəmərlərinin, maşınların, aparatların və onlara oxşar digər qurquların partlaması nəticəsində əmlakın zədələnmə və ya məhv olmadan sığorta olunması;
 - 6) su təchizatı sisteminin qəzaya uğraması nəticəsində əmlakın zərərdən sığorta olunması;
 - 7) elektron avadanlığının "elektron risklərindən" sığorta olunması;
 - 8) soyuducu kameralarında olan əmlakın sığorta olunması;

- Ailə tələbatlarının 2 kateqoriya üzrə təmin etmək üçün vətəndaşların əmlakı müvafiq səviyyə üzrə aşağıdakılara bölürlər:
 - 1) üstün səviyyədə olan əmlak (yəni, məhv olması şəxsi və ictimai maraqlara təsir edən mühüm əhəmiyyətli əmlak);
 - 2) digər əmlaklar (onun məhv olması vətəndaşların əsasən şəxsi maraqlarına təsir edir).
- Sığorta məbləğləri, hər bir sığorta obyektinin müqavilənin imzalanma müddəti üçün hesablanmış sığorta məbləği üzrə təyin olunur. Yaşayış binası və ya tikilinin dəyəri tikiliyə sərf olunan xərclərə əsasən hesablanır və müvafiq sənədlərlə təsdiq edilir. Lakin mübahisəli hallarda sığortaçı əmlakı müstəqil şəkildə qiymətləndirə bilər. Sığortaçı standart yaşayış binaları və tikililərin dəyərini, onların ümumi sahəsinin 1 kv metrinin bazar qiyməti üzrə hesablayır. Sığorta etdirən şəxs tərəfindən əldə edilən ev və digər əmlakın məbləği, əmlakın əldə olunması üçün zəruri olan məbləğə uyğun olaraq təyin edilir.

- Ev əmlakının sığorta olunması, faktiki zərərin müqavilədə qeyd olunan sığorta məbləğindən yüksək olmayaraq ödənilməsini nəzərdə tutur. Zərər akt və ona əlavə olunmuş sığorta hadisəsinin fakt və səbəblərini təsdiq edən sənədlər vasitəsilə təyin olunur. Məsələn, mənzilin su altında qalması zamanı təmir üçün smeta tərtib olunur və eləcə də əmlakın müxtəlif şəkildə zədələnmə səviyyəsinin qiymətləndirilməsi həyata keçirilir. Sığorta etdirən şəxs müvafiq sənədləri (akt və smetanı) yanqına nəzarət, hidrometeoroloji xidmət, polis, məhkəmə - istintaq orqanları və digər dövlət idarələrindən və eləcə də qiymətləndirilmə fəaliyyətinə cəlb edilən kommersiya təşkilatlarından alır. Sığorta etdirən şəxs məhv edilmiş, zədələnmiş və ya oqurlanmış ev əmlakının siyahısını tərtib edir.

- Zərər bu amillərdən təşkil olunmuşdur:
 - Əşyanın məhv edilməsi və ya oğurlanması zamanı- onun bazar qiymətlərinə əsaslanan həqiqi məbləği (işlədilmə müddətini də nəzərə almaqla);
 - Əşyanın zədələnməsi zamanı- onun həqiqi məbləği və sığorta hadisəsinin baş verməsi nəticəsində bu əşyanın qiymətdən düşmüş məbləği arasında mövcud olan fərq.

Sığortanın müddəti, aylıq.	Sığorta mükafatının ölçüsü, illik ödəniş məbləğindən olan % - lər.
3	40
4	50
5	60
6	70
7	75
8	80
9	85
10	90
11	95

-
- Sığorta aşağıdakılara tətbiq olunur:
 1. Binalar, tikililər, natamam şəkildə olan əsaslı tikinti obyektləri, nəqliyyat vasitələri, maşınlar, avadanlıqlar, inventarlar, maddi-əmtəə qiymətliləri və müəssisə və təşkilatlara məxsus olan digər əmlaklar. (əsas sığorta müqaviləsi);
 2. Təşkilatlar tərəfindən yoxlanılmaq, emal, təmir, daşınma və s. üçün komissiyaya qəbul olunan əmlaklar. (əlavə sığorta müqaviləsi);
 3. Kənd təsərrüfatı heyvanları, xəzli heyvanlar, dovşanlar, ev quşları və arılar;
 4. Kənd təsərrüfatı bitkiləri (təbii biçənəklərdən başqa).

 - Əmlakın məbləğinin aşağıdakı şəkildə qiymətləndirilməsindən istifadə olunur:
 1. Bərpa dəyərindən çox olmamaq şərti ilə balans məbləği (əsas fondların qiymətləndirilməsi üçün);
 2. Orta bazar və fərdi istehsal qiymətləri üzrə faktiki maya dəyəri (dövriyyə fondlarının qiymətləndirilməsi üçün);
 3. Maddi və əmək ehtiyatlarının sığorta hadisəsi zamanı istifadə edilən faktiki dəyəri (natamam tikintinin qiymətləndirilməsi üçün);
 4. Əmlakın qəbulu üzrə sənədlərin məbləği

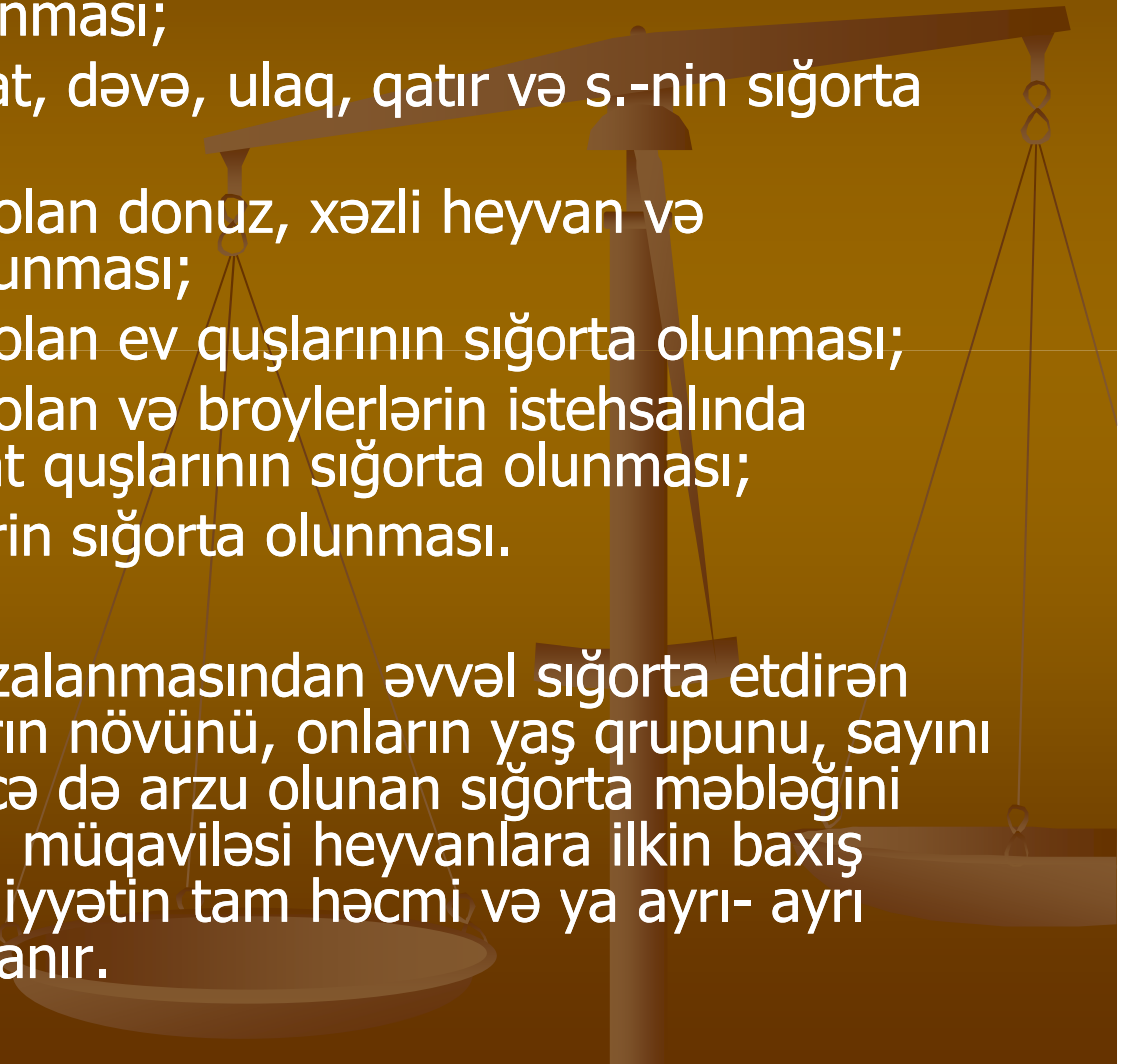
4.7 Kənd təsərrüfatı sığortası

- Kənd təsərrüfatı bitkilərinin və uzunömrlü əkinlərin sığorta oluması könüllü şəkildə həyata keçirilir. Sığorta etdirən şəxslər kimi ölkə qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hüquqi- təşkilat formasının kənd təsərrüfatı üzrə əmtəə istehsalçıları çıxış edirlər.
- Sığortaya aşağıdakılar qəbul edilir:
 - Kənd təsərrüfatı bitkilərinin və digər çoxillik əkmələrin (təbii biçənək və otlaq məhsullarından başqa) məhsulları;
 - Giləmeyvə və digər çoxillik kol bitkilər;
 - Meyvə bağları.
- Bitki məhsullarının tam şəkildə məhv olması zamanı bütün sahəyə dəyən zərər bu düsturla hesablanır:

$$Z = MZ * S$$

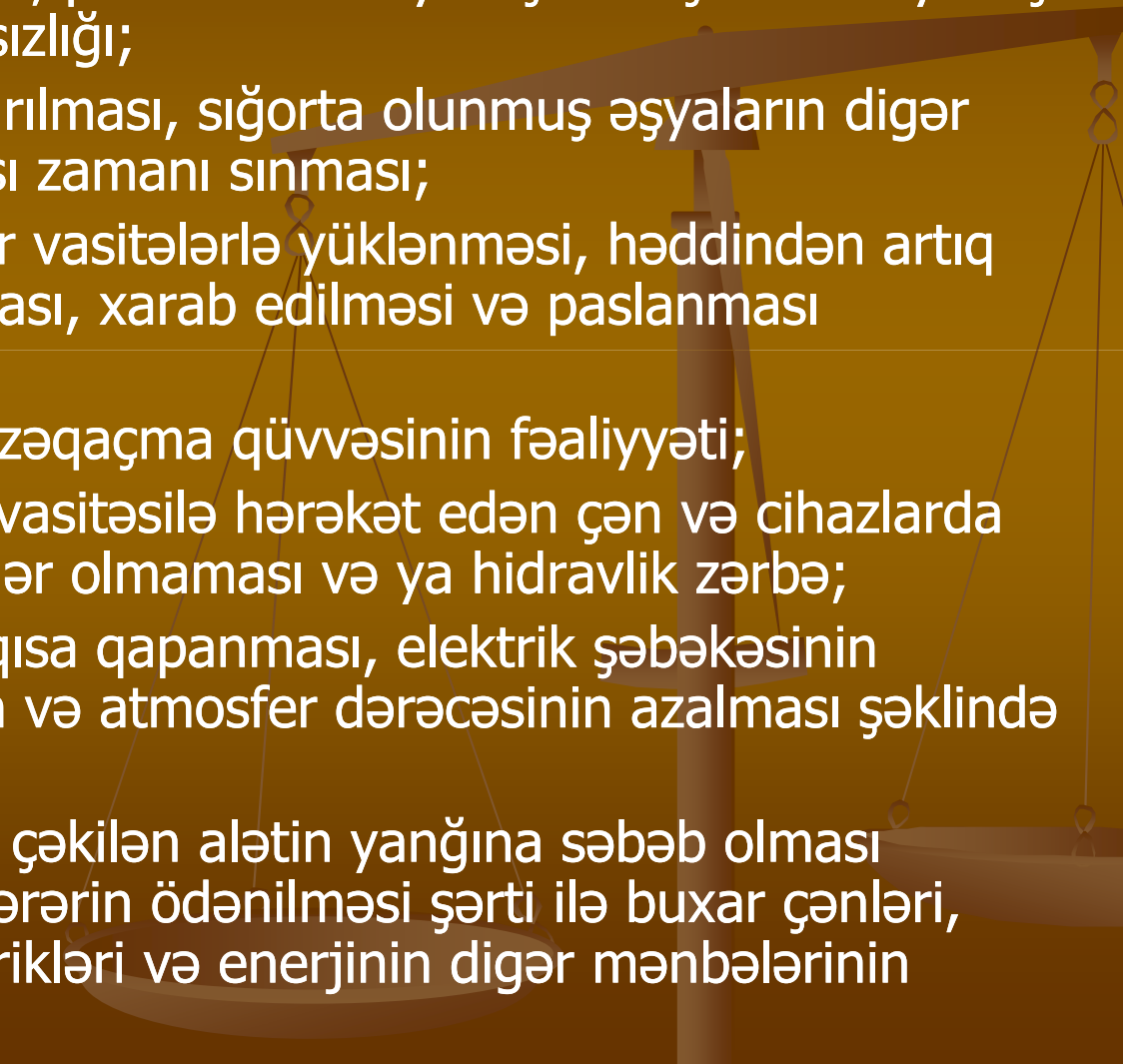
- Orta məhsuldarlığın azalması zamanı isə hesabat düsturu aşağıdakı şəkildə olur:

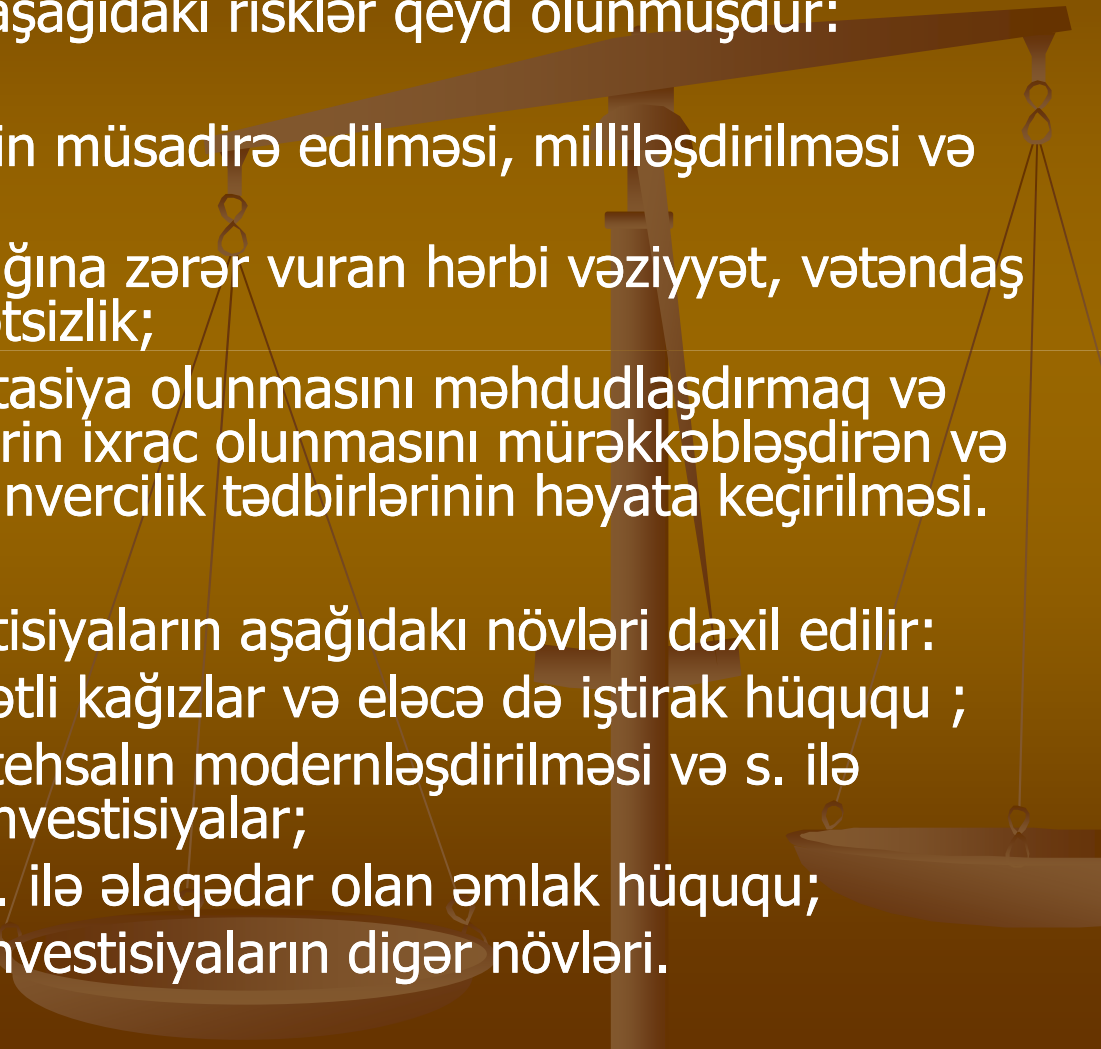
$$Z = (MZ - M0) / S$$

-
- Kənd təsərrüfatının əmtəə istehsalçılarna məxsus olan kənd təsərrüfatı heyvanlarının sığorta olunmasına (mülkiyyətin hər hansı bir hüquqi- təşkilati forması) aşağıdakılar daxildir:
 - 6 ay yaş dövründə olan iribuynuzlu mal- qara, keçi və qoyunların sığorta olunması;
 - 1 yaş dövründə olan at, dəvə, ulaq, qatır və s.-nin sığorta olunması;
 - 4 aylıq yaş dövründə olan donuz, xəzli heyvan və dovşanların sığorta olunması;
 - 5 aylıq yaş dövründə olan ev quşlarının sığorta olunması;
 - 1 aylıq yaş dövründə olan və broylerlərin istehsalında ixtisaslaşmış təsərrüfat quşlarının sığorta olunması;
 - pətəklərdəki arı ailələrin sığorta olunması.
 - Sığorta müqaviləsinin imzalanmasından əvvəl sığorta etdirən şəxslər ərizədə heyvanların növünü, onların yaş qrupunu, sayını və həqiqi dəyərini və eləcə də arzu olunan sığorta məbləğini qeyd etməlidirlər. Sığorta müqaviləsi heyvanlara ilkin baxış keçirildikdən sonra məsuliyyətin tam həcmi və ya ayrı- ayrı sığorta riskləri üzrə imzalanır.

4.8- 4.9 Texniki risklərin sığortalanması və siyasi risklərin sığortalanması

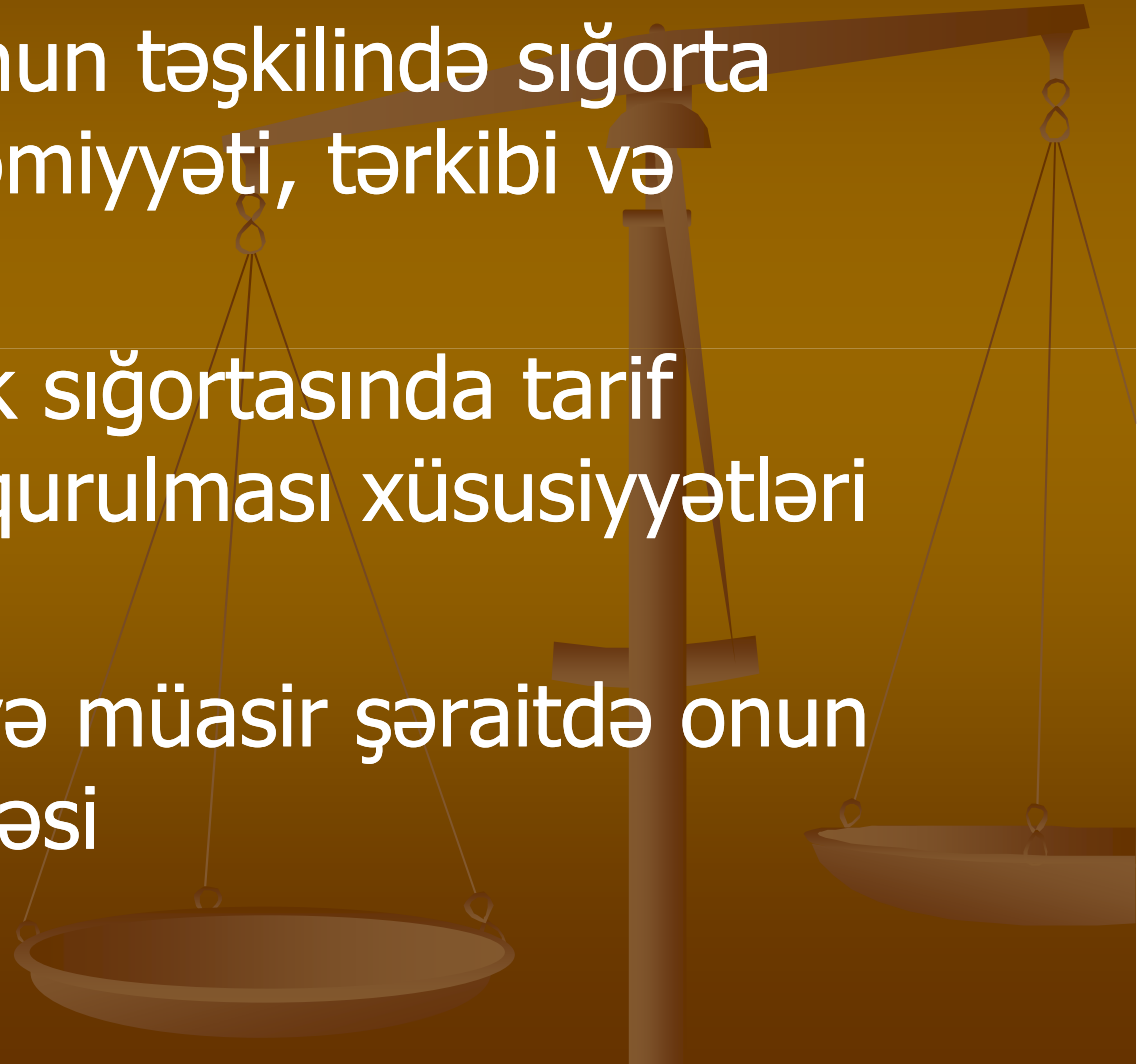
- **Texniki risklərin sığorta olunması** qəza, bədbəxt hadisə və təhlükəli zərərlərin yaranma riski ilə əlaqədar olaraq istifadə edilən mürəkkəb və bahalı sənaye texnologiyasına tətbiq olunur. Təcrübədə xüsusi əlamətlərə malik olan sığortanı sərbəst növlərə ayırırlar:
 - tikinti-montaj sığortası;
 - maşınların sınma hallarından sığorta olunması;
 - elektrik avadanlığının sığorta olunması;
 - hərəkət avadanlığının sığorta olunması;
 - mühəndis tikililərinin sığorta olunması.
- Aşağıdakı təzahürlərin vasitəsilə baş verən bədbəxt hadisələrin nəticəsində sığorta olunmuş əşyalara dəyən zərərin ödənilməsi həyata keçirilir:
 - eksperimental və tədqiqat işləri;
 - tikinti texnikası və nəqliyyat vasitələrinin sınımları nəticəsində baş verən zədələnmələr;
 - məhv olma nəticəsində yaranan zərərər kimyəvi maddələrin, daşların, sənəd və qiymətli kağızların zədələnməsindən yaranan və eləcə də inventariyaya zamanı aşkar olunan zərərər.

-
- Sığortacı aşağıdakı amillər nəticəsində əmlakın məhv olması və ya zədələnməsi zamanı dəyən zərəri ödəməlidir:
 - sığorta olunmuş maşın, mexanizm, avadanlıq və alətlərin qəflətən sınması və yaxud onlarda nasazlığın aşkar olunması;
 - sığorta etdirən şəxsin, personalın və ya üçüncü şəxslərin yalnız fəaliyyəti və ehtiyatsızlığı;
 - tros və zəncirlərin qırılması, sığorta olunmuş əşyaların digər əşyalarla toqquşması zamanı sınması;
 - mexanizmlərin kənar vasitələrlə yüklənməsi, həddindən artıq qızdırılması, vibrasiyası, xarab edilməsi və paslanması (pərcimlənməsi);
 - materiallarda mərkəzəqaçma qüvvəsinin fəaliyyəti;
 - buxar və mayələrin vasitəsilə hərəkət edən çən və cihazlarda mayenin kifayət qədər olmaması və ya hidravlik zərbə;
 - elektrik enerjisinin qısa qapanması, elektrik şəbəkəsinin yüklənməsi, cərəyan və atmosfer dərəcəsinin azalması şəklində olan təsir;
 - bilavasitə olaraq adı çəkilən alətin yanğına səbəb olması nəticəsində dəyən zərərin ödənilməsi şərti ilə buxar çənləri, daxili yanma mühərrikləri və enerjinin digər mənbələrinin partlaması;

-
- Sığortanın bu növünün xüsusiyyəti siyasi rejim, daxili valyutanın konvertasiya şərtləri, gəlirin ixracat üzrə dəyişikliklərə məruz qalması ilə bağlı dağıdıcı zərərlərə əsaslanır.
 - Sığorta müqaviləsi siyasi risklərin sığorta olunmasının xüsusi şərtlərinə əsasən imzalandıqda belə risklərin ödənilməsi mümkündür. Müqavilədə aşağıdakı risklər qeyd olunmuşdur:
 - investorun mülkiyyətinin müsadirə edilməsi, milliləşdirilməsi və ya ekspropriasiyası;
 - investorun əmlak marağına zərər vuran hərbi vəziyyət, vətəndaş iğtişaşları və sosial itaətsizlik;
 - milli valyutanın konvertasiya olunmasını məhdudlaşdırmaq və eləcə də kapital və gəlirin ixrac olunmasını mürəkkəbləşdirən və ya qadağan edən qanunverçilik tədbirlərinin həyata keçirilməsi.
 - Sığorta obyektlərinə investisiyaların aşağıdakı növləri daxil edilir:
 - səhmlər və digər qiymətli kağızlar və eləcə də iştirak hüququ ;
 - tikinti- montaj işləri, istehsalın modernləşdirilməsi və s. ilə əlaqədar olan vasitəli investisiyalar;
 - lisenziyalasdırılma və s. ilə əlaqədar olan əmlak hüququ;
 - ssudalar, kreditlər və investisiyaların digər növləri.

VI Fəsil- Sığorta tariflərinin qurulması metodikası.

1. Sığorta fondunun təşkilində sığorta tariflərinin əhəmiyyəti, tərkibi və quruluşu
2. Şəxsi və əmlak sığortasında tarif dərəcələrinin qurulması xüsusiyyətləri
3. Tarif siyasəti və müasir şəraitdə onun təkmilləşdirilməsi

2 Şəxsi və əmlak sığortasında tarif dərəcələrinin qurulması xüsusiyyətləri.

- Şəxsi sığortada tam tarif dərəcəsi, yaxud brutto- stavka, netto- stavka və əlavədən ibarətdir. Netto- stavkanın təyinatı sığorta məbləğlərinin ödənilməsi üçün əsas yaratmaqdır. Əlavə isə sığorta əməliyyatının aparılmasına çəkilən xərcləri əks etdirir. Şəxsi sığortada tarif stavkaları birdəfəlik və illik olur. Birdəfəlik stavka bütün sığorta haqqının sığorta müddətinin əvvəlində ödənilməsini nəzərdə tutur. Illik stavkada isə haqqın hissə- hissə ödənilməsi, habelə aylar üzrə bölgüsü də nəzərdə tutulur.
- Həyatın qarışıq sığortasında netto- stavka 3 hissədən ibarətdir:
 1. yaşama netto- stavkası,
 2. ölüm hallarının netto- stavkası,
 3. əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarının netto- stavkası.

Şəxsi sığortada tarif dərəcələrinin hesablanması üçün istifadə edilən ölüm cədvəlinin strukturu belədir:

x	lx	dx	qx
0	100 000	4019	0, 04019
1	95 981	624	0, 00650
20	93 539	141	0, 00151
30	91 817	210	0, 00229
40	89 367	318	0, 00356
45	87 979	407	0, 00465
50	85 194	607	0, 00713
100	900	221	0, 24595

- Uşaqların sığortası üzrə tarif dərəcələrinin hesablanması metodikası daha çox spesifikliyi ilə fərqlənir. Tarif stavkası bu zaman 5 hissəni nəzərdə tutur:

- 1) yaşama hallarında ödənişlər,
- 2) müqavilənin fəaliyyət göstərdiyi müddətdə sığorta olunanın ölümü hallarında möhkəm məbləğdə yardım ödənilməsi,
- 3) ölüm anınadək sığorta olunanın ödədiyi haqq məbləğinin geri qaytarılması,
- 4) bədbəxt hadisə nəticəsində sağlamlığın ciddi pozulması ilə bağlı ödəmələr,
- 5) əməliyyatın aparılmasına çəkilən xərcin ödənilməsi.

- Birdəfəlik netto-stavkanın qaytarılmasının mümkünlüyünü nəzərdə tutan tarif hissəsinin hesablanması üçün düstur belə ifadə oluna bilər:

$$nAx * 1nP_x;$$

Aşağıdakı cədvəldə 5 il üzrə sığorta məbləği, sığorta ödənişləri, sığorta məbləğinin zərərliyi göstərilmişdir:

İllər	Sığorta məbləği mln. manat	Sığorta ödənişləri məbləği mln.manat	Sığorta məbləğinin zərərliyi %
Birinci	2560	15,4	15,4
İkinci	2840	31,2	31,2
Üçüncü	3150	6,3	6,3
Dördüncü	3570	14,3	14,3
Beşinci	4130	8,2	8,2
Orta 5 illik	16250	75,4	0,5

3 Tarif siyasəti və müasir şəraitdə onun təkmilləşdirilməsi

- Tarif siyasəti dedikdə, sığortanın müvəffəqiyyətli və qeyri zərərli inkişafını təmin edən sığorta tariflərinin müəyyən edilməsi və nizama salınması sahəsində sığortaçının məqsədyönlü fəaliyyəti başa düşülür.
- Tarif siyasəti aşağıdakı başlıca prinsiplərə əsaslanır:
 - 1) Tərəflərin sığorta münasibətlərinin ekvivalentliyi;
 - 2) Sığorta tariflərinin sığorta olunanların geniş dairəsi üçün imkan daxilində olması;
 - 3) Uzun müddət ərzində sığorta tariflərinin həcmnin dəyişməz qalması;
 - 4) Sığorta məsuliyyəti həcmnin genişləndirilməsi;
 - 5) Sığorta əməliyyatlarının öz xərcini ödəmə və rentabelli olması.

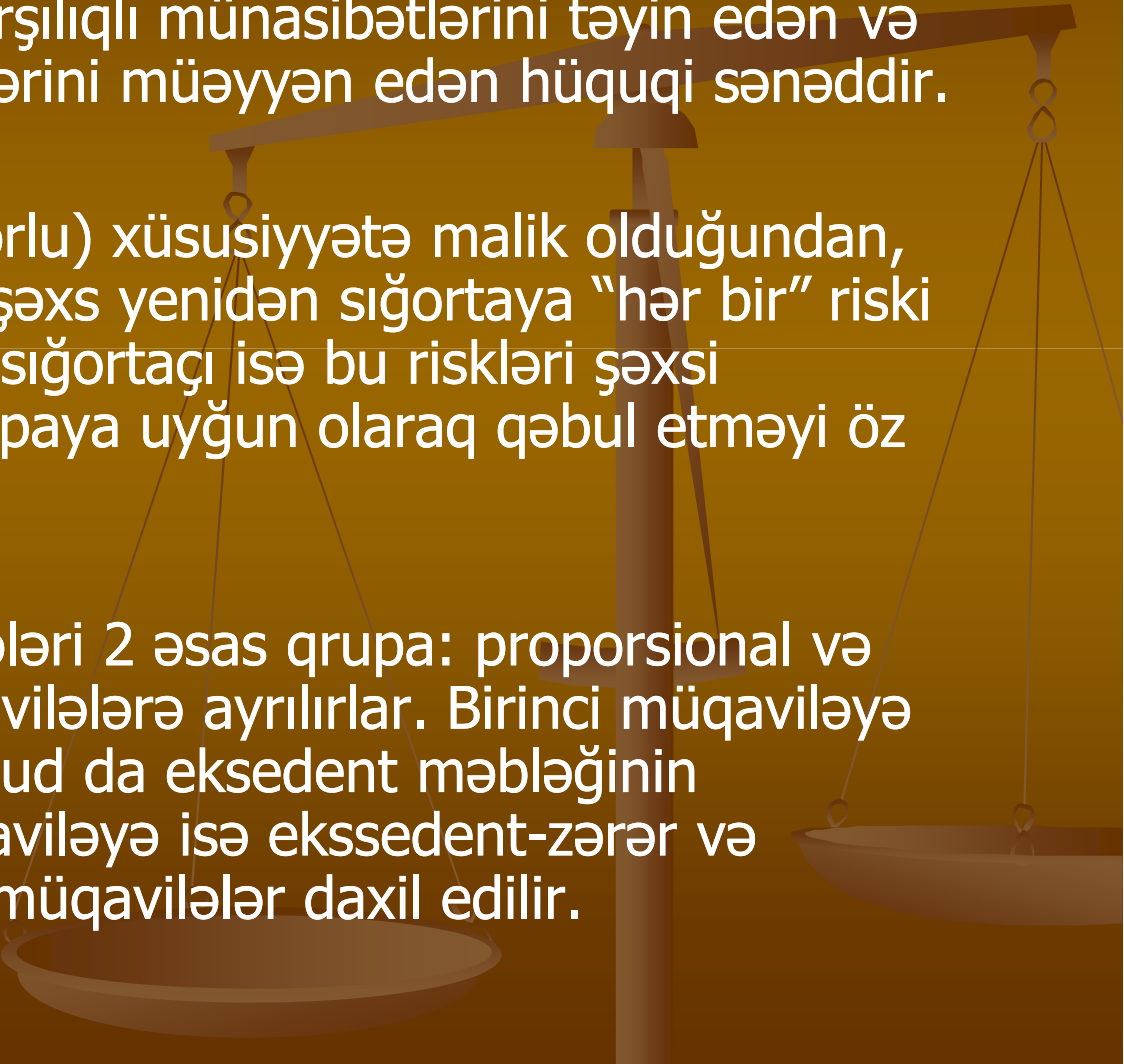
■ Ümumiyyətlə tarif siyasəti müəyyən edilərkən aşağıdakı məsələlərə diqqət verilməlidir:

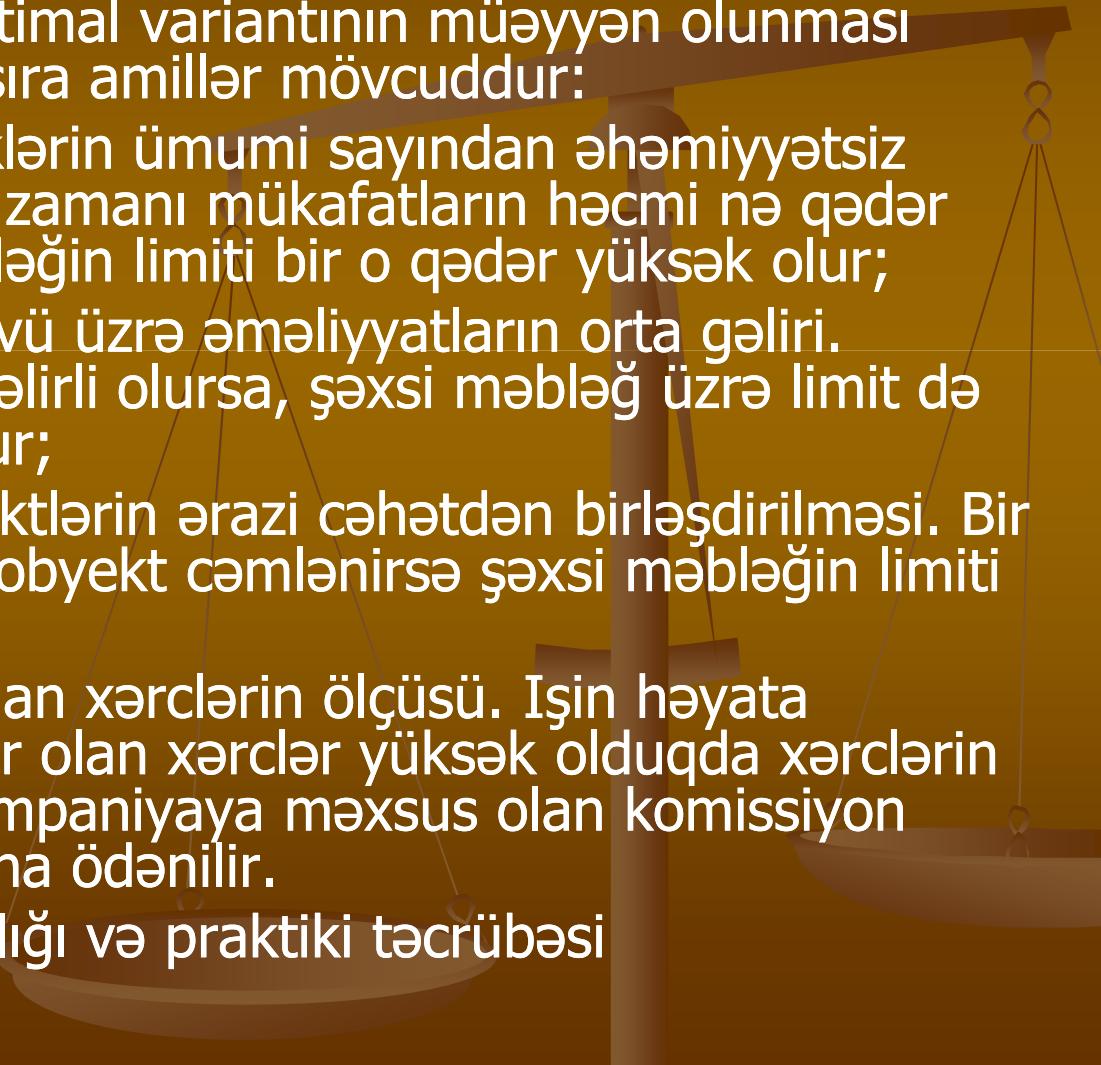
- Sığorta tariflərindən bacarıqla istifadə edilməsi sığorta işinin gələcək inkişafında möhkəm təminatdır;
- Sığorta fondunun optimal səviyyəsinin müəyyən edilməsində sığorta tarifləri çox mühüm iqtisadi alətdir;
- Sığorta tariflərinin düzgün müəyyən edilməsi sığorta əməliyyatlarının maliyyə davamlılığının əsasıdır;
- Şəxsi və əmlak sığortasında tarif dərəcələrinin qurulmasının özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Şəxsi sığorta üzrə tarif dərəcələri riyazi və statistik qanunauyğunluqlar sistemi olan aktuar hesablaşmalar nəzəriyyəsi əsasında müəyyən edilir.
- Sığorta tariflərinin müəyyən edilməsində statistik müşahidələr nəticəsində əldə olunan məlumatların böyük əhəmiyyəti vardır. Bu məqsədlə Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarından istifadə olunması məqsədə müvafiqdir;
- Düzgün tarif siyasətinin işlənilib- hazırlanmasının böyük iqtisadi və sosial əhəmiyyəti vardır;
- Düzgün təşkil edilmiş sığorta fondunun vəsaitlərindən kredit resursları və investisiyalar kimi istifadə etmək mümkündür və bu məsələ indiki şəraitdə böyük aktualıq kəsb edir.

VII- Fəsil Yenidənsığortalama

- ***Yenidənsığorta*** sığorta cəmiyyətinin kapital, ehtiyat fondları və digər aktivlərin ölçüsündən asılı olmayaraq onun normal fəaliyyətini və eləcə də sığorta əməliyyatlarının maliyyə sabitliyini təmin edən əsas şərtlərdən biridir.
- Sığorta ehtimal nəzəriyyəsinə əsaslanır və bu nəzəriyyələrdən ən əsası böyük ədədlər qanununda öz əksini tapmışdır. Bu qanuna əsasən böyük sayda təsadüfi amillərin fəaliyyəti hadisədən asılı olmayan nəticələrin ümumi şərtlərini əmələ gətirir. Sığortada bu qanunun mahiyyəti aşağıdakı məna kəsb edir: risklərin (sığorta obyektlərinin) sayı nə qədər çox və onlar öz ölçülərinə və təhlükəyə məruz qalmalarına görə bir- birinə nə qədər oxşar olarlarsa, onların sığorta çantası (sığorta olunmuş obyektlərin məcmuyu) bir o qədər sabit olur.
- Yenidənsığorta etdirən riski sığortaya qəbul edən və onun məbləğinin bir hissəsini yenidənsığorta məqsədilə digər sığortacıya təqdim edən sığortacıdır; onu həmçinin ***ötürücü kompaniya*** və ya ***sedent*** adlandırırlar.

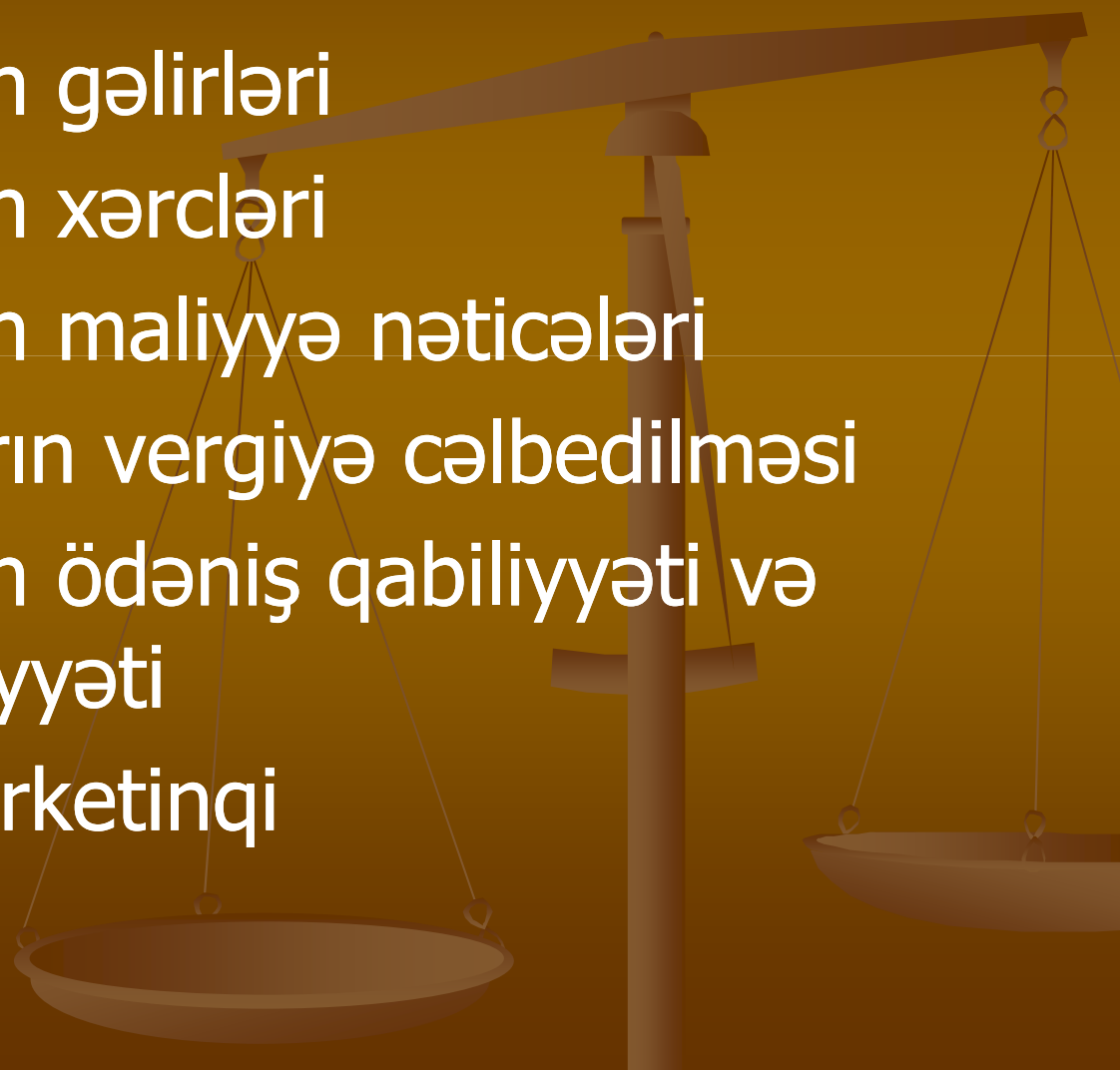
- Yenidənsığortaya riskləri qəbul edən sığortacı **yenidən- sığortacı** adlandırırlar.
- Riski yenidən sığorta prosesinə qəbul edən yenidənsığortacı onu qismən digər sığortacıya (yenidən sığortacıya) ötürə bilər. Bu əməliyyat **retrossesiya** adlanır, riski retrossesiyaya təqdim edən yenidənsığortacı isə **retrossesionaler** adlandırırlar.
- Yenidənsığorta üzrə müqaviləyə əsasən, yenidənsığorta etdirən şəxs yenidənsığortaya tətbiq olunan risklərin siyahısını sisteməlik olaraq yenidənsığortacıya göndərməlidir. Bu siyahını yenidənsığorta prosesində **bordero** adlandırırlar
- Yenidənsığorta etdirən rüb ərzində bir dəfə yenidənsığortacıya göndərilən borderoların siyahısını təqdim edir. Bunu **rekapitulyasiya** adlandırırlar. Yenidənsığorta prosesində **eksedent** - riski sığortaya qəbul edən sığorta kompaniyasının onun məbləğinin öz saxlama həddindən yuxarı olan riskin məbləğidir
- **Resiprositi** – yenidənsığorta etdirən tərəfindən yenidən sığorta üzrə müqavilələrin yenidənsığortacı tərəfindən təqdim olunan adekvat qarşılığına qarşı yerləşdirilən təcrübədir.
- **Slip** – fakultativ yenidənsığorta sahəsində yenidənsığorta etdirən tərəfindən potensial yenidənsığortacıya göndərilən sənəddir. Bu sənədlərə aşağıdakılar daxildir: ötürücü kompaniyanın (yəni sedentin) adı, yenidənsığortacıya tətbiq edilən riskin xarakteristikası, sığortanın məbləği, sığortacının şərtləri, mükafatın stavkası, şəxsi (yəni öz saxlama) məbləğ və s.

-
- Fakultativ yenidən sığortadan fərqli olaraq, yenidənsığorta etdirən və yenidənsığortaçı arasında mövcud olan müqavilə münasibətləri mütləq və obliqatorlu xüsusiyyətə malikdir. Yenidən sığorta müqaviləsi tərəflərin (yenidənsığorta etdirən və yenidən sığortaçı) qarşılıqlı münasibətlərini təyin edən və onların hüquq və vəzifələrini müəyyən edən hüquqi sənəddir.
 - Müqavilə icbari (obliqatorlu) xüsusiyyətə malik olduğundan, yenidən sığorta etdirən şəxs yenidən sığortaya “hər bir” riski təqdim etməyi, yenidən sığortaçı isə bu riskləri şəxsi məsuliyyətinə müəyyən paya uyğun olaraq qəbul etməyi öz öhdəsinə götürür.
 - Yenidənsığorta müqavilələri 2 əsas qrupa: proporsional və qeyri proporsional müqavilələrə ayrılırlar. Birinci müqaviləyə kvot və eksedent və yaxud da eksedent məbləğinin müqavilələri, ikinci müqaviləyə isə ekssedent-zərər və ekssedent-zərərlik üzrə müqavilələr daxil edilir.

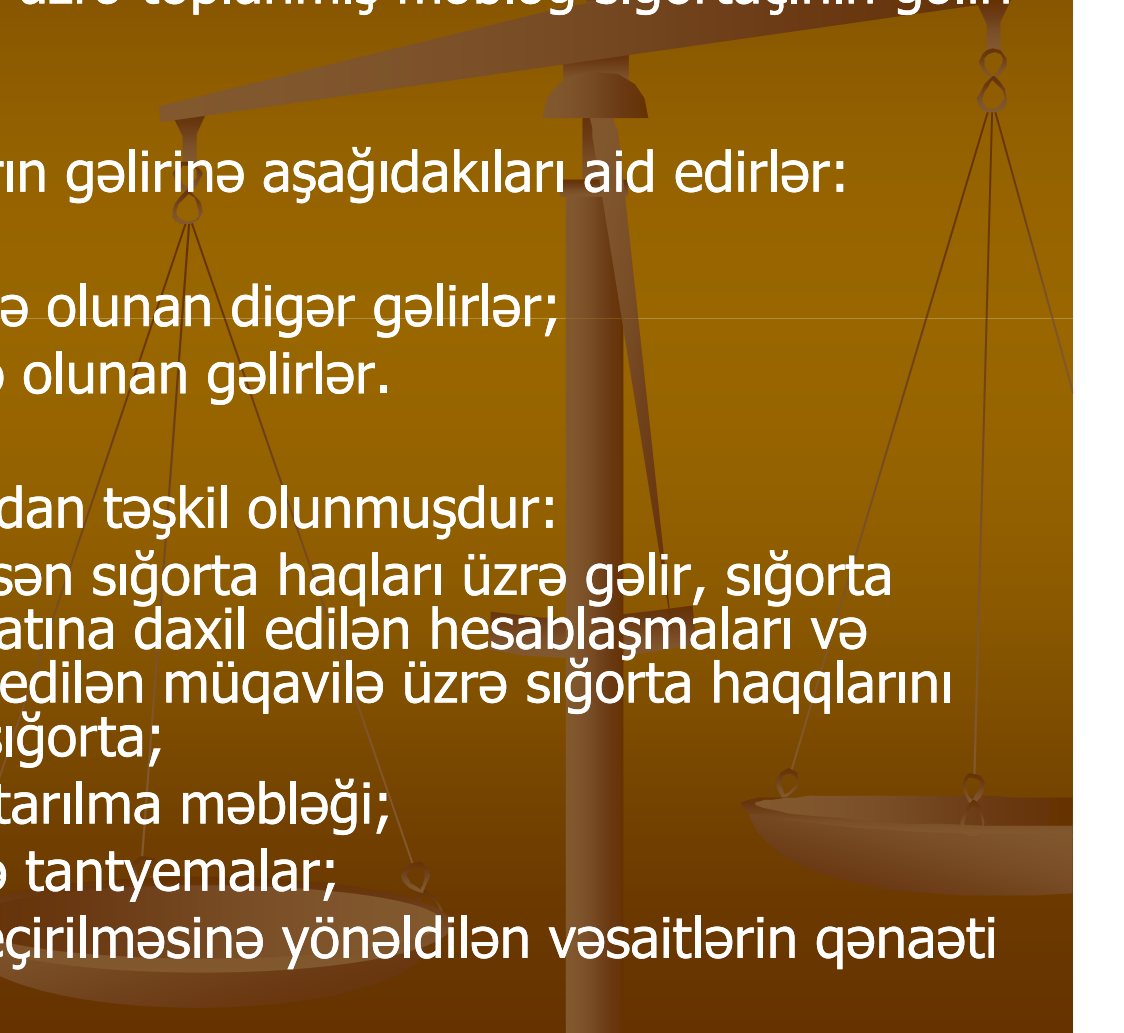
-
- **Eksedent müqaviləsi.** Bu müqavilə üzrə olan yenidənsığorta mexanizminin təyinedici amillərindən biri də sığorta kompaniyası tərəfindən iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış məbləğin əlavə şəkildə saxlanılmasından ibarətdir.
 - Şəxsi məbləğ limitinin optimal variantının müəyyən olunması üçün əsas götürülən bir sıra amillər mövcuddur:
 - Mükafatın həcmi. Risklərin ümumi sayından əhəmiyyətsiz dərəcədə kənarlaşma zamanı mükafatların həcmi nə qədər çox olursa, şəxsi məbləğin limiti bir o qədər yüksək olur;
 - Sığortanın konkret növü üzrə əməliyyatların orta gəliri. Əməliyyat nə qədər gəlirli olursa, şəxsi məbləğ üzrə limit də bir o qədər yüksək olur;
 - Sığorta olunmuş obyektlərin ərazi cəhətdən birləşdirilməsi. Bir zonada nə qədər çox obyekt cəmlənirsə şəxsi məbləğin limiti bir o qədər az olur;
 - İşin aparılması üzrə olan xərclərin ölçüsü. İşin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olan xərclər yüksək olduqda xərclərin bir hissəsi ötürücü kompaniyaya məxsus olan komissiyon mükafatlarının hesabına ödənilir.
 - Anderrayterlərin hazırlığı və praktiki təcrübəsi

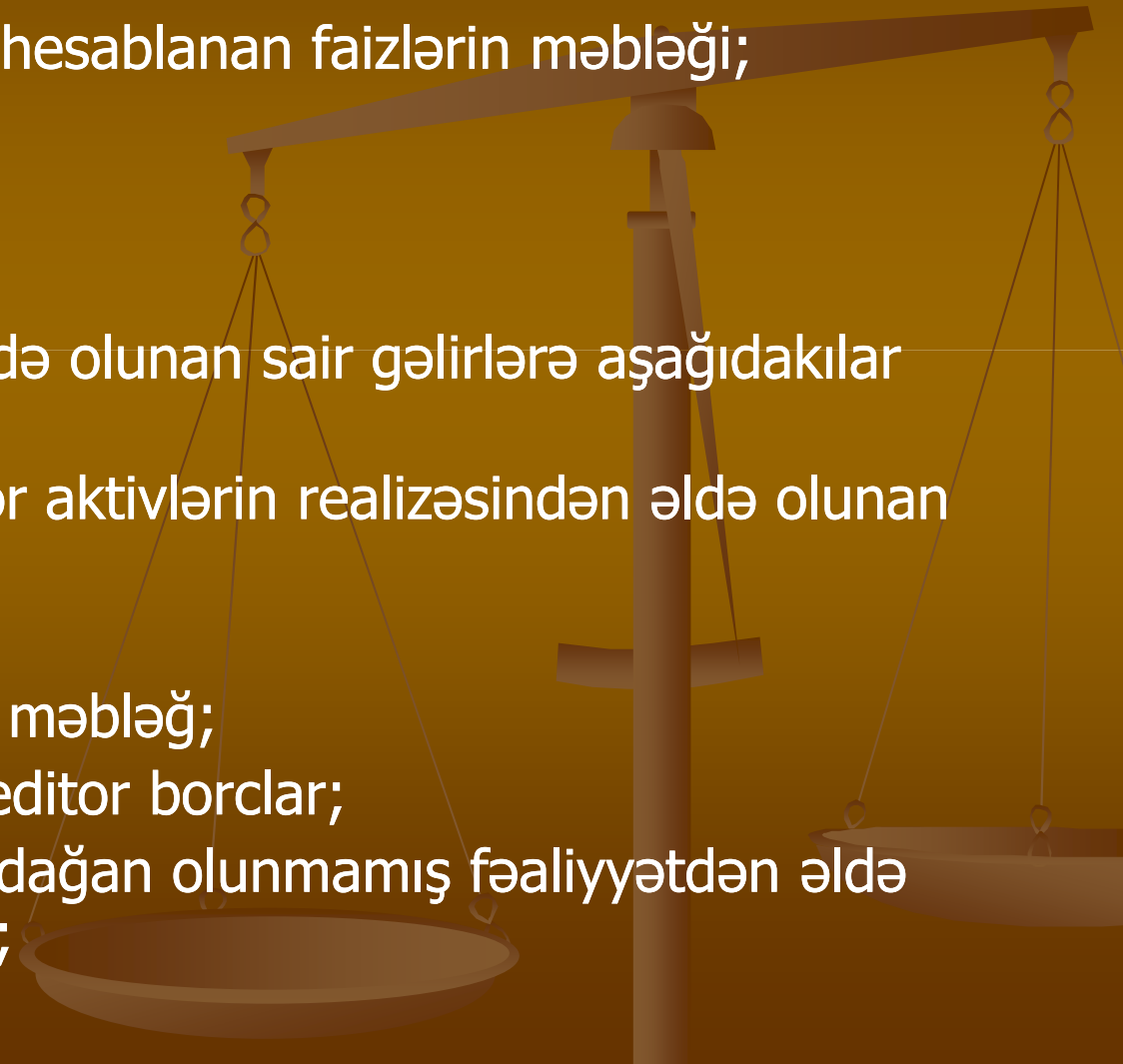
VII Fəsil- Sığorta təşkilatlarının iqtisadiyyatı və maliyyə əsasları

- 8.1. Sığortaçının gəlirləri
- 8.2. Sığortaçının xərcləri
- 8.3. Sığortaçının maliyyə nəticələri
- 8.4. Sığortaçıların vergiyə cəlb edilməsi
- 8.5. Sığortaçının ödəniş qabiliyyəti və investisiya fəaliyyəti
- 8.6. Sığorta marketinqi

8.1. Sığortaçının gəlirləri

- Sığorta təşkilatı digər sahibkarlıq strukurları kimi öz fəaliyyətindən müəyyən gəlir əldə etməlidir. Sığortaçı tərəfindən sığorta və qanunvericilik ilə qadağan edilməmiş digər fəaliyyətin həyata keçirilməsi nəticəsində əldə etdiyi vəsait üzrə toplanmış məbləğ sığortaçının gəliri adlanır.
 - Müasir təcrübədə sığortaçıların gəlirinə aşağıdakıları aid edirlər:
 - Sığorta mədaxili;
 - Sığorta fəaliyyətindən əldə olunan digər gəlirlər;
 - Digər fəaliyyətlərdən əldə olunan gəlirlər.
 - Sığorta mədaxili aşağıdakılardan təşkil olunmuşdur:
 - Sığorta müqaviləsinə əsasən sığorta haqları üzrə gəlir, sığorta ödənişlərini, sığorta ehtiyatına daxil edilən hesablaşmaları və yenidənsığortaya təqdim edilən müqavilə üzrə sığorta haqqlarını nəzərə almaqla yenidən sığorta;
 - Sığorta ehtiyatlarının qaytarılma məbləği;
 - Komissiyon mükafatlar və tanyemalar;
 - ITS üzrə işlərin həyata keçirilməsinə yönəldilən vəsaitlərin qənaəti
-

-
- Sığorta fəaliyyətindən əldə olunan digər gəlirlərə aşağıdakılar daxildir:
 - Sığorta ehtiyatları və digər vəsaitlərin yerləşdirilməsindən əldə olunan gəlirlər;
 - Depo mükafatlarına hesablanan faizlərin məbləği;
 - Reqressin məbləği;
 - Sair gəlirlər.
 - Digər fəaliyyətlərdən əldə olunan sair gəlirlərə aşağıdakılar daxildir:
 - Əsas fondlar və digər aktivlərin realizəsindən əldə olunan gəlir;
 - İcarə haqqı;
 - Debitor borclar üzrə məbləğ;
 - Hesabdan silinən kreditor borclar;
 - Qanunvericilik ilə qadağan olunmamış fəaliyyətdən əldə olunan digər gəlirlər;

- Gəlirlərin mənbəyindən asılı olaraq, sığorta təşkilatlarının gəlirlərini şərti olaraq 3 qrupa bölürlər:

- 1) sığorta əməliyyatlarından əldə olunan gəlirlər;
- 2) investisiya fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlər;
- 3) sığorta əməliyyatları ilə əlaqədar olmayan fəaliyyət növlərindən əldə olunan gəlirlər.

- **Digər gəlirlər.** Sığorta əməliyyatlarının həyata keçirilməsi və investisiya fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlərdən başqa sığortaçı digər gəlirləri də əldə edə bilər. Bunlara aiddir:

- depo mükafatlarına hesablanan faizlərin məbləği;
- repress qaydasına uyğun olaraq əldə edilən məbləğlər;
- əsas fondlar, maddi qiymətliyə və digər aktivlərin realizəsindən əldə olunan gəlir;
- icarədən əldə olunan gəlir;
- sığorta ehtiyatlarının qaytarılma məbləği;
- konsultasiya, tədris və s.

8.2. Sığortaçının xərcləri.

- Sığortaçı öz fəaliyyətində müəyyən xərcləri həyata keçirir, yəni sığorta müdafiəsinin təmin olunması müəyyən itkilər ilə müşayiət olunur. Nizamnamə fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə yönəldilən və mühasibat hesabatında öz əksini tapan xərclər sığorta kompaniyasının xərcləri adlanırlar. Onları müxtəlif əlamətlər üzrə təsnifləşdirirlər
 - həyata keçirmə müddəti üzrə (maliyyələşdirmənin ardıcılığı);
 - əsas fəaliyyətə olan münasibət üzrə (sığorta əməliyyatlarının əlaqəli olması);
 - məqsədli təyinat üzrə (əməliyyatların məzmunu).
- Müqavilənin izalanması, yəni sığorta məhsulunun satılma müddətinə qədər sığorta təşkilatı reklam, bazarda əmtəənin dövriyyəsi, müqavilələrin hazırlanması (şərtlərin işlənilib hazırlanması, tariflərin hesablanması, blankların buraxılması), risklərin qiymətləndirilməsinə görə ekspertlərə pul vəsaitinin ödənilməsi, konsultasiya işlərinin müəyyənləşdirilməsi və s. üzrə olan xərcləri ödəməlidir.

Sığorta kompaniyalarının xərclərinin təsnifatı

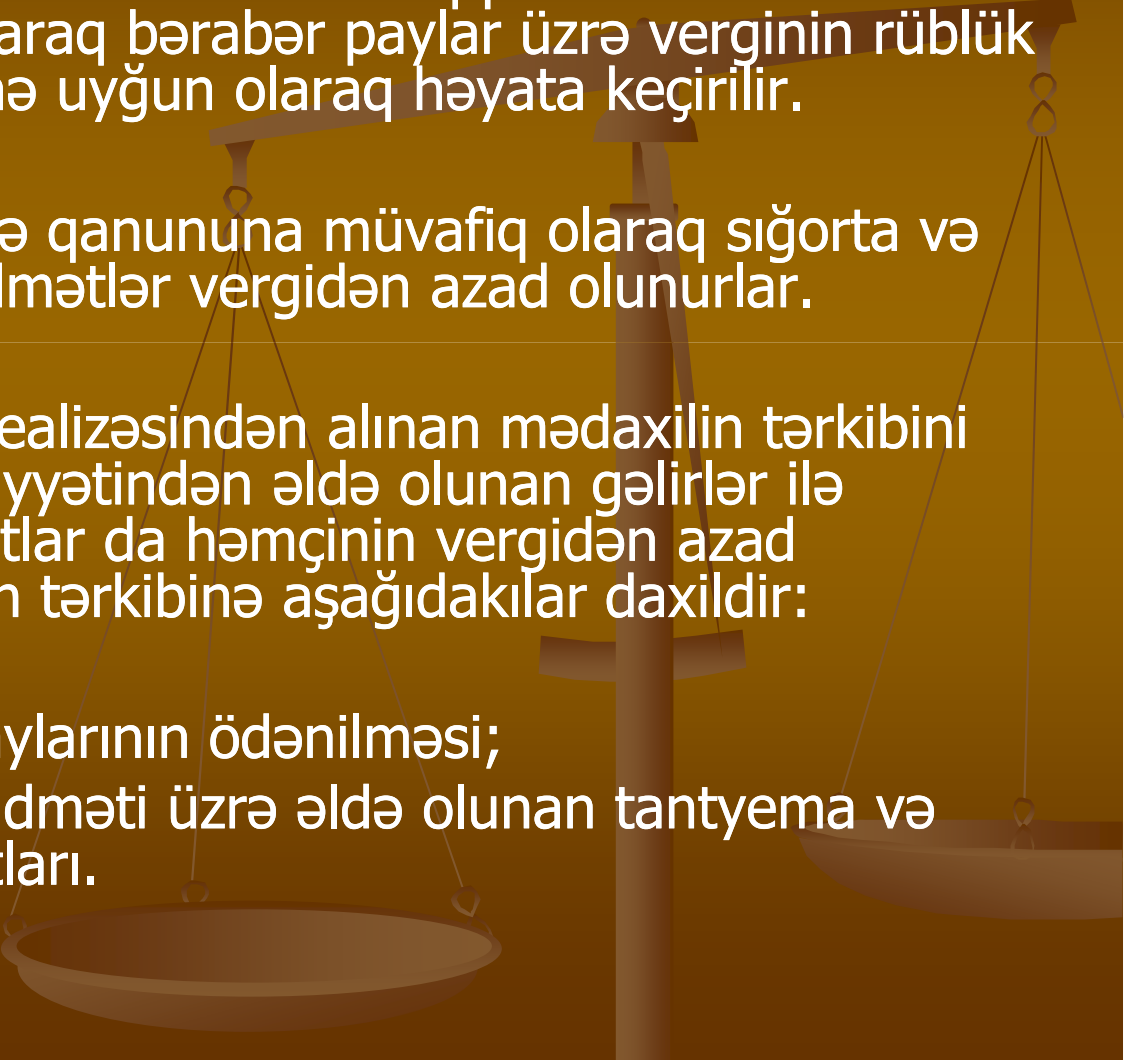
Xərclərin növləri	Xərclərin təsnifatı		
İşlərin həyata keçirilməsi üzrə xərclər	Əsas fəaliyyətə yönələn xərclər	Məqsədli təyinatı olan xərclər	Həyata keçirilmə müddəti üzrə xərclər
Inzibati -təsərrüfat	Sığorta ilə bilavasitə əlaqədar olmayan xərclər	Müqavilənin vasitəli şəkildə həyata keçirilməsi	Müqavilənin icra olunması prosesində
Komision mükafatları	Sığorta əməliyyatlarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olan xərclər	Müqavilənin hazırlanması və imzalanması	Müqavilənin icra olunması prosesində
Reklam üzrə xərclər	Sığorta ilə vasitəsiz şəkildə əlaqədar olmayan xərclər	Müqavilənin hazırlanması və imzalanması	Müqavilənin imzalanmasına qədər
Sığorta ödənişləri	Sığorta əməliyyatlarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olan xərclər	>>	Sığorta hadisəsinin baş verməsi zamanı

- Qanuna əsasən sığortacı tərəfindən təqdim olunan sığorta xidmətlərinin maya dəyərinə və digər xərclərə aşağıdakıları aid etmək olar:

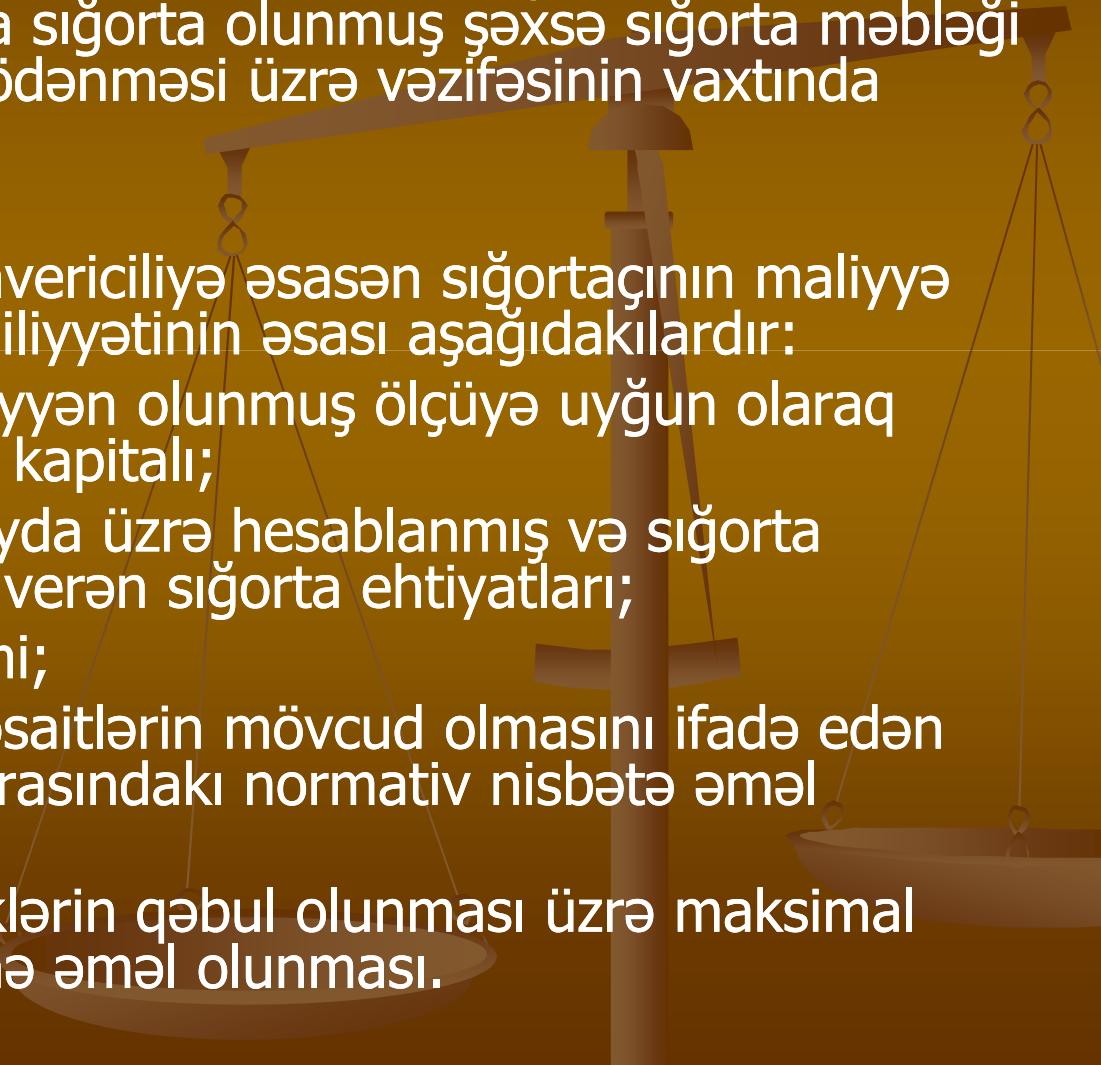
- Xəbərdaredici tədbirlər ehtiyatına məbləğin köçürülməsi;
- Yenidənsığortaya qəbul olunmuş müqavilə üzrə sığorta ödənişləri paylarının ödənilməsi;
- Yenidənsığorta müqaviləsi üzrə ödənilən komissiyon mükafatları və tantiyəmlər;
- Maliyyə Nazirliyinin təsdiq etdiyi normalara əsasən işlərin həyata keçirilməsi üzrə sərf olunan xərclər;
- Agentlərə komissiyon mükafatlarının təqdim olunması, nəqliyyat xərclərinin ödənilməsi;
- Konsultasiya və məlumat xidmətləri, auditor nəticələri üzrə ödənişlər də daxil olmaqla xidmətlərin ödənilməsi;
- Reklam, kadrların hazırlanması və ixtisas artırması üzrə xərclər;
- Blankların hazırlanmasına sərf olunan xərclər;
- İllik balans və mənfəət və zərərlər hesabatının nəşr edilməsinə sərf olunan xərclər;
- Əsas fondların icarəsinə sərf olunan xərclər;
- Sığorta fəaliyyəti ilə əlaqədar olan digər xərclər.

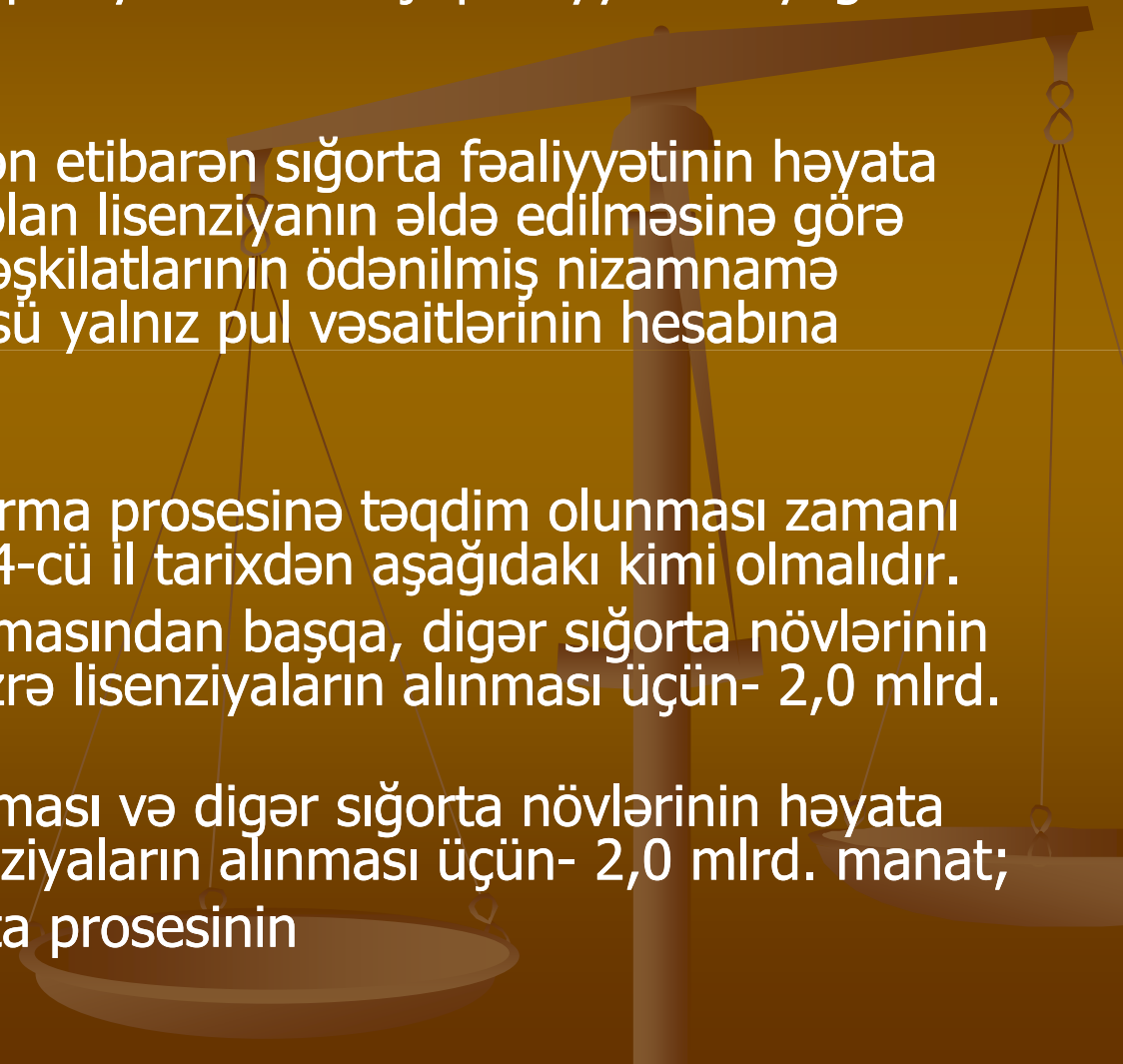
8.4. Sığortaçının vergiyə cəlb edilməsi

- Vergilər sığorta təşkilatları tərəfindən də ödənilir. Onları aşağıdakı əsas qruplara ayırırlar;
 - 1) gəlirdən ödənilən vergilər; mənfəətə tətbiq olunan vergi, dividend üzrə ödənilən vergi, iştirak payından digər müəssisə və təşkilatların fəaliyyətinə cəlb olunan vergi;
 - 2) sığorta xidmətlərinin təqdim olunmasından əldə olunan gəlirlərdən vergi; avtomobil yollarından istiadə edənlər üçün vergi,
 - 3) əmlakdan alınan vergi; sığorta təşkilatlarının əmlakına tətbiq olunan vergi, bura həmçinin nəqliyyat vasitələrinin sahiblərindən alınan vergini də əlavə etmək olar.
 - 4) təbii ehtiyatlar üzrə ödənişlər; torpaq vergisi və torpağa görə ödənilən icarə haqqı;
 - 5) əmək haqqı üzrə gəlir vergisi; dövlətin sosial fonduna pul vəsaitinin köçürülməsi, ərazilərin abadlaşdırılması və digər məqsədlərin həyata keçirilməsi üzrə ödəmələr;
 - 6) reklam üzrə vergi;
 - 7) qiymətli kağızlar üzrə maliyyə əməliyyatlarının müəyyən növünə yönəldilmiş vergi;
 - 8) qeyri – sığorta xidmətlərinin göstərilməsindən alınan məbləğ və əmlakın realizəsinə tətbiq olunan vergi; əlavə dəyər vergisi;
 - 9) şikayət ərizələrinin və əmlak xüsusiyyətli müqavilələrin dəyər vergisi; dövlət rüsumu;

-
- Mənfəət vergisi üzrə məbləğ sığortaçılar tərəfindən mühasibat uçotu və hesabat məlumatlarına əsasən təyin edilir. Rüb ərzində sığortaçılar vergi qoyuluşu dövrü və müəyyən olunmuş stavka üzrə əldə olunan mənfəətin məbləğinə əsasən verginin avans üzrə haqqını müəyyən edirlər. Avans haqqının ödənilməsi hər ayın 15-dən gec olmayaraq bərabər paylar üzrə verginin rüblük məbləğinin $\frac{1}{3}$ ölçüsünə uyğun olaraq həyata keçirilir.
 - Əlavə dəyər vergisi üzrə qanununa müvafiq olaraq sığorta və yenidənsığorta üzrə xidmətlər vergidən azad olunurlar.
 - Sığorta xidmətlərinin realizəsindən alınan mədaxilin tərkibini təşkil edən sığorta fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlər ilə əlaqədar olan əməliyyatlar da həmçinin vergidən azad olunurlar. Belə gəlirlərin tərkibinə aşağıdakılar daxildir:
 - risklər üzrə zərər paylarının ödənilməsi;
 - sığorta brokerinin xidməti üzrə əldə olunan tantyema və komissiyon mükafatları.

8.5 Sığortaçının ödəniş qabiliyyəti və investisiya fəaliyyəti.

- Sığortaçının ödəniş qabiliyyətli olması onun sığorta müqaviləsi üzrə sığorta etdirən və ya sığorta olunmuş şəxsə sığorta məbləği və ya sığorta ödənişinin ödənməsi üzrə vəzifəsinin vaxtında icrasına əsaslanır.
 - Fəaliyyət göstərən qanunvericiliyə əsasən sığortaçının maliyyə sabitliyinin və ödəniş qabiliyyətinin əsası aşağıdakılardır:
 - qanunvericilik ilə müəyyən olunmuş ölçüyə uyğun olaraq ödənilmiş nizamnamə kapitalı;
 - müəyyən olunmuş qayda üzrə hesablanmış və sığorta ödənişlərinə zəmanət verən sığorta ehtiyatları;
 - yenidən sığorta sistemi;
 - sığortaçılarda şəxsi vəsaitlərin mövcud olmasını ifadə edən aktiv və öhdəçiliklər arasındakı normativ nisbətə əməl olunması;
 - sığortaya müxtəlif risklərin qəbul olunması üzrə maksimal məsuliyyət normativinə əməl olunması.
-

-
- **Nizamnamə kapitalının kafi ölçüsü** sığorta kompaniyası tərəfindən fəaliyyətinin ilk mərhələsindən etibarən öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə zəmanət verir. Belə ki, ilk dövr ərzində sığorta haqlarının qəbul olunması əhəmiyyətli dərəcədə olmur və nizamnamə kapitalı kompaniyanın ödəniş qabiliyyətinin yeganə təminatı olur.
 - 1999- cu ilin iyulun 1-dən etibarən sığorta fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan lisenziyanın əldə edilməsinə görə müraciət edən sığorta təşkilatlarının ödənilmiş nizamnamə kapitalının minimal ölçüsü yalnız pul vəsaitlərinin hesabına formalaşmışdır.
 - sənədlərin lisenziyalasdırma prosesinə təqdim olunması zamanı minimal ölçü 01.01.2004-cü il tarixdən aşağıdakı kimi olmalıdır.
 - a) Həyatın sığorta olunmasından başqa, digər sığorta növlərinin həyata keçirilməsi üzrə lisenziyaların alınması üçün- 2,0 mlrd. manat;
 - b) Həyatın sığorta olunması və digər sığorta növlərinin həyata keçirilməsi üzrə lisenziyaların alınması üçün- 2,0 mlrd. manat;
 - c) Yalnız yenidən sığorta prosesinin

- Sığorta fəaliyyətinin xüsusiyyətinə görə sığortaçılar tərəfindən müvəqqəti şəkildə sərbəst olan vəsaitlərin yerləşdirilməsi "investisiya fəaliyyəti haqqında" qanun ilə yanaşı, həm də "Sığorta haqqında" Qanunla təsdiqlənir. Bu qanunun uyğun maddəsinə əsasən: "Sığorta ehtiyatlarının yerləşdirilməsini sığortaçılar diversifikasiya, gəlirlilik, zəmanətlik və ödəniş qabiliyyətinə malik olmaq şərtlərinə uyğun olaraq həyata keçirilməlidir."

Zəmanətlik prinsipi sığorta ehtiyatlarını təmin edən aktivlərə və eləcə də sərbəst aktivlərə tətbiq olunur.

Ödəniş qabiliyyəti prinsipi göstərir ki: qoyuluşların ümumi strukturu elə olmalıdır ki, pul vəsaitlərinə asanlıqla çevrilən satış vəsaitləri və ya kapital qoyuluşları çoxluq təşkil etsinlər.

Qoyuluşların diversifikasiyası prinsipi (və ya "səpələmə prinsip") hər bir investoru təqib edən investisiya risklərinin paylaşdırılmasına xidmət edir. Bu prinsipə əsasən, hər hansı bir qoyuluşun digərindən üstün olmasına şərait yaratmaq olmaz.

Qoyuluşların gəlirlilik prinsipi (və ya "rentabillik prinsipi") o deməkdir ki, aktivlər yuxarıda adı çəkilən prinsiplərin kapital qoyuluşu bazarındakı vəziyyətini nəzərə almaqla təmin olunma üzrə yerləşdirilməli və bu zaman daimi və kafi qədər yüksək gəlir gətirməlidirlər.

- Sığorta ehtiyatlarının təmin olunmasına aktivlərin digər növləri də qəbul edilir. Bura aid edilir:
 1. AR-nın qiymətli kağızları;
 2. NMR hökumətinin qiymətli kağızları;
 3. Bələdiyyələrin qiymətli kağızları;
 4. Bankların vekselləri;
 5. Səhmlər;
 6. Investisiya fondlarının investisiya payları;
 7. Depozit sertifikatları vasitəsilə təsdiqlənən bank əməliyyatları;
 8. Bankların ümumi fondlarında yerləşdirilən sertifikatların iştirakçı payı;
 9. Məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərin nizamnamə kapitalında olan iştirakçı payları;
 10. Daşınmaz əmlak;
 11. Yenidən sığortaçıların sığorta ehtiyatlarında olan payı;
 12. Yenidən sığortaya qəbul olunan risklər üzrə mükafat payları;
 13. Sığorta etdirən şəxsə yenidən sığortaçı, yenidən sığorta etdirən şəxs , sığortaçıları və sığorta vasitələrinin debitor borcları;
 14. Nəqd pullar;
 15. Bankların hesabında olan pul vəsaitləri;
 16. Bankların hesabında olan xarici valyuta;
 17. Qızıl və gümüş külçələri.

■ Diversifikasiya prinsipinin realizə edlməsi məqsədi ilə aşağıdakılar təyin olunur:

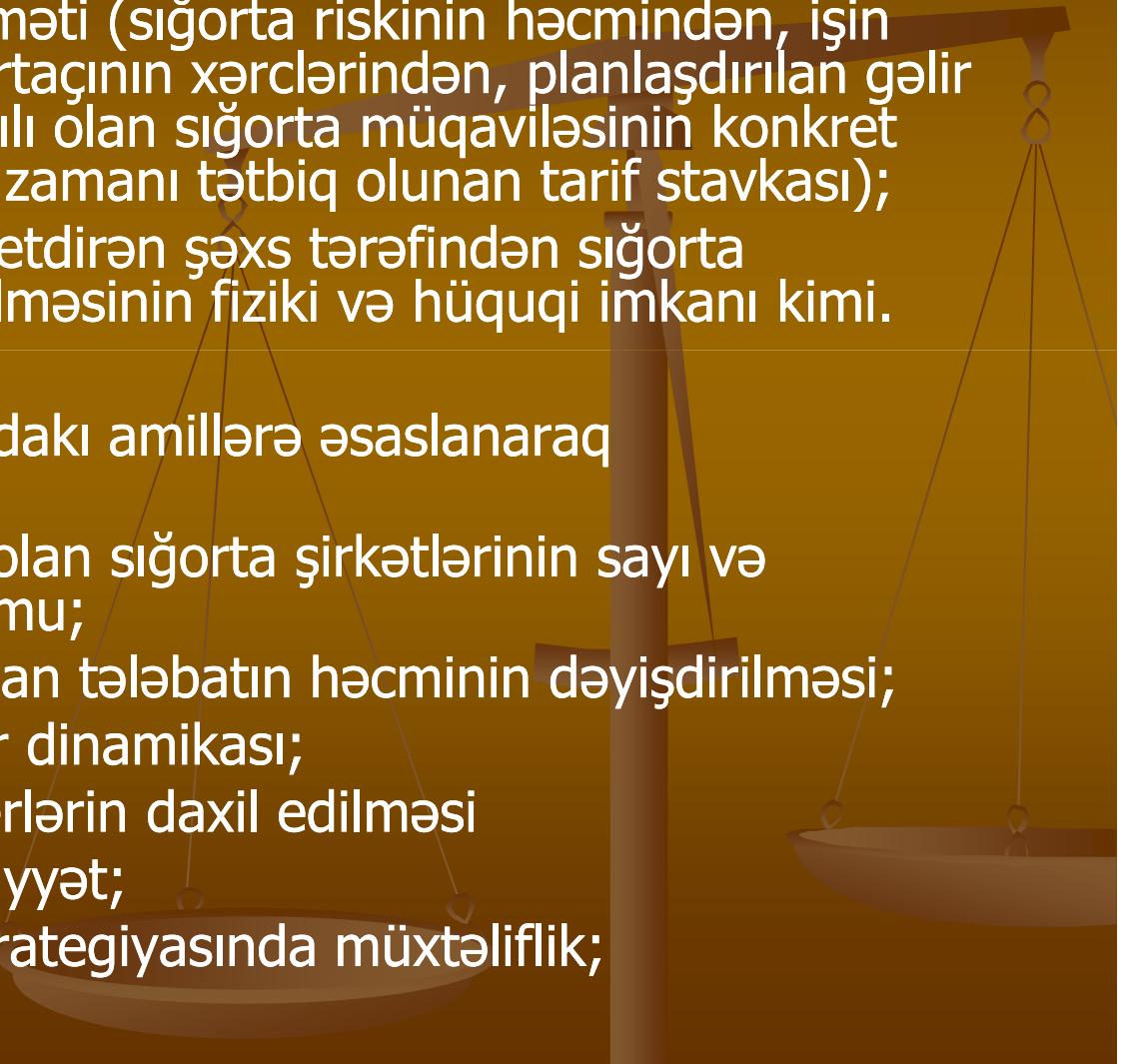
- sığorta ehtiyatlarının 80%-dən çox olmayan hissəsi- dövlətin qiymətli kağızlarına;
- sığorta ehtiyatlarının 20%-dən çox olmayan hissəsi- özəl sektorun qiymətli kağızlarına;
- sığorta ehtiyatlarının 10-20%-dən çox olmayan hissəsi bank depozitlərinə və s.
- sayından asılı olmayaraq dövlətin qiymətli kağızları;
- depozit hesablarının sayından asılı olmayaraq bir banka və ya onun filiallarına manat və ya xarici valyuta üzrə qoyulan bank əmanətləri;
- sayından asılı olmayaraq bir müəssisənin xarici valyuta ilə ifadə olunan qiymətli kağızları;
- bir müəssisənin nizamnamə kapitalında olan iştirakçı payının mülkiyyət hüququ;
- daşınmaz əmlakın bir obyektı;
- bir mənzil;
- fəaliyyətdə olan qanunvericilik ilə nəzərdən keçirilən valyuta qiymətliləri

8.6 Sığorta marketingi.

- Marketing- rəqabət şəraitində sığortaçının fəaliyyətinin taktika və strategiyasını təyin edən fəlsəfədir.
- Praktiki marketing aşağıdakı amillərə yönəlmişdir:
 - 1) Sığorta xidmətlərinin müəyyən növünün təqdim olunması zəruriyyəti və məqsədəuyğunluğunun əsaslandırılması;
 - 2) sığorta xidmətlərinə olan tələbatların formalaşdırılması;
 - 3) müştərilərin sığorta maraqlarının təmin olunması;
 - 4) qiymət əmələgəlmənin təşkili;
 - 5) sığorta fəaliyyətinin nizama salınması;
 - 6) sığorta xidmətlərinin inkişaf şəbəkəsinin təşkili;
 - 7) kompaniyanın istehsalat, satış və maliyyə fəaliyyətinin planlaşdırılması və istiqamətləndirilməsi
 - 8) sığorta etdirən şəxslərin tələbatına cavab verən sığorta xidmətlərinin yaradılması üzrə xərclərin təşkil edilməsi;
 - 9) kompaniyanın fəaliyyətinin tənzimlənməsi və onun əsas istiqamətləri;
 - 10) sığorta xidmətlərinin realizə olunmasına tətbiq edilən operativ rəhbərlik və məqsədlərə malik olmaq.

- Marketing tədqiqatlarının ümumi obyektı olan sığorta xidmətləri bazarı- tədqiqatın bu və ya digər predmetini ayırd edərək konkretləşdirir:

- 1) sığorta xidmətləri əmtəə kimi;
- 2) xidmətin qiyməti (dəyəri);
- 3) alıcıların bazarı, potensial sığorta etdirən şəxslər, bazar tutumu;
- 4) əhəlinin tədiyyə qabiliyyəti tələbatının səviyyəsi;
- 5) sığorta müqaviləsinin imzalanması zamanı müştərinin motivləri, istehlakçı üstünlüyünün strukturu
- 6) sığorta xidmətləri bazarında sığortaçının vəziyyəti;
- 7) rəqiblər, rəqabətin forma və səviyyəsi;
- 8) rəqiblərin maliyyə vəziyyəti, konkret bazarda sığorta tarifləri, sığorta işinin idarə olunması xüsusiyyətləri;
- 9) sığorta xidmətləri bazarının bir neçə sahəsində segmentasiyası və dinamikası;
- 10) satış bazarlarının forma və metodları, sığorta xidmətlərinin sığortaçıdan potensial müştəriyə doğru hərəkət etmə kanalları,
- 11) kontaktlar və əlaqələr;
- 12) reklam;
- 13) sığorta biznesinin həyata keçirilməsinin xarici şərtləri və s.

-
- Marketing tədqiqatının əsas *istiqlamətləri* bunlardır:
 - 1) sığorta etdirən şəxslər. Onların sayının artması marketing söylərinin əsas məqsədidir;
 - 2) sığorta xidmətləri (üzərində sığortaçının fəaliyyət göstərdiyi sığorta müqavilələri növlərinin siyahısı);
 - 3) sığorta xidmətinin qiyməti (sığorta riskinin həcmindən, işin aparılmasına dair sığortaçının xərclərindən, planlaşdırılan gəlir və digər amillərdən asılı olan sığorta müqaviləsinin konkret növünün imzalanması zamanı tətbiq olunan tarif stavkası);
 - 4) bazar konkret sığorta etdirən şəxs tərəfindən sığorta qiymətinin mənimsənilməsinin fiziki və hüquqi imkanı kimi.
 - Rəqabət intensivliyi aşağıdakı amillərə əsaslanaraq qiymətləndirilir:
 - bir- biri ilə rəqabətdə olan sığorta şirkətlərinin sayı və müqayisə olunan tutumu;
 - sığorta xidmətlərinə olan tələbatın həcmnin dəyişdirilməsi;
 - onun quruluş və dəyər dinamikası;
 - sığorta bazarına baryerlərin daxil edilməsi
 - kredit bazarındakı vəziyyət;
 - sığortaçı- rəqiblərin strategiyasında müxtəliflik;

- Uzunmüddətli sığortanın stimullaşdırılması üçün sığorta etdirən şəxsin həm dividendlərin ödəniş forması kimi, həm də göstərilən xidmətin sığorta haqqlarının azaldılması kimi çıxış edən sığorta şirkətinin gəlirində iştirak etməsindən istifadə oluna bilər. Sığorta etdirən şəxsin sığorta şirkətinin gəlirlərində aşağıdakı pay formasında ola bilər:

- 1) hər il sərbəst vəsaitlərin ehtiyatına əlavə olunan mənfəət;
- 2) sığorta vəsaitlərinin mənfəətli qoyuluşundan alınan dividendlər;
- 3) sığorta haqlarını ödəmədən əlavə sığorta üçün istifadə edilən mənfəət (bonus).

- Prinsipial şəkildə yeni sığorta növünün bazara doğru irəliləyişi bir- biri ilə qarşılıqlı şəkildə əlaqədar olan iki proseslə bağlıdır:

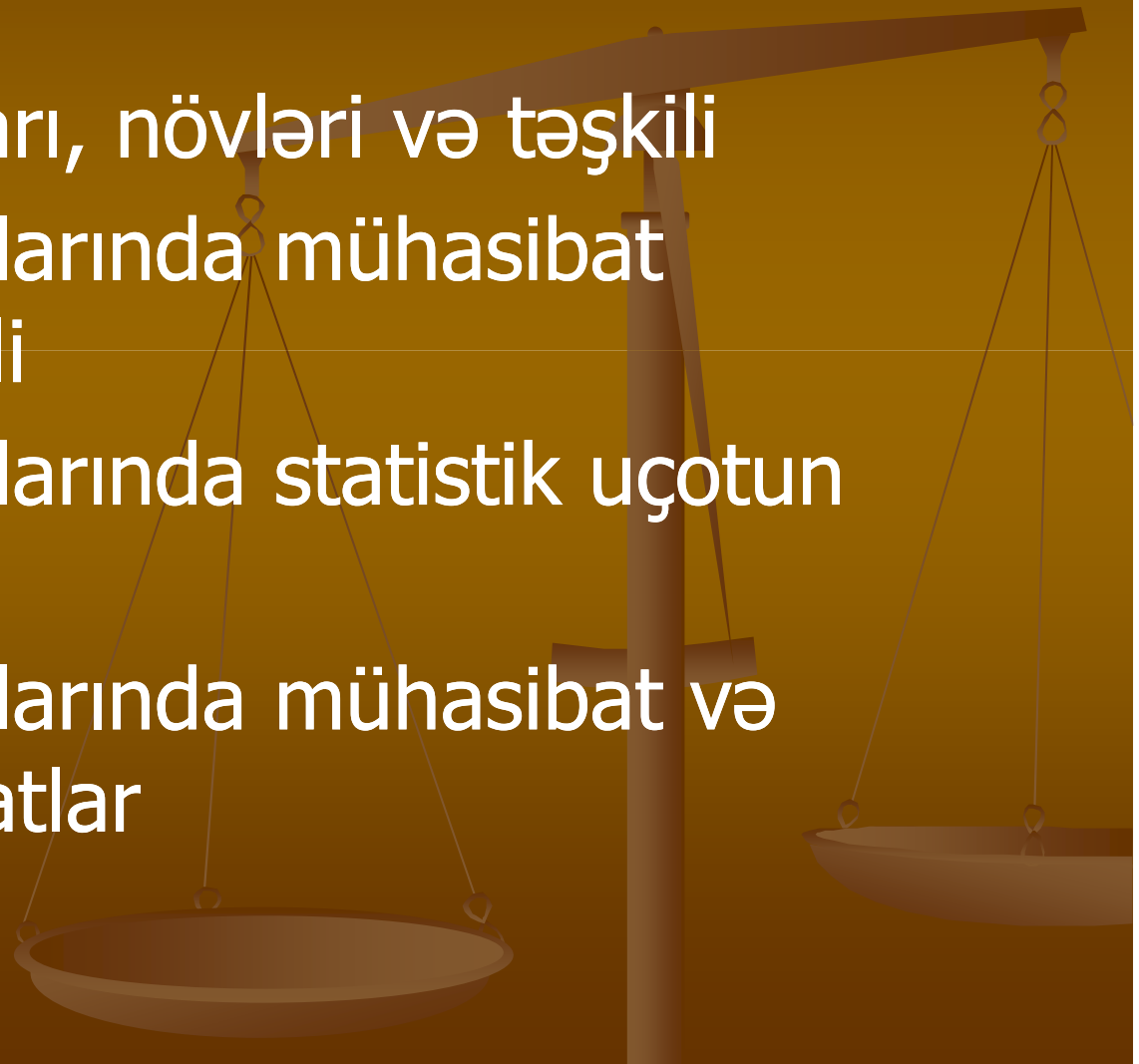
- 1) yeniliyin daxil edilməsinin diffuziyası, yəni sığorta şirkətinin həddlərindən kənara sığortanın bu yeni növünün istifadəsi imkanlarına dair informasiyanın, eləcə də sığorta müqaviləsinin imzalamağı və sığorta polisinin xidmətlərindən istifadə etməyi qərara alan şəxslərin hər birinə bu sığortanın üstünlükləri çatdırılaraq yayılmalıdır;
- 2) sığortanın yeni növünün sığorta etdirən şəxslər tərəfindən qəbul olunması (razılıqla qarşılanması)

- Sığorta xidmətləri üzrə yeni növlərin irəliyə doğru hərəkət etməsi prosesi yeniliyin tətbiqinin potensialına malik sığorta etdirən şəxs tərəfindən dərk olunmasında mövcud olan 8 mərhələdən ibarətdir:

- 1) yeni sığorta xidməti haqqında informasiyadan ibarət reklamın yayılması;
- 2) kütləvi informasiya vasitələrində yerli sığorta xidməti haqqında informasiyanın təqdim olunması;
- 3) rəyinə potensial imkanlı sığorta etdirən şəxsin daha çox qiymət verdiyi nüfuzlu ekspert və yaxud mütəxəssisin mülahizələrinin dərk olunması;
- 4) sığorta etdirən şəxsin sığorta bazarının vəziyyəti haqqında xəbərdar olması;
- 5) potensial imkana malik sığorta etdirən şəxsin sığorta xidmətinin yeni növünə olan marağının təzahür olunması;
- 6) yeni sığorta xidmətinin müsbət xassələrinin qiymətləndirilməsi;
- 7) yeni sığorta xidmətinin məziyyət və yaxud nöqsanlarına dair yekun nəticənin verilməsi;
- 8) yeni sığorta xidmətinin razılıq və yaxud narazılıqla qarşılanması.

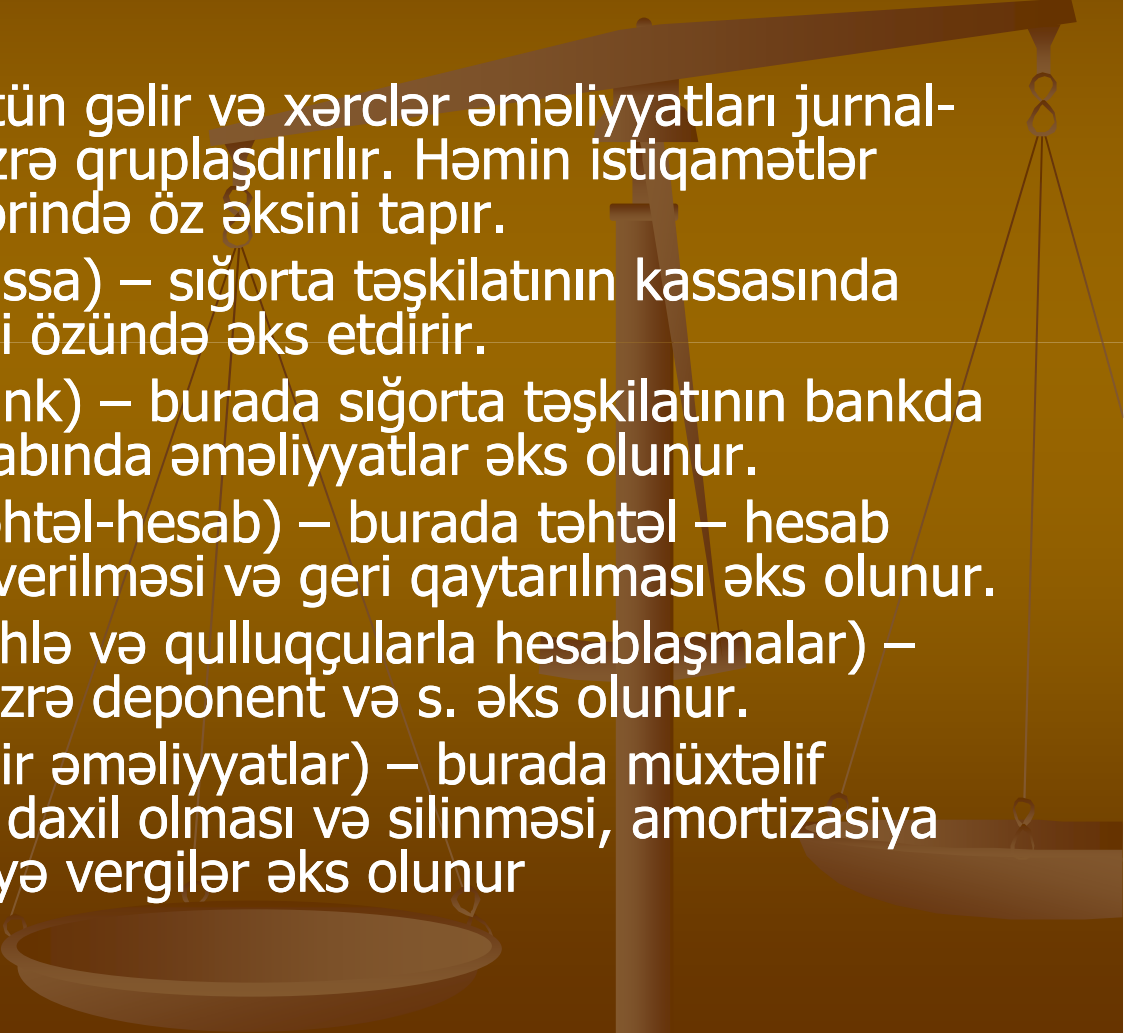
X Fəsil- Sığorta təşkilatlarında uçot və hesabatın təşkili

- Uçotun formaları, növləri və təşkili
- Sığorta təşkilatlarında mühasibat uçotunun təşkili
- Sığorta təşkilatlarında statistik uçotun təşkili
- Sığorta təşkilatlarında mühasibat və statistik hesabatlar

10.1. Uçotun formaları, növləri və təşkili.

- **Memorial order forması.** Mühasibat uçotunun bu formasında ilkin sənədlər memorial orderin tətbiqi üçün əsas olur. Memorial orderlər də öz növbəsində eyni növlü əməliyyatlar üzrə qruplaşdırılır və bunlarda müvafiq hesabların müxabirləşməsi əks olunur. Memorial orderlər onlara əlavə edilən ilkin sənədlərlə birlikdə xronoloji qaydada birinci növbədə sintetik uçotun registrləri olan qeydiyyat jurnalına və baş kitaba yazılır.
- Sığorta əməliyyatlarının xüsusiyyəti çoxlu sayda balans hesablarına ehtiyac yaratmır. Məhz buna görə də yuxarıda göstərilən sintetik uçotun 2 registrləri əvəzinə 1 registrdən – baş jurnaldan istifadə edilir. elə buna görə də uçotun bu forması **baş jurnal uçot** forması adlandırılır.
- **Baş kitab üç funksiyanı yerinə yetirir.**
 1. Hər bir memorial orderin (jurnal) xronoloji registrlərini aparır.
 2. Bütün sintetik hesabların müxabirləşməsinin registrlərini aparır.
 3. Sintetik hesablar üzrə dövriyyə cədvəllərini aparır.

-
- **Uçotun jurnal- order forması.** Uçotun bu formasında memorial-order tərtib edilir. Bu zaman ilkin mühasibat sənədləri icmal mədaxil və məxaric cədvəllərindən qeydiyyatdan keçirilir. Bunlar isə öz növbəsində xronoloji qaydada sığorta əməliyyatları üzrə qruplaşdırılır. Gündəlik və bir-neçə günlük yekun dövriyyələri jurnal-orderlərə köçürülür
 - Sığorta təşkilatlarının bütün gəlir və xərclər əməliyyatları jurnal-orderlərdə 5 istiqamət üzrə qruplaşdırılır. Həmin istiqamətlər jurnal-orderlərin nömrələrində öz əksini tapır.
 - ✓ Jurnal order № 1.(Kassa) – sığorta təşkilatının kassasında nəğd pulun hərəkətini özündə əks etdirir.
 - ✓ Jurnal order № 2.(Bank) – burada sığorta təşkilatının bankda olan hesablaşma hesabında əməliyyatlar əks olunur.
 - ✓ Jurnal order № 3.(Təhtəl-hesab) – burada təhtəl – hesab şəxslər üzrə vəsaitin verilməsi və geri qaytarılması əks olunur.
 - ✓ Jurnal order № 4.(Fəhlə və qulluqçularla hesablaşmalar) – burada əmək haqqı üzrə deponent və s. əks olunur.
 - ✓ Jurnal order № 5.(Sair əməliyyatlar) – burada müxtəlif material qiymətlilərin daxil olması və silinməsi, amortizasiya hesablanması, büdcəyə vergilər əks olunur

- Ümumiyyətlə uçotun bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan 3 növü vardır:
 - I. Mühasibat uçotu.
 - II. Statistik uçot.
 - III. Operativ uçot.
- **Mühasibat uçotu** sığorta fondunun pul formasında mövcud vəziyyətini və hərəkətinin fasiləsiz əks olunduğu bir sistemi ifadə edir. Digər növlərdən fərqli olaraq o başdan-başa bütün pul əməliyyatlarını əhatə edir. Bəzi hallarda o natural göstəriciləri (əsas vəsaitin uçotunu) əks etdirsə də mütləq pul ifadəsini də özündə əks etdirir.
- **Statistik uçot** isə kütləvi sığorta əməliyyatlarını natural və pul göstəriciləri üzrə sisteməlik yığılmasını nəzərdə tutur. Onun göstəriciləri: məsələn; sığorta obyektinin sayı, qiyməti, sığorta məbləği və sığorta tədiyyələri statistik hesablarda ümumiləşdirilir.
- **Operativ uçot** isə sığorta tədiyyələrinin daxil olmasına nəzarət məqsədilə cari il üçün informasiyanın dövrü yığılmasını özündə əks etdirir. Onun köməyi ilə yeni məlumatlar əsasında hər bir vəzifəli işçinin iş keyfiyyətinə nəzarət etmək mümkün olur.

10.2 Sığorta təşkilatlarında mühasibat uçotunun təşkili.

- Sığorta təşkilatlarında *sintetik* və *analitik* uçot hesablarının vahid sistemini özündə əks etirən mühasibat uçotundan istifadə edilir.
- Hesab planları sığorta təşkilatlarının bütün sığorta və təsərrüfat əməliyyatlarını əhatə edir. Onları əsasən aşağıdakı qruplara bölmək olar:
 - 1) Pul vəsaitlərinin bankda və kassada yerləşdirilməsi;
 - 2) Sığorta tədiyyələrinin daxil olması və sığorta ödənişlərinin verilməsi;
 - 3) Müxtəlif debitor və kreditorlarla, büdcə ilə, sosial sığorta ilə, pensiya fondu ilə və işçilərlə hesablaşmalar;
 - 4) Əsas vəsaitlərin və digər maddi qiymətlilərin hərəkəti;
 - 5) Sığorta əməliyyatlarının maliyyə nəticələri;
 - 6) Tikinti və əsaslı təmir, digər təsərrüfat əməliyyatları üzrə xərclər.

- **Sığorta tədiyyələrinin uçotu.** Bu cür sintetik uçot 38№-li hesabda aparılır. Hesabın kreditində bütün sığorta növləri üzrə daxil olan tədiyyələr yazılır. Hesabın debetində isə sığorta təşkilatının düzgün ödəmədiyi sığorta haqqlarının qaytarılması öz əksini tapır.
- Sığorta tədiyyələri üzrə əsas müxabirləşmələr aşağıdakılardır.
 - 1) Sığorta tədiyyələrinin hesablaşma hesabına daxil olması.
DT 51 KT 38
 - 2) Sığorta ödənişindən tədiyyələrin tutulması.
DT 22 KT 38
 - 3) İşçinin əmək haqqından tədiyyənin tutulması.
DT 70 KT 38
 - 4) Sığorta tədiyyələrinin qaytarılması.
DT 38 KT 51
 - 5) Eyni əməliyyat kassadan olduqda.
DT 38 KT 50
 - 6) Rəsmiləşdirilməmiş sənədlər üzrə tədiyyələrin daxil olması.
DT 51 KT 74-1
 - 7) Həmin əməliyyatlar sənədlər rəsmiləşdirildikdən sonra.
DT 74-1 KT 38

- **Sığorta ödənişlərinin verilməsi uçotu** Ödənişlərin verilməsinin sintetik uçotu 22N^o-li hesabda aparılır. Bu aktiv hesabın debetində növlər üzrə, sığorta ödənişlərinin və alış (qiymət) məbləğlərinin verilməsi öz əksini tapır. Hesabın kreditində isə düzgün ödənilməyən və sığorta təşkilatının hesabına qaytarılan məbləğlər göstərilir.

- Hesab üzrə əsas müxabiləşmələr aşağıdakılardır.

1) Sığorta ödənişlərinin və məbləğlərinin ödənməsi.

DT 22 KT 51

2) Düzgün ödənilməmiş məbləğin qaytarılması.

DT 51 KT 22

3) Ödəniləcək sığorta məbləğinin sığorta olunanın iş yerinə köçürülməsi.

DT 76 KT 51

4) Kassadan ödənilən məbləğ.

DT 22 KT 50

- **Sığorta təşkilatının saxlanması xərclərinin uçotu.** Göstərilən sintetik uçot 20N^o-li hesabda aparılır. Hesabın debetində əmək haqqının, % mükafatlarının, amortisasiyanın, sosial sığortaya ayırmaların, həbelə təsərrüfat, poçt, teleqraf xərclərinin hesablanması əks olunur.

- Hesabın əsas müxabirləşməsi aşağıdakılardır:

1) Əmək haqqının və % mükafatlarının hesablanması.

DT 20 KT 70

2) İnzibati təsərrüfat xərclərinin silinməsi.

DT 20 KT 50 51 05 71

3) Cari təmirə xərclərin silinməsi.

DT 20 KT 50 51 05 71

4) Sosial sığortaya və pesiyaya ayırmaların hesablanması.

Dt 20 KT 69

5) Düzgün hesablanmamış xərclərin bərpası.

DT 50 51 KT 20

- Təhtəl hesab şəxslərlə, sair debitor kreditorlarla hesabların uçotu. Təhtəl hesab şəxslərlə hesablar 71№-li hesabda aparılır. Bu hesabın debetində sığorta işçilərinə avans məbləğlərinin verilməsi, kreditində isə avans hesablarının silinməsi və ya kassaya xərclənməmiş məbləğin geri qaytarılması əks olunur.

- Hesabın əsas müxabirləşmələri

1) Vaxtında verilməyən əmək haqqının deponentə qaytarılması.

DT 70 KT 76

2) Kreditə alınmış mallara görə, banka köçürmələrə görə, alimentlərə görə sığorta işçisinin əmək haqqından tutulmalar.

DT 70 KT 75 76

3) Əmək haqqından tutulmuş məbləğlərin öz təyinatına köçürülməsi.

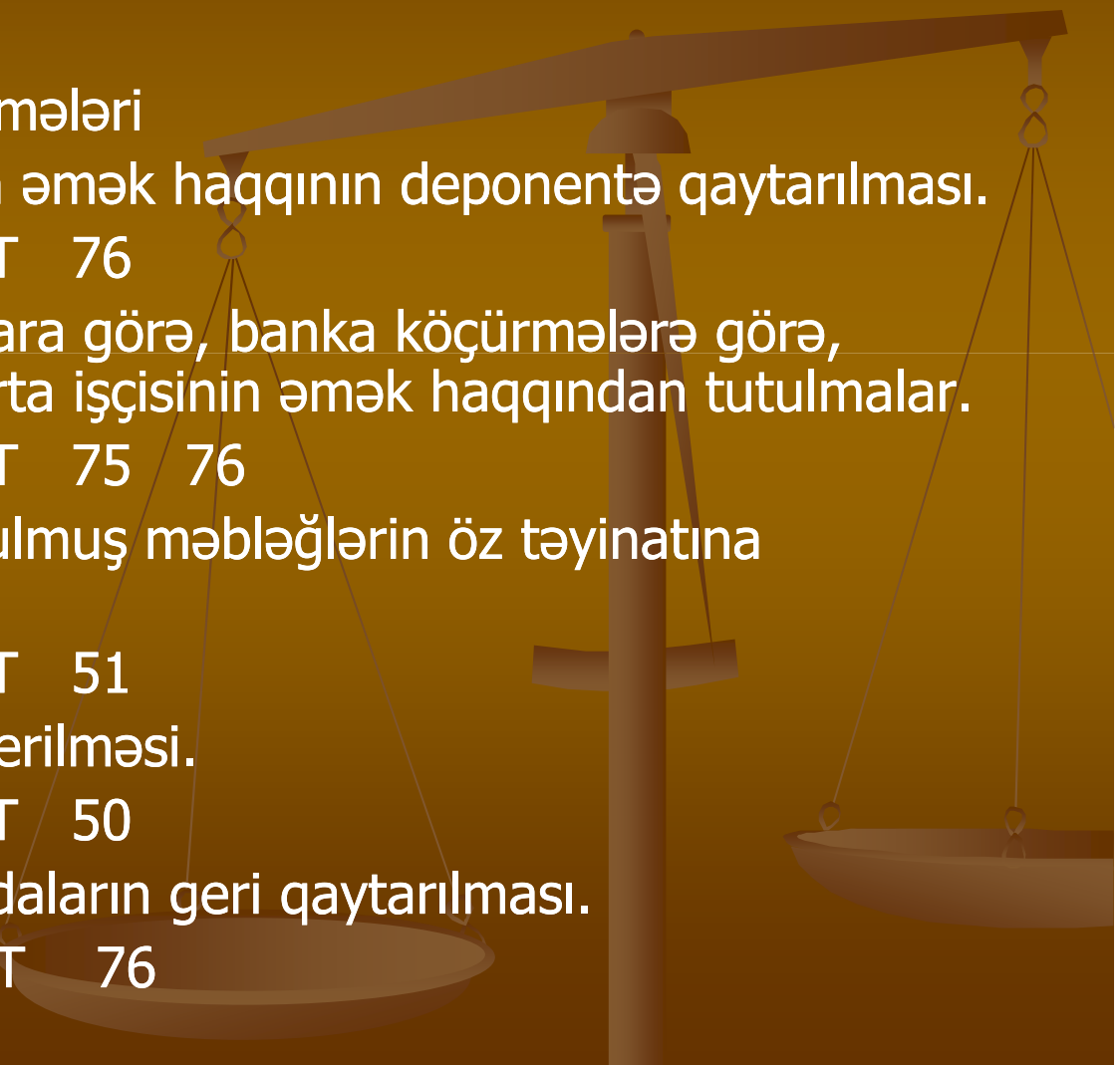
DT 76 KT 51

4) İşçilərə ssudaların verilməsi.

DT 76 KT 50

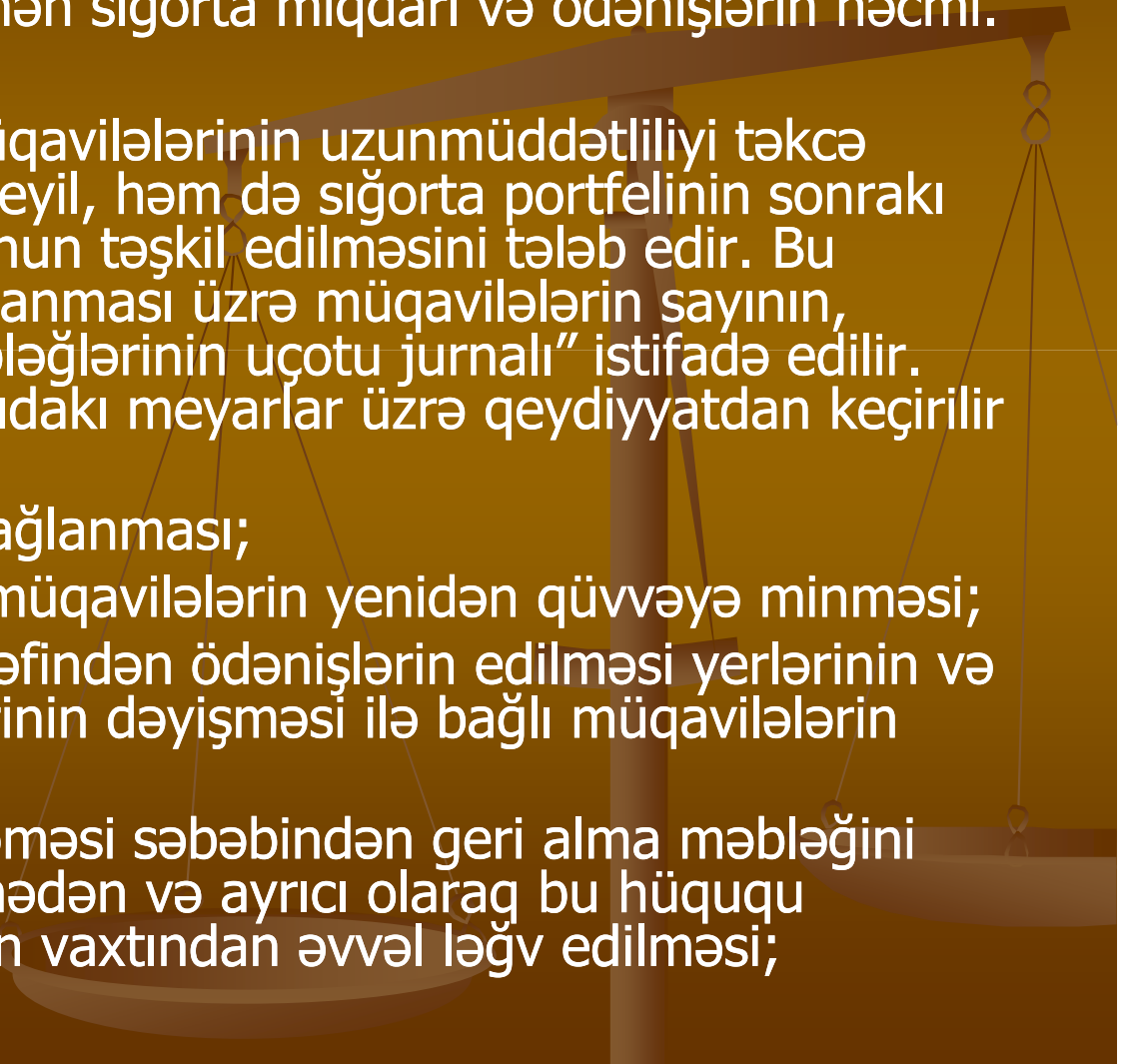
5) İşçilərə verilmiş ssudaların geri qaytarılması.

DT 50 51 KT 76

10.3 Sığorta təşkilatlarında statistik uçotun təşkili.

- **Göstəricilər və uçot fondları.** Statistik uçot iki dəstəyə bölünə bilən göstəriciləri əhatə edir. Birinci dəstə sığorta fondunun əmələ gəlməsini səciyyələndirir. Buraya aşağıdakılar daxildir:
 - Məcburi surətdə sığortalanmalı olan obyektlərin miqdarı və sığorta qiymətləri, məcburi sığortalanmanın hər bir növü üzrə əlavə edilmiş sığorta ödənişlərinin məbləği və borc qalıqları;
 - Könüllü sığortalanma növləri üzrə bağlanan müqavilələrin (və ya obyektlərin) miqdarı, hər bir sığorta növü üzrə sığorta məbləğləri və sığorta ödənişlərinin məbləğləri;
 - Müvafiq dövrün əvvəlinə və sonuna olan həyatın sığortalanması üzrə müqavilələrin miqdarı, ödəmələrin məbləği və sığorta məbləği, həyatın sığortalanması üzrə portfelin yeni müqavilələrin bağlanması, onların gəlməsi və çıxması ilə bağlı dəyişməsi.

-
- İkinci dəstə sığorta fondunun istifadə edilməsini göstərir. Buraya aşağıdakılar daxildir:
 - Sığortalanmış obyektlərin məhv olunması və ya zədələnməsi haqqında tərtib olunmuş sığortaaktının miqdarı;
 - Sığorta əvəzinin ödənilməsi və ya sığorta məbləğlərinin verilməsi ilə nəticələnən sığorta miqdarı və ödənişlərin həcmi.
 - Həyatın sığortalanması müqavilələrinin uzunmüddətliliyi təkcə bağlanan müqavilələrin deyil, həm də sığorta portfelinin sonrakı hərəkətinin statistik uçotunun təşkil edilməsini tələb edir. Bu məqsədə "Həyatın sığortalanması üzrə müqavilələrin sayının, ödənişlərin və sığorta məbləğlərinin uçotu jurnalı" istifadə edilir. Jurnalda müqavilələr aşağıdakı meyarlar üzrə qeydiyyatdan keçirilir və qruplaşdırılır:
 - Yeni müqavilələrin bağlanması;
 - Əvvəl dayandırılmış müqavilələrin yenidən qüvvəyə minməsi;
 - Sığorta olunanlar tərəfindən ödənişlərin edilməsi yerlərinin və ya agentlərin sahələrinin dəyişməsi ilə bağlı müqavilələrin gəlməsi və çıxması;
 - Ödənişlərin ödənilməməsi səbəbindən geri alma məbləğini almaq hüququ verilmədən və ayrıca olaraq bu hüququ verməklə müqavilənin vaxtından əvvəl ləğv edilməsi;